

Varoluşsal kriz bir iktisadi kriz biçimi değildir. O, tarihsel varlık nedeni yitirmiş bir üretim tarzının, bu üretim tarzına tekabül eden toplum biçiminin krizidir. Varoluşsal kriz, iktisadi, siyasi, ideolojik krizin bütünüdür. Bu kriz, içinde olduğu koşullar altında aşılamaz, bir başka deyişle burjuva toplum kendi iç dinamikleriyle bu krizi aşma yeteneğinde değildir artık. Bu ancak bir "dış" gücün mevcut koşulları ortadan kaldırarak, yerine yeni koşulları koymasıyla, yani eski toplum biçiminin yerine yenisini geçirerek aşılabılır.

Kapitalizm içinde yeni bir üretim ilişkisi ortaya çıkmayacağına göre, sermayeyi ortadan kaldıracak kuvvet oluşmuş yeni bir üretim ilişkisinin unsuru olmayacağına göre, bu ordu (proletarya) sermayeyi yıkacak bir "dış güç" haline ancak siyasi bir ordu olarak gelebilir. Siyasal bir ordu olarak örgütlenen işçi sınıfı ve ezilenler, burjuva devleti yıkarak iktidarı ele geçirir ve sermayeyi toplumsal mülkiyet altına alırlar. Kapitalizmin varoluşsal kriz ancak bu yoldan aşılabılır.

marksist teori

Sayı 25 ❖ Mart-Nisan 2017

marksist teori

Sayı: 25 ❖ Mart-Nisan 2017 ❖ 7.50 TL

**kapitalizm
varoluş krizinde**

Marksist Teori

25

Mart/Nisan
2017

Marksist Teori - Yaygın Süreli Yayın
Varyos Yay. San ve Tic. Ltd. Şti. Adına
İmtiyaz Sahibi: Şengül Güneş Bali
Sorumlu Yazışleri Müdürü: Şengül Güneş Bali
Yönetim Yeri: Çakırağa Mah. Çakırağa Cami Sokak Birlik Apt. No: 8/10 Aksaray/İstanbul
Tel: (0212) 529 15 94 **Faks:** (0212)529 06 75
Web Sitesi: www.marksistteori.com
Baskı: Ceylan Matbaacılık Tel: (0212) 613 10 79
Abonelik: Yıllık 40 TL (Posta çekini yatırdıktan sonra bilgilerinizi e-posta veya faksla iletiniz.)
Posta Çeki: Songül Akbay 1600206

İçindekiler

5 | Kapitalizmin Varoluşsal Krizi
Arif Çelebi

23 | Varoluşsal Krizin Ekonomik Maddi Temeli
Sema Duru Boran

39 | Burjuva İdeolojinin İflası
İnan Özgür

59 | Trump'un ABD'si
Ziya Ulusoy

71 | Son Ders: Direniş
Ebru Yiğit

79 | Birleşik Mücadelede "Gençlik Var"
Özgen Sadet

87 | Estetize Edilmiş Şiddet: Tupamarolar
Zeynep Yeter

Kapitalizmin Varoluşsal Krizi

Arif Çelebi

Varoluşsal kriz bir iktisadi kriz biçimi değildir. O, tarihsel varlık nedeni yitirmiş bir üretim tarzının, bu üretim tarzına tekabül eden toplum biçiminin krizidir. Varoluşsal kriz, iktisadi, siyasi, ideolojik krizin bütünüdür. Bu kriz, içinde olduğu koşullar altında aşılamaz, bir başka deyişle burjuva toplum kendi iç dinamikleriyle bu krizi aşma yeteneğinde değildir artık. Bu ancak bir "dış" gücün mevcut koşulları ortadan kaldırarak, yerine yeni koşulları koymasıyla, yani eski toplum biçiminin yerine yenisini geçirerek aşılabılır.

Kaos, anarşi, kargaşa... Yükselen ırkçılık, faşizm ve politik İslam. Umutsuzluk ve çaresizlik... İdeolojik, politik, kültürel yozlaşma... Belirsizlik, anlam kaybı... Politik mücadelede şiddet araçlarının öne çıkması... Atlatılmayan ekonomik kriz, giderek büyüyen gelir eşitsizliği, işsizlik, yoksulluk... Yön ve hedeften yoksun ayaklanmalar, karşı devrimler... Kadınların uyanışı...

Dünyanın bugünkü görünümü böyle. İster ABD'ye, ister Suriye'ye, ister İngiltere'ye, ister Türkiye'ye bakalım, dünyanın bugünkü manzarasından bir parça buluruz. IŞİD'in ortaya çıkması, Trump'ın ABD başkanı seçilmesi, T. Erdoğan'ın tek adamlık hevesi, Fransa'da faşist partinin yükselişi, referandumda İngilizlerin AB'ye hayır demesi,

Ukrayna'da faşistlerin iktidarı gasp etmesi... Bunlar tekil, birbirinden bağımsız olaylar değil, aynı eğilimin, evrensel durumun farklı görünüm-leridir. Tüm bunları ortaya çıkaran ortak bir zemin var. Aynı topraktan besleniyorlar. Onun tam zıt ucu için de benzer bir analiz yapmak mümkün. Arap halklarının ayaklanmaları, Türkiye'de Gezi Haziran ayaklanması, Yunanistan'da, İspanya'da Öfkeliiler, ABD'de İşgal Et hareketi, Rojava devrimi, Ukrayna'da ilan edilen Sovyet cumhuriyetleri aynı eğilimin farklı görünümleri, aynı zeminin ürünüdür.

Toplumda genel bir uçlaşma, merkezden uzaklaşma eğilimi olarak tarif edebiliriz miyiz bunu? Elbette. Çünkü bu apaçık ortadadır. Burjuva demokrasisi çürümüştür. Kapitalist

ekonomi kriz içinde debelenmektedir. Burjuva ideoloji çökmüştür. Bu koşullar altında sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi, emekçilerin burjuva devlete ve burjuva parlamentoya güvenini yitirmesi, burjuvazinin eskisi gibi yönetememesi, ezilenlerin eskisi gibi yönetilmeye razı olmaması doğaldır. Yine böyle koşullar altında burjuvazinin faşizme ve ezilenlerin devrime yönelmesi, iki yönlü uçlaşma eğilimi şaşırtıcı olmasa gerek.

Bugüne kadarki tüm bunalımlar burjuva toplum içi bunalımlardı. Böyle olduğu içindir ki, burjuvazi her defasında bu iç bunalımı aşmayı başardı. Burjuvazi, sıkıştığında liberalizmi de demokrasiyi de denize atarak, proletaryanın devrimci sosyalizminin karşına faşizmi çıkarabildi.

Yine de bunlar görünümelerdir ve bizi görünenin arkasındaki gerçeğe götürmekten uzaktır. Örneğin, burjuvazinin faşizme yönelmesi bir görünümdür, ama gerçek bundan ibaret değildir. Siyah, kadın, göçmen ve Müslüman düşmanı Trump'ın bu söylemi ABD tekelleri için çok da önemli değil, ama Alman otomobillerine yüzde 35 vergi koymaktan bahsedince durum değişir. Ulusların karşılıklı bağımlılığının bu kadar yoğunlaştığı, dünya pazarının bu kadar bütünleştiği, kar oranlarının dünya-

sal ölçekte belirlendiği günümüzde içe kapanmacı eğilimler dünya tekellerinin eğilimi olamaz, bu erimekte olan burjuva tabakaların gerici bir tepkisi olabilir. Ama aynı zamanda bu, dünya tekellerinin dünya pazarı üzerinde çok daha şiddetli bir rekabete hazırlandıklarını gösterir.

Burjuva toplum içindeki bu bunalım yeni değildir. Kapitalizm tarihi boyunca burjuva toplum içinde pek çok iktisadi ve politik kriz patladı. Neredeyse 8-10 yılda bir tekrarlanan iktisadi krizler, dünyayı sarsan 1929-30 büyük ekonomik bunalımı akla getirilebilir. 1848'de Avrupa'yı sarsan devrim ve karşıdevrimler, kapitalizmin emperyalizm aşamasında faşizm ve sosyalizmin burjuvazinin ve proletaryanın iki büyük kampı olarak karşı karşıya kalması, ulusal kurtuluş mücadeleleri ile emperyalizmin sömürgeci boyunduruğunun parçalanması, dünyayı sarsan '68 gençlik hareketi... Bunlar çoğaltılabilir, her biri burjuva toplum içindeki politik uçlaşmanın kimi görünümelerdir.

Bugüne kadarki tüm bunalımlar burjuva toplum *içi* bunalımlardı. Böyle olduğu içindir ki, burjuvazi her defasında bu iç bunalımı aşmayı başardı. Burjuvazi, sıkıştığı anda liberalizmi de demokrasiyi de denize atarak, proletaryanın devrimci sosyalizminin karşına faşizmi çıkarabildi. Faşizm burjuva toplumu da tehdit etmeye başladığında, bu kez faşizme karşı komünistlerle ittifak yapmaktan geri durmadı. Çelişkilerin en keskinleştiği yerde dünya savaşları ile burjuva devletler birbirini kırdı, sonuçta kapitalist üretim ilişkileri ve burjuva toplum biçimi hem ikti-

sadi hem de politik olarak kendini daha üst düzeyde örgütlemeyi başardı. Burjuvazi sosyalist devrimleri engelleyemedi, ama emperyalist burjuvazi sosyalist devletlere karşı birleşerek onları içten çöküşe zorlayabildi. Emperyalistler sömürgeci boyunduruğun parçalanmasını önleyemedi, ama bağımsızlığını kazanan ülkeleri kapitalist sistem içinde tutarak zamanla onları yeni-sömürgeci boyunduruğa vurabildi. '68'de Fransız burjuvazisi ve devleti Paris'ten kaçmaya başlamıştı neredeyse, burjuvazi o isyancı kuşağın liderlerinin pek çoğunu sonraki yıllarda burjuva parlamentonun çukuruna çekebildi.

Toplum Biçimi Krizi

Bugün durum farklıdır. Bugün yaşanmakta olan burjuva *toplum içi* değil, bizzat bu toplumun, burjuva *toplum biçiminin* krizidir.

Bu iki durumun farkı şudur: toplum içi krizde egemen üretim ilişkileri ve ona tekabül eden politik ve ideolojik üstyapı kendini yeniden üretme yeteneğine sahiptir henüz. Örneğin, 1870'lerdeki kapitalist dünyanın ekonomik krizini, burjuvazi, tekeli aşamaya geçerek ve dünyanın kapitalist olmayan bölgelerini sömürgeleştirerek aştı. O zamanlar yalnızca Batı Avrupa ülkeleri ve ABD'de kapitalist üretim ilişkileri hakimdi. Bu ülkelerde de küçük meta üretimi yaygındı. Dünyanın geri kalanında kapitalist üretim ilişkileri egemen değildi, dahası bazı yerlerde insanlar özel mülkiyet ilişkileri sistemine dahil bile değildi. Kimi yerlerde feodal üretim ilişkileri öndeydi, geri kalanında da kapitalizm çok

sınırlı düzeydeydi. Bundan dolayıdır ki, ekonomik kriz baş gösterdiğinde hem iç pazarda genişleme, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesinin imkanı vardı, hem de kapitalist meta ticaretinin yayılması için uçsuz bucaksız bir dünya. Bu dünyanın fetih tamamlandığında, bu kez de savaş yoluyla dünyanın yeniden paylaşımı gündeme geldi. Rusya'da yanan sosyalist devrim ateşi dünyayı tutuşturmaya başlayınca, emperyalistler Mussolini, Hitler ve Franco gibi faşistleri desteklediler, komünistlerin ve Sovyet devletinin üstüne sürdüler. 1930 büyük ekonomik bunalımının ardından ekonomik liberalizm, serbest piyasa gibi ideolojik tapınakları terk ederek devleti bir sermayedar olarak piyasaya sürdüler. İkinci Dünya Savaşı (burjuvazi için paylaşım, komünistler için antifaşist savaş) bittiğinde sosyalist devletler kervanına yenileri eklenince, bu kez aralarındaki rekabeti bir kenara bırakarak ABD öncülüğünde birleştiler, sosyalist devletleri ekonomik, politik, askeri, ideolojik kuşatmaya aldılar. 1974-75'de yeni bir dünya ekonomik krizi ile karşı karşıya kalınca, bu kez de devleti bir sermaye birikim aygıtı olmaktan çıkararak özelleştirmelerle onu yağmaladılar, sermayenin dolaşımını önündeki engelleri kaldırdılar, sermayenin yeni bir düzeyde yoğunlaşması ve merkezileşmesinin önünü açarak dünya tekellerinin dünya piyasasına hakim olmasını sağladılar. Spekülatif sermaye akımlarının serbestleştirilmesiyle mali sermaye birikimine muazzam bir hız kazandırdılar. 1870'lerin ekonomik krizi nasıl ki serbest rekabetçi kapitalizm-

den emperyalizme geçmenin basamağı olduysa, 1970'lerin krizi de emperyalist küreselleşme aşamasına geçmenin basamağı oldu. Kapitalist kuşatma altında içerden çürümüş, adı dışında hiçbir sosyalistliği kalmayan devletlerin yıkılarak bir çeşit ilkel sermaye birikimine konu olmaları, Çin gibi devasa bir pazarın kapitalist yağmaya açılması emperyalist küreselleşmeye yeni bir itilim kazandırdı.

İşçi sınıfı açısından da durum benzerdi. Grevler, işgaller, direnişler, konseyler, ayaklanmalar, devrimler

İşte bugün tam da böyle bambaşka bir durumla karşı karşıyayız. Burjuvazinin manevra kabiliyeti dip noktasında. Eskisi gibi, sıkıştığında taviz siyaseti izleyerek rıza üretme koşulları son derece sınırlı.

eksik olmadı, işçi sınıfının ve müttefiklerinin tarihinde. Burjuvazi her seferinde işçi sınıfı hareketini bastırmayı, onu sistem içinde tutmayı ya da sistem içine yeniden çekmeyi başardı. Burjuvazi bunu yapabildi çünkü ekonomik krizlere, savaflara, devrimlere rağmen, uzun erimde kapitalizm üretici güçleri geliştirmeye devam edebildi. İşçi sınıfı sürekli büyüdü. Eğitim düzeyi yükseldi. Yürütülen mücadelelerin sonucu işçi sınıfının hayat seviyesi gelişti. Öyle ki, '60'lı-70'li yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde işçiler, sınıf ta-

rihlerinin en iyi zamanlarını yaşadı. Son 150 yıllık tarihi göz önüne aldığımızda, 1980'lere kadar işçi sınıfı çocuklarının ebeveynlerinden daha iyi bir hayat beklentisi içinde olduğunu görürüz. Keza bir işçi kuşağının bir önceki işçi kuşağından hem eğitim düzeyi, hem de genel olarak yaşam kalitesi bakımından daha ileri olduğunu söyleyebiliriz. Bunda işçi sınıfı mücadelesinin belirleyici olduğu açık. Fakat mesele tek yönden ele alınamaz. Burjuvazinin taviz siyaseti izleyebilmesi, ideolojik rıza üretimi gücünü koruması, kısacası manevra kabiliyeti olmasaydı bambaşka bir durumla karşı karşıya kalabilirdik.

İşte bugün tam da böyle *bambaşka bir durum*la karşı karşıyayız. Burjuvazinin manevra kabiliyeti dip noktasında. Eskisi gibi, sıkıştığında taviz siyaseti izleyerek rıza üretme koşulları son derece sınırlı. Dünyaya çeki düzen veremiyor. İşlerin düzeleceğine dair umut üretmiyor. İşçi sınıfı çocukları ebeveynlerinden daha eğitilmiş olmalarına karşın, ilk kez onlardan daha iyi bir hayat yaşayacaklarına dair bir umut beslemiyor. Bugünkü işçi kuşağı bir öncekinden geri koşullara mahkûm ve yarınki kuşak bugünkünün koşullarını arayacak.

Bugüne kadar işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki kavga hangi düzeye ulaşırsa ulaşınsın, son tahlilde bu, burjuva toplum biçiminin henüz, bunalmalara kesintiye uğramasına rağmen genişletilmiş yeniden üretimi gerçekleştirmeye devam etme, üretici güçleri geliştirme, kendisini yeniden üretme zeminlerini koruduğu, hakimiyetini sürdürdüğü koşullarda gerçekleşti. İşçi sınıfının en devrim-

ci hamlelere başvurduğu ülkeler için de, henüz kapitalizmin kuşatması altında kalarak sosyalist inşaya girişilen ülkeler için de bu geçerliydi. Böyle olduğu içindir ki, burjuvazi her seferinde en sonunda işçi hareketini bastırmayı, yolundan saptırmayı ve düzen içine çekmeyi başardı.

Doğru, bugün işçi hareketi de dip noktasında. Ama kapitalizm de onu içermeye yeteneğinden yoksun. İşçi sınıfı örgütlü olarak en zayıf anlarından birini yaşıyor olabilir. Politik sınıf bilinci dumura uğramış olabilir. Tarihsel hamlelerin, sosyalist inşaya deneylerinin yenilgisi zihninde ağır bir ideolojik yüke dönüşmüş olabilir. Bunlar ne kadar gerçekse, işçi sınıfının kapitalizmle artık bir işinin kalmadığı, onun varlığı koşullarında daha iyi bir hayata kavuşamayacağı da bir o kadar ortada. İşçi sınıfı için kapitalizm bitmiştir artık. Bunun henüz bir politik sınıf bilincine, bir ideolojiye dönüşmemiş olması bu gerçeği değiştirmez.

İşçi sınıfı için geçerli olan, burjuvazi için de geçerlidir. Burjuvazi de kendini eskisi gibi üretmiyor. Krizleri aşamıyor. Yeni bir fikir, bir ideoloji yaratamıyor. Burjuva dünyaya hakim olan yalnızca karamsarlık ve umutsuzluktur. Burjuvazi için de kapitalizm bitmiştir artık. Bir zamanlar feodallerin feodalizmi yaşatma gücünden yoksunlaşması gibi, bugün de burjuvazi kapitalizmi üretici güçleri geliştirerek yaşatma gücünden yoksundur. Dahası artık burjuva toplum biçimi üretici güçlerin gelişmesinin önündeki engeldir.

İşçi sınıfının en zayıf ve burjuvazinin her şeyin hakimi olarak görün-

düğü bugünkü dünyamızda, nesnel gerçeklik işte böyle bunun tam tersidir. Görünenin arkasındaki gerçek böyle tersyüz durmaktadır. Emperyalist küreselleşmenin yıkıcı sonuçları burjuvazinin de emekçilerin de bilinçlerini bulandırmış, görüş ve yön kaybına yol açmıştır. Örneğin, gelişmiş kapitalist ülkelerde hızla mülksüzleşen orta sınıflar ile ekonomik ve sosyal haklarını yitirmekte olan işçiler arasında korumacı, içe kapanmacı, ırkçı, ulusalcı eğilimler öne geçmektedir. Oysa burjuva ulusallığının üzerinde yükseldiği zemin emperyalist küreselleşme tarafından çekilip alınmıştır. Günümüzdeki burjuva ulusalcılığı geçmiş bilinçtir, geçmişe aittir, maddi zeminden yoksundur, ayakları havadadır. Bu nedenle bir bunalımın, çaresizliğin, imkansızlığın adresi, sığınağıdır.

Yaşanmakta olan kriz burjuva toplum içinde kalınarak aşılamaz, sorunlar bu toplum biçimi içinde, ister çatışma isterse uzlaşma siyasetiyle olsun, çözülemez. İktisadi bakımdan gelişmesinin sınırlarına dayandığı

için politik manevraları hep kısmi, sınırlı ve kısa vadeli, ideolojik argümanları dayanaksız, somut siyasi ve iktisadi gelişmelerle kısa sürede boşa çıkan karakterde olacaktır. İşte bu nedenle buna burjuva toplum biçimi krizi diyoruz. Ona varoluşsal kriz dememizin nedeni de bu. Kapitalist üretim ilişkileri gelip kendi sınırlarına dayandı. Buradan öteye ilerleyemiyor. İlerleme şansı da yok.

Varoluşsal Krizlerin Tarihsel Serüveni

Bu meselede biraz daha derinleşelim.

Her üretim biçiminin oynadığı tarihsel bir rol var. Bu rol onun varoluş sebebidir. Bu tarihsel rolün oynadığı bir toplumsal maddi zemin, bir sahne vardır. Mevcut üretim biçimi ortaya çıkmış daha ileri üretici güçlerin gelişmesinin önünde engelse, tarihsel varlık hakkını yitirmiş demektir. “Tarihsel varlık hakkını yitirme” bir çırpıda gerçekleşmez, bu da bir tarihsel süreçtir. Toplum içi bunalımların bir toplum biçimi krizine dönüştüğü böylesi zamanlarda iç ve dış savaşlar, siyasi kutuplaşmalar, ayaklanmalar ve karşı darbeler, iktisadi-siyasi-ideolojik bunalımlar üst seviyeye çıkar ve süreğen bir hal alır.

İlkel komünal toplum, insanın bir sürü olmaktan çıkarak bir toplum haline gelmesini ifade eder. Onun varoluş sebebi, toplumsal maddi zemini budur. Bu aynı zemin insanın üretim güçlerinin gelişmesine yol açar. İnsanın üretim gücü öyle bir seviyeye ulaşır ki, o günkü gerekli geçim araçlarından daha fazlasını üretebilecek duruma gelir. Ortaya

fazla emek zamanı çıkmıştır. İlkel komünal toplum biçimi bu fazla emek zamanını değerlendirme yeteneğinden yoksundur. Fazla emek zamanının ortaya çıkması ve ilkel toplumun onu realize etme olanağından yoksun oluşu onun varoluşsal kriziydi. Fazla emek zamanına el koyma mücadelesi tüm toplumsal ilişkileri, düşünüş biçimlerini altüst etti. İlkel komünal ilişkilerin üzerinde oluştuğu zemin tarumar odu. İnsanların bir bölümü diğerlerini köleleştirerek, onların fazla emek zamanlarını bizzat onların varlıklarına el koyarak gasp etti. Sonuçta klandan daha üst bir toplumsal örgütlenme olan devlet ortaya çıktı.

Temel üretici güç olan insana el koyarak onu özel mülk haline getirmek, köle sahibi küçük bir azınlığın elinde büyük bir zenginliğin birikmesine neden oldu. Kendileri çalışmadan başkalarının emeğine el koyarak yaşamak, aynı zamanda kölelerin serbest (boş) zamanına da el koymak anlamına geliyordu. Bu birikmiş serbest zaman sayesinde kültür, sanat, bilim, din, felsefe alanında üretim için gerekli zaman yaratılmış oldu. Köleci ya da asyatik devlet bu zemin üzerinde yükseldi. Kaçınılmaz olarak köle isyanları patladı. Köle olmayı reddeden ama saldırılara karşı koyma gücünden yoksun olan köylüler, daha büyük toprak sahiplerinin yanına sığınarak onların koruması altına girmeyi tercih ettiler. Bu yarı-kölelere dayalı üretimin kölelere dayalı olandan daha verimli olduğu ortaya çıktıkça, insanları köleleştirmek yerine, onları toprağa ve efendiye bağımlı yarı-köle olarak

çalıştırmak tarihsel bir eğilim halini geldi. Köleci toplumun varoluş zeminini yıkılmıştı. Bu zemine saplanıp kalan görkemli köleci devletler, örneğin Roma, ilkel-barbar kabilelerin darbelerine direnemeyerek yok olup gittiler.

Buna karşın asyatik devletler varoluşsal krize çok daha sonra yakalandılar. Bunun başlıca nedeni özel mülkiyet ilişkilerinin farklı gelişmesiydi. Köleci toplumlar komünal-ortak toprak mülkiyetinin parçalanarak özel mülkiyete dönüşmesi zemininde oluştu. Oysa asyatik toplumlarda, toprak parçalanmadan yönetici sınıf katmanlarının önce kullanım hakkına, sonra da özel mülkiyetine geçti.

Kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkması ile feodal toplum biçimi varoluşsal krize sürüklendi. Krize sürükleyen de bizzat feodallerin kendisi oldu. Ticaret yollarına hakimiyet kavgası merkezi devleti öne çıkardı. Merkezi devlet, merkezi ordu, vergilerin merkezileşmesi, feodallerin gücünün kral lehine zayıflatılması demekti. Merkezi devletin güçlenmesi iç ticaretin engelsiz yapılmasını, merkezi devlet sınırlarının esas alınmasını, bu sınırlar içinde yaşayanların krala tabi olmasını gerektiriyordu. Diğer devletlere karşı kralın etrafında yaratılan bu birlik, ulusal devletin de ulusun da oluşmasının zeminini meydana getirdi ve feodaller kendi elleriyle bunu burjuvaziye sundu.

Toprak mülkiyeti üzerinden servet biriktirme, yerini ticaret üzerinden servet biriktirmeye bırakmıştı. Bu eğilim meta ticaretinin gelişmesine ve yaygınlaşmasına ve tam da bunun

ürünü olarak burjuva sınıfın palazlanmasına yol açtı. Toprak yerine para servetin kaynağı olunca, feodalizmin varoluşsal krize saplanması kaçınılmazdı. Bizzat feodaller daha fazla para kazanmak için topraklarını burjuvalara kiralamaya başladı. Serfler bağımlı oldukları topraklardan kovuldu. Milyonlarca köylü işsiz, aç ve sefil halde şehirlere akın etti. Serbest ticaret geliştikçe küçük sanayi ve ticaret birlikleri dağıldı, bunlar da işsiz ustalar olarak serse-

Servet birikiminin şimdi asıl kaynağı olan sermaye burjuvazinin elindeydi ve feodallerin kapsama alanının dışına itilmiş yığınlar sermayenin kumandası altındaki proletarya olarak burjuvazinin kapsam alanına girmişti. Feodalizm artık tarihsel varoluş nedenini yitirmişti, yıkılıp gitti.

riler ve dilenciler kervanına katıldı. Feodaller kendi elleriyle kendi varlık temellerini yıkmıştı. Feodal toplum biçimi artık devam ettirilemezdi. Bu toplumun egemen sınıfı, bizzat feodaller köylüleri kovmuş, parasal servet biriktirmek için toprakları kiraya açmıştı. Kendileri feodal kalsa da, serfin fazla emek zamanına el koymaya dayalı feodal üretim ilişkileri tarumar oluyordu. Feodal ilişkilerin diğer yanını oluşturan serfler için de, feodallerin koruması altındaki kü-

çük köylü ve tüccarlar için de feodal toplum biçiminin gereği kalmamıştı. Bunlar kapsam alanı dışına itilmişti.

Böyle koşullar altında feodallerin politik hakimiyetlerini eskisi gibi sürdürmeleri olanaksızdı. Soyluluğa da dine de inanç sarsılmaktaydı. İktisadi, politik ve ideolojik bunalım birkaç yüzyıl boyunca feodalizmi sarstı. Sırtlarından çok büyük bir yük atılmışçasına toplumda büyük bir kaynaşma, kültürel, düşünsel, siyasi devrimci dinamizm oluştu.

Ücretli emek ve sermaye birbirlerinin varlık koşuludur. Birbirlerini üretirler. Ücretli emek ve sermaye iki zıt kutbun çelişkili birliğidir. Buna karşın ortalama her 8-10 yılda bir sermaye ve emeğin birbirini üreten bu birliği krize girer.

Servet birikiminin şimdi asıl kaynağı olan sermaye burjuvazinin elindeydi ve feodallerin kapsama alanının dışına itilmiş yığınlar sermayenin kumandası altındaki proletarya olarak burjuvazinin kapsam alanına girmişti. Feodalizm artık tarihsel varoluş nedenini yitirmişti, yıkılıp gidecekti, yıkılıp gitti.

“Yıkılıp gitme” halini iki biçimde gerçekleştirdi. Birincisi Fransa’da ol-

duğu gibi siyasal devrim yolundan, ikincisi İtalya’da, İngiltere’de olduğu gibi feodallerin giderek burjuvallaşması ile. Bu ikincilerde de pek çok devrimci ayaklanma oldu, ama siyasal iktidar bir süre feodallerde kalmaya devam etti. Her halükarda devrim üretim ilişkilerindedir. Feodal toplum biçimi gelişmekte olan burjuva üretim ilişkilerinin önünde engel oldukça bir kenara itildi.

Burjuva Toplum Biçiminin Varoluşsal Nedeni

Feodal bağlardan kopmuş üretim ve geçim sahibi olmayan özgür işçinin ortaya çıkması sermayenin tarihsel varoluş koşuludur.¹ Bu olmadan meta ve para dolaşımı sermaye birikimi yaratmaz. Sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi için işçinin fazla emek zamanına kapitalist tarafından el konulması gerekir. Meta ve para dolaşımı bu fazla emek zamanını ele geçirme aracıdır. Meta ve para halindeki sermaye ancak emek gücü ile bulunduğu anda, ancak bu koşulla artıdeğer üretimi gerçekleştirilebilir. Emek gücü de ancak sermayenin kumandası altına girdiğinde geçim araçlarına ulaşabilir, çünkü işçinin emek gücü dışında satacak başka bir şeyi yoktur. Onu satamadığında tek geçim kaynağı olan ücretten de yoksun kalır.

Sermaye girdiği her yerde, eski üretim ilişkilerini çözerek onları kendine bağımlı hale getirir, ardından da onları yok eder. En sonunda sermaye kendisinden başka üretim ilişkisi

[1] “Yalnız başına meta ve para dolaşımı, sermayenin varoluş koşullarının ortaya çıkmasına kesinlikle yetmez. Sermaye ancak üretim ve geçim sahibinin özgür işçiyi piyasada kendi emek gücünün satıcısı olarak karşısında bulduğu durumda doğar ve bu tek tarihsel koşul bir dünya tarihini kapsar. Sermaye, bundan ötürü, başından itibaren, toplumsal üretim sürecinin yeni bir çağını ilan eder.” (Marx, Kapital Cilt 1, s. 172, Yordam Kitap)

birakmaz, üretim araçları üzerindeki her türlü mülkiyeti sermayeye ve her türlü emeği ücretli emeğe dönüştürmek sermayenin başlıca eğilimlerinden biridir.

Ücretli emek ve sermaye birbirlerinin varlık koşuludur. Birbirlerini üretirler. Ücretli emek ve sermaye iki zıt kutbun çelişkili birliğidir. Buna karşın ortalama her 8-10 yılda bir sermaye ve emeğin birbirini üreten bu birliği krize girer. Yeniden artıdeğer üretmek üzere üretime yatırılması gereken sermaye, kar oranının düşmesi nedeniyle elde kalır. Aşırı sermaye fazlası gerçekleşir. Aşırı sermaye fazlası kaçınılmaz olarak aşırı emek fazlasına yol açar. Çünkü sermaye üretime yatırılmayınca yedek sanayi ordusu gereğinden fazla büyür, işsizlik tavan yapar. Kapitalistin elinde sermaye vardır ama yatıramaz, işçinin elinde satışa hazır emek gücü vardır ama satamaz. Böyle zamanlarda sermaye ve emek birbirlerini üretemez olur, sermaye ve emek birbirlerinin varlık koşulu olmaktan çıkar.

Bu geçicidir. Meta ve para halindeki sermaye emek gücü ile buluşamayıp elde kalınca, sermayenin de emek gücünün de değer yitirmesi kaçınılmazdır. Meta-sermayenin fiyatı, para-sermayenin faizi düşer. Daha kestirme bir ifadeyle, sermaye ucuzlar. Aşırı işsizlik nedeniyle emek gücünün fiyatı inmiştir. Bu koşullar altında kar oranları yatırım yapılabilir seviyeye çıkar, sermaye yeniden üretime yönelir. Kriz aşılr.

Sermaye her krizden daha yoğunlaşmış ve merkezileşmiş olarak çıkar. Krizden sonraki her yükselişte burjuva üretim ilişkilerinin alanı biraz daha genişler, işçi sayısı biraz daha artar.

Sermayenin bir diğer içsel eğilimi dünya piyasasını yaratmaktır.² Sermaye birikimi arttıkça sermayenin dünyaya yayılma hızı artar. Bu, iç pazarın genişleme imkanını tüketmesinin ardından dış pazara açılma biçiminde olmaz, henüz içerde ge-

Bu ikinci aşamada sermayenin sömürüsü ile elde edilen artıdeğerler piyasa denilen çanakta toplanır. Kapitalistler artı kar elde etmek için birbirleriyle yarışır. Üretim alanında patronlar işçiyi sömürür. Piyasada ise patronlar birbirlerini soyar.

nişleme imkanı olsa da dışarıda kar oranı daha yüksekse, sermaye oraya meyleder.

Sermaye üretim süreci iki aşamadan geçer. İlki artıdeğer üretim aşamasıdır. Patron işçiyi sömürür, fazla emek zamanına el koyar. Bu fazla emek zamanı üretilen metada artıdeğer olarak somutlanır. Artıdeğer meta-ürün biçimindedir. Onun kara dönüşmesi için paraya çevrilmesi, satılması gerekir. Bu ikinci aşamadır.

[2] "Sürekli genişleyen sürüm ihtiyacını karşılamak için burjuvazi, yeryuvarlağının bütününe el atmakta. Her yerde yerleşmesi, her yerde yapılaşması, her yerde bağlantılar kurması gerekiyor." (Marx-Engels, Komünist Manifesto, www.marxists.org)

Bu ikinci aşamada sermayenin sömürsü ile elde edilen artıdeğerler piyasa denilen çanakta toplanır. Kapitalistler artı kar elde etmek için birbirleriyle yarışır. Üretim alanında patronlar işçiyi sömürür. Piyasada ise patronlar birbirlerini soyar.

Bir metanın değeri, üretilmesi için gerekli ortalama toplumsal emek zamanı tarafından belirlenir. Emek-yoğun sermayeler piyasaya birim meta başına daha çok artıdeğer sunar. Teknoloji-yoğun sermayeler piyasaya daha az artıdeğer sürer, çünkü bunların ürettiği birim metada diğerlerine kıyasla daha az emek gücü vardır. Metanın değeri ortalama toplumsal emek zamanı üzerinden oluştuğuna göre, üretim değeri ortalama emek zamanının altında olan da metasını ortalama emek zamanında üretmiş gibi, yani üretim değerinin üstünde satar. Teknolojik olarak geri emek-yoğun sermayeler ile üretilen metaların üretim değeri ortalama değerinin üzerindedir ama onlar da zorunlu olarak piyasada ortalama değere iner. Bir başka deyişle teknolojik olarak ileri metalar değerlerinin üstünde,

geri olanlar değerlerinin altında satılırlar. Daha yüksek teknik donanıma sahip olan sermayeler daha düşük olanların ürettikleri artıdeğerin bir bölümünü böylece onlardan çekip alırlar.

Bir metanın değeri üç kısımdan oluşur: değişmeyen sermaye + değişir sermaye (emek gücüne ödenen) + artıdeğer. Ortalama toplumsal emek zamanı ile üretilen bir meta satıldığında, artıdeğer kara dönüşür. Metanın ortalama toplumsal üretim değeri belli olduğuna göre, artıdeğer oranının da sabit olduğunu varsayarsak, artı kar elde etmek için biricik yol, birim başına metada emek gücüne ödenen fiyatı düşürmektir. Diğer kapitalistlere kıyasla işçiyi daha çok ve daha ucuza çalıştıran kapitalist metasını daha ucuza üretir ama ortalama değerden satacağı için artı kar elde eder. Fakat bilimin üretime uygulanması sayesinde birim başına meta üretimi için gerekli olan emek gücünü aşağı çekmekle çok daha yüksek artı kar elde etmek mümkündür. Bilimin üretime daha yoğun uygulanmasıyla gerekli olan emek

gücünü aşağı çekmek emeğin toplumsal üretim gücünün artırılması anlamına gelir.³ Böyle olduğu için de birim başına metanın üretim maliyetini sürekli daha aşağı çekmek, bunun için de emeğin toplumsal üretim gücünü sürekli artırmak⁴, **üretimde sürekli devrim yapmak** sermayenin varoluşsal temeli ve tarihsel varlık nedenidir.⁵

Bu varoluşsal temeli oluşturan itici güç artı kar elde etme hırsıdır.

Bu hırs sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasını tetikler. Teknolojiye yatırım, daha baştan diğerlerine kıyasla daha büyük bir sermaye kitlesini gerektirir. Küçük sermayeler iflas eder ya da büyüklere katılır. Büyükler rekabette üstünlük sağlamak için birleşir. Bu da, önce ulusal tekellerin doğmasına, ardından da bunların birer dünya tekeline dönüşmesine neden olur.

Sermayenin genişletilmiş yeniden üretimi için her halükarda fethedilmeye hazır bir pazarın olması gerekir. Henüz kapitalist olmayan alanlar ve diğer kapitalist işletmeler her kapitalistin gözünde fethedilmeye hazır alanlardır. Tekelci sermaye bu fetih savaşına hız katar. Kapitalizm dünyanın her yanına hızla yayılır, küçük ve orta kapitalistler arasında iflaslar artar. Giderek başlangıç sermayesi için gerekli miktar büyür. Küçük ve

orta sermayenin bağımsız varlık imkanı ortadan kalkar ve bunlar büyük sermayeye bağımlı hale gelir. Öyle bir an gelir ki, dünyada kapitalist olmayan alan kalmaz ve küçük-orta kapitalistlerin zaten daralmış olan alanını ele geçirmek büyük sermayenin genişleme ihtiyacını karşılamaz olur. Sermaye o denli büyümüştür ki, pazarın genişleme potansiyeli sermayenin gereksindiğinin altında kalır. Bilimi teknolojiye uygulamakla artı kar elde etme imkanı azalmıştır. Pazar sermayenin büyüklüğüne (tekelleşme düzeyine) kıyasla genişlemesinin sınırlarına dayanmıştır. Ulusal pazarın yanı sıra dünya pazarına tekeller hakim olduğunda, artı kar elde etme imkanı daralır. Çünkü artı kar, büyük sermaye grupları ile daha küçükleri arasındaki ve gelişmiş kapitalist ülkelerle daha geri kapitalist ülkeler arasındaki üretim değerleri farkından doğar. Bu farktan dolayı daha büyük sermayeler daha küçükleri, daha gelişmiş kapitalist ülkeler daha geri olanları soyar. Tekelleşme nedeniyle küçüklerin sayısı azalınca ve dünya piyasası dünya tekellerinin hakimiyetine geçince, üretici güçleri geliştirmek yoluyla soyguna çıkma olanağı daralır. Sermaye kendi yoluna kendisi barikat kurar. Sermaye kendi varoluşsal temelini üretemez hale gelir. Onun tarihsel varlık ne-

[3] "Toplumsal emeğin üretici güçlerinin geliştirilmesi, sermayenin tarihsel görevi ve meşruiyet kaynağıdır." (Marx, Kapital Cilt 3, s. 263, Yordam Kitap)

[4] "Metaya giren toplam emek miktarındaki bu azalma, üretimin hangi toplumsal koşullar altında gerçekleştirildiğinden bağımsız olarak, emeğin üretici gücündeki artışın temel ayırıcı özelliği olarak görünür." (Marx, age, s. 265)

[5] "Üretim araçlarında, dolayısıyla üretim ilişkilerinde ve dolayısıyla tüm toplumsal ilişkilerde sürekli devrim yapmaksızın burjuvazi var olamaz. Buna karşılık, eski üretim tarzının değişmesinin korunması da tüm eski sanayi sınıflarının ilk varoluş koşuluuydu. Üretimde sürekli dönüşüm, tüm toplumsal kesimlerin aralıksız sarsıntıya uğratılması, sonsuz güvensizlik ve hareket, burjuva döneminin tüm ötekilerden ayırt edici niteliğidir." (Marx-Engels, Komünist Manifesto, www.marxists.org)

deni olan emeğin toplumsal üretim güçlerini geliştirmesi, bilimin teknolojiye uygulanması, yani üretimde sürekli devrim gerçekleşmez olur. Sermaye emeğin toplumsal üretim güçlerini geliştirmek yerine, onun önüne engel olarak dikilir. Bu onun varoluşsal krizinin nesnel temelidir.

Böyle oldu diye sermaye artı kardan vazgeçmez. Emeğin toplumsal üretim güçlerini geliştiremediğinde, bu kez artı kara ulaşmak için emek gücünün fiyatını aşağı çekmeye ça-

1 1930'daki kriz, 1876 krizi sonrasında oluşan koşulların bunalımıydı. Sermaye ihracına dayalı tekelci kapitalizm tıkanmıştı. Tekelci kapitalizm kendi iç dinamiğiyle krizi aşma gücünden yoksundu. Burjuva devlet imdada çağrıldı.

lıştır. İşçiyi daha çok ve daha ucuza çalıştırarak artı kar elde etme yarışına tutuşur. Dün bilimi teknolojiye uygulama imkanı nerede gelişkinse üretim sermayesi orada yoğunlaşıyordu, şimdi ucuz işgücü neredeyse oraya akar. Tarihsel olarak bu tersine gidiş, onun tarihsel varlık nedenini ortadan kaldırır.

Tekeller artı kara sadece bu yoldan ulaşmaz. Sermaye birikiminin iki yolu vardır. Birincisi artıdeğer üretmek, ikincisi birikmiş, başkalarınca üretilmiş artıdeğeri mali araçlarla

gasp etmektir. Kapitalizmin serbest rekabetçi aşamasında birincisi, yani artıdeğer üretimi belirleyiciydi. Emperyalizm aşamasında mali araçlarla birikim önem kazandı, fakat birincisi hala egemendi. Emperyalist küreselleşme döneminde mali araçlarla birikim hızlanmaya ve birincisine egemen olmaya başladı. Bu, sermayenin çürümesinden başka bir anlama gelmez. Bu yoldan birikimin sınırı nihayet zaten üretilmiş artıdeğerdir. Eğer burada bir yavaşlama varsa, mali araçlarla mevcut olanı gasp etmenin olanağı bir yerden sonra zayıflar.

Ucuz işçilik ve mali araçlarla soygun artı kar elde etmenin başlıca iki yolu olunca, işsizlik ve sefalet çığ gibi büyür, ara katmanlardaki erime hızlanır, sınıflar arasındaki eşitsizlik devasa boyutlara ulaşır, kültürel ve ahlaki çürüme derinleşir, umutsuzluk ve çaresizlik egemen duygu ve bilinç biçimi haline gelir.

Küçük Ve Büyük Döngü Krizleri

8-10 yıllık klasik döngü krizlerinin dışında klasik krizlerden daha sarsıcı olan ve daha uzun süren büyük döngü krizleri ortaya çıkmıştır. 1876, 1930, 1974, 2008 bu tip krizlerdendir. Sonuncusu bir yana, etkileri beş-on yıl sürmüştür. Klasik döngü krizlerinde sermayenin üzerinde hareket ettiği ve içinde olduğu koşullarda esaslı bir değişiklik gerçekleşmez. Sermaye kendi varlık koşulunu kendisi üretmeye devam eder. Büyük döngü krizlerinde ise böyle değildir. Sermaye mevcut koşullar içinde kendisini eskisi gibi üretemez olur. Kriz ancak bu mevcut koşulların değiştirilmesiyle aşılr.

1876 krizi serbest rekabetçi kapitalizm şartlarının artık geçerliliğini yitirdiğini ve tekeli kapitalizmin doğum sancılarını işaret ediyordu. Bu kriz ancak dünyanın kapitalist olmayan alanlarının kapitalist ülkelerce sömürgeleştirilmesiyle aşılabildi. Serbest rekabetçi kapitalizmin tekeli kapitalizme, emperyalizme dönüşmesiydi bu. 1876'dan önce de pek çok kriz ortaya çıkmıştı. Bunların hepsi serbest rekabetçi kapitalizm koşulları içinde aşıldı. Oysa bu son kriz mevcut koşullar altında aşılamazdı, koşulların değişmesi gerekiyordu ve öyle oldu.

1930'daki kriz, 1876 krizi sonrasında oluşan koşulların bunalımıydı. Sermaye ihracına dayalı tekeli kapitalizm tıkanmıştı. Tekeli kapitalizm kendi iç dinamiğiyle krizi aşma gücünden yoksundu. Burjuva devlet imdada çağrıldı. O güne kadar burjuva devlet, burjuva sınıfın kolektif yönetim aygıtı, sermayenin kaldıracı işlevi görüyordu. Onun ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği bir burjuva ideolojik dogmaydı. SSCB'nin krize yakalanmaması, sosyalist devletin planlı ekonomisinin başarıları bu dogmayı darma-duman etti. Burjuvazi sınıf çıkarları gereği ideolojik dogmayı bir kenara attı. Burjuva devlet kolektif bir sermaye gücü olarak sahaya indi. Tekeli devlet kapitalizmi tekeli kapitalizmi krizden çıkardı. 1950'lerden sonra bu çok daha belirgin hale geldi. Sosyalist devletleri kuşatma altında tutarak onları yıkıma sürüklemek burjuva cephenin başlıca hedefiydi. Ulusal kurtuluş mücadeleleri, halkçı demokratik devrimler ve sosyalist

devletler kapitalist dünya pazarını bir hayli daralttı. Buna karşılık, kapitalist devletler kendi aralarındaki rekabeti ikinci plana itti ve kendi iç pazarlarını genişletti. 1876'dan sonra nasıl ki sermaye fazlasını dışarı ihraç ederek krizi aşıtlarsa, bu kez de sermaye fazlasının önemli bölümünü gelişmiş kapitalist ülkelerde değerlendirerek, iç pazarlarını büyüterek aşıtlar. Bu dönemde kapitalist dünya pazarı coğrafi olarak daralsa da, sermaye birikimi büyük bir hız kazandı.

2007-08 krizi emperyalist küreselleşmenin birikmiş çelişkilerinin dışa vurmasıydı. Dünya tekellerinde sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi öylesi boyutlara ulaşmıştı ki, bunların iflas etmesi kapitalist ekonomiyi allak bullak eder, devletleri yere sererdi.

1974 krizi bu sürecin sonunu ilan ediyordu. Sermaye birikimi bir kez daha tıkanmıştı. '74 krizi 1876 krizini andırıyordu. 1876'da büyük bir yıkım yoktu, ama kapitalistler sermaye fazlalarını iç pazarda değerlendirmekte isteksizdi, çünkü kar oranları düşmüştü. Oluşmakta olan tekellerin büyüyen kar hırsı onları yeni pazarlar aramaya sevk ediyordu. '74 krizi de bir ölçüde benzerdi. 1945-1970 arasında sermaye birikimi hızlandı. Ulusal tekeller birer dünya tekeline dönüşmeye başladı. Kapitalist dün-

ya pazarı bu dünya tekellerine dar geliyordu. Her şeyden önce, burjuva devlet kapitalist pazarda önemli bir yer işgal ediyordu. Şimdi artık, devlet sermaye birikiminin önünde bir engeldi. Özel sermaye tekellerini iç pazarda sınırlayan bu engel kaldırılmıyordu. Diğer yandan gümrük duvarları ve sermayenin dolaşımını sınırlayan ulusal mevzuatlar sermaye fazlasının hızla dolaşmasını, ih-

Dünya tekellerinde sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi öylesi boyutlara ulaşmıştı ki, bunların iflas etmesi kapitalist ekonomiyi allak bullak eder, devletleri yere sererdi. Devlet bütçesinden ayrılan kaynaklarla bunlar kurtarıldı.

raç edilmesini sınırlıyordu. Birbirine bağlanmış iç pazarların toplamından oluşan bir dünya pazarı, yerini bütünlüklü bir dünya pazarına bırakılmıyordu.

'74 krizinden emperyalist küreselleşme doğdu.

2007-08 krizi emperyalist küreselleşmenin birikmiş çelişkilerinin dışa vurmasıydı. Bu kriz önceki büyük döngü krizlerinden farklıydı.

Dünya tekellerinde sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi öylesi boyutlara ulaşmıştı ki, bunların iflas etmesi kapitalist ekonomiyi allak bullak eder, devletleri yere sererdi. Buna izin verilemezdi. Devlet bütçesinden ayrılan kaynaklarla bunlar kurtarıldı.

Oysa her krizin temel özelliği sermaye kırımı yoluyla yatırım sermayesinin ucuzlaması, böylece yeni sermaye filizleri yoluyla yatırımın ve onunla birlikte talebin canlanmasıdır. Krize yuvarlanmış tekellerin iflasına izin verilmemesi, sermayenin değer yitirmesini, dolayısıyla yeni yatırımın ve talebin canlanmasını engeller. Ayrıca kronik işsizlik ve kriz nedeniyle ücretlerin daha da düşmesi talebi azaltır. Bu aynı koşullar kronik sermaye fazlası⁶ ve kronik işsizliği büyütür. Yatırıma dönmeyen büyük miktarda sermaye mali araçlara daha çok akar. Bunun kaçınılmaz sonucu, ara katmanlardaki mülksüzleşmenin daha da hızlanması, sınıflar arasındaki eşitsizliğin akıl almaz boyutlara ulaşması, sefaletin ve çürümenin dünyanın her yanını sarmasıdır.

Burjuva toplum biçimi koşullarında krizi aşma olanakları bizzat sermaye tarafından tüketilmiştir. Sermayenin aşırı yoğunlaşması ve merkezileşmesiyle üretken niteliğini daha çok yitirmesi⁷ ve mali soygu-

[6] "Sermaye fazlalığı denen şey, her zaman, öz olarak, kar oranındaki düşüşü kütlesi ile telafi edemeyen sermayenin fazlalığıyla... Ya da kendi başlarına hareket etme yeteneğine sahip olmayan bu sermayeleri kredi biçiminde büyük iş dallarının yöneticilerinin ellerine veren sermaye fazlalığıyla ilgilidir. Bu sermaye fazlalığı, görece aşırı nüfusa da yol açan aynı koşullar nedeniyle ortaya çıkar ve bu nedenle, bu ikisi karşı kutuplarda yer almasına karşın (bir tarafta kullanılan sermaye ve diğer tarafta kullanılmayan işçi nüfusu), görece aşırı nüfusu tanımlayan bir görüngüdür." (Marx, Kapital Cilt 3, s. 255, Yordam Kitap)

[7] "Sermaye oluşumu, tümüyle, kar oranını kar kütlesi ile telafi edebilen az sayıdaki bazı bazı yerleşik büyük sermayelerin eline düşecek olsa, üretimin canlandırıcı ateşi tümüyle sönerdi. Bu ateş ölürdü." (Marx, age, s. 263)

na daha çok yönelmesi, buna karşın büyüyen proletaryanın giderek büyüyen bir bölümünün emek gücünü satacak yer bulamaması, sermaye ile emek gücünü birbirinden daha çok koparmış, birbirini üretme olanaklarını zayıflatmış ve birbirine daha çok yabancılaştırmıştır. Sermayenin üretken niteliğinden artan kopuşu, onu emeğin toplumsal üretim güçlerinin gelişmesinin önünde giderek daha büyük bir engel haline getirmektedir.⁸

Sermaye üretken niteliğinden koştukça artı kar için **üretmek yerine yağmalamak** onun baskın karakteri oldu. Artıdeğer üretmek yerine, birikmiş artıdeğeri, emekçilerin birikim fonlarını mali araçlarla, spekülâtif sermayeyle yağmalamaya girişti. Üretici güçleri geliştirmek yoluyla gerekli emeği aşağıya çekerek artı emeği artırmak yerine, çalışma zamanını artırarak ve gerçek ücretleri düşürerek emeği yağmaya girişti. Böylece sermaye kendi ilkel birikim çağına, vahşi ve barbarlık çağına rücu etti. Doğa da, bir üretim aracı olmanın ötesinde, sermayeye bir yağma nesnesi olarak görünüyor artık. Su, orman, toprak ve canlı doğa talan ediliyor. Kadın emeğinin çok daha yaygın biçimde sömürü alanına çekilmesi bir yana, kadın cinselliği sermayenin yağmasına her zamankinden çok konu oluyor. Sermaye her bakımdan ve her şeyi ile yalnızca gericilik üretir hale geldi.

Yeni Toplumun Maddî Teknik Temeli

Varoluşsal kriz bir iktisadi kriz biçimi değildir. O, tarihsel varlık nedeni yitirmiş bir üretim tarzının, bu üretim tarzına tekabül eden toplum biçiminin krizidir. Varoluşsal kriz, iktisadi, siyasi, ideolojik krizin bütünüdür. Bu kriz, içinde olduğu koşullar altında aşılabilir, bir başka deyişle burjuva toplum kendi iç dinamikleriyle bu krizi aşma yeteneğinde değildir artık. Bu ancak bir “dış” gücün mevcut koşulları ortadan kaldırarak, yerine yeni koşulları koymasıyla, yani eski toplum biçiminin yerine yenisini geçirerek aşılabilir.

Hiçbir toplum biçimi kendi kendini ortadan kaldırmaz. Varoluşsal krize saplanmış her toplum biçimini ortadan kaldıran “dış güç” o günkü dünyanın ürünüdür. Kapitalizmden önceki toplumlarda yeni üretim ilişkileri mevcut toplumun, o günkü dünyanın içinden çıktı. Eski toplum

[8] Kapitalist üretim tarzının “tarihsel görevi, insan emeğinin üretkenliğinin, sınırsızca, geometrik olarak artmasını sağlamaktır... Üretkenliğin gelişiminin önündeki bir engele dönüşür dönüşmez, bu göreve ihanet etmiş olur. Böylece, yaşlılık belirtileri göstermekte ve giderek daha da köhnelmekte olduğunu yeniden kanıtlar.” (Marx, age, s. 266)

ortadan kalkmadan önce, onun yanı sıra yeni toplum biçimi filiz verdi. İlkel komünal toplum içinden köleci toplum, onun içinden feodalizm, onun da bağrından kapitalizm doğdu.

Kapitalizmde ise durum farklıdır. “Kapitalist üretimin *gerçek engeli sermayenin kendisidir.*”⁹ Sermaye kendisi dışındaki tüm özel mülkiyet biçimlerini ortadan kaldırır. Üretim araçlarını toplumsal üretim araçlarına, bireysel emeği toplumsal emeğe dönüştürür. Böyle olduğu için üretim araçları üzerinde özel mülkiyete dayalı yeni bir üretim tarzı burjuva toplum biçimi içinden yeşeremez. Varoluş krizine saplanmış olan sermayenin ortadan kaldırılması yeni bir üretim tarzının burjuva toplum içinden filizlenmesi ile gerçekleşmez. Yeni bir toplum biçimine geçmek için sermayenin ortadan kaldırılması gerekir. Üretim ilişkilerinde devrim için öncelikle sermayenin politik iktidarının yıkılması zorunludur. Bu politik iktidar ele geçirildiğinde de, eski üretim biçiminin ortadan kaldırılması ekonomik yoldan değil, siyasal yoldan gerçekleşir. Toplum sermayeye el koyarak toplumsallaştırır, toplumsal üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti

kaldırarak onları toplumsal mülkiyet altına alır. Yeni üretim tarzına ancak bu koşulla geçilebilir.

Yeni bir toplum biçiminin maddi-teknik temelini sermaye bizzat kendi eliyle hazırlar. Sermaye özel mülkiyeti bizzat kendisi kaldırır, büyük balıklar küçükleri yutar, en sonunda geriye dünya pazarına hakim birkaç yüz tekel kalır. Şimdi sıra onları mülksüzleştirmeye gelir. Onları mülksüzleştirecek olanları da sermaye kendi eliyle üretir. Ara tabakaları eriterek, bütün emekçileri ücretli emekçiye (çalışan ya da işsiz) dönüştürerek, sermaye kendi karşına kendisini yıkacak devasa bir ordu diker.¹⁰

Kapitalizm içinde yeni bir üretim ilişkisi ortaya çıkmayacağına göre, sermayeyi ortadan kaldıracak kuvvet oluşmuş yeni bir üretim ilişkisinin unsuru olamayacağına göre, bu ordu (proletarya) sermayeyi yıkacak bir “dış güç” haline ancak siyasal bir ordu olarak gelebilir. Siyasal bir ordu olarak örgütlenen işçi sınıfı ve ezilenler, burjuva devleti yıkarak iktidarı ele geçirir ve sermayeyi toplumsal mülkiyet altına alırlar. Kapitalizmin varoluşsal kriz ancak bu yoldan aşılabilir.

[9] Marx, age, s. 254

[10] “Her bir kapitalist, birçok kapitalistin başını yer. Bu merkezileşme ya da az sayıdaki kapitalistin çok sayıda kapitalisti mülksüzleştirilmesi ile birlikte... bütün üretim araçlarında, birleşik, toplumsal emeğin üretim araçları olarak kullanılmalari yoluyla tasarruf sağlanması, bütün ulusların dünya piyasası ağına sokulması ve böylece kapitalist rejimin uluslararası bir nitelik kazanması, giderek büyük ölçeklerde gelişir. Bu dönüşüm sürecinin avantajlarından yararlanan ve bunları tekelleri altında tutan büyük sermaye babalarının sayıları durmadan azalırken, sefalet, baskı, kölelik, soysuzlaşma, sömürü alabildiğine artar; ama aynı zamanda, sayıca giderek artan bir sınıfın, kapitalist üretim sürecinin bizzat kendi mekanizması ile eğitilen, birleşen ve örgütlenen işçi sınıfının öfkesi de artar. Sermaye tekeli, kendisiyle birlikte ve kendisinin hükmü altında gelişen üretim tarzının ayak bağı olur. Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, sonunda, bunların kapitalist kabuklarıyla uyumadıkları bir noktaya ulaşır. Kabuk parçalanır. Kapitalist özel mülkiyetin saati çalmıştır. Mülksüzleştirilenler mülksüzleştirilir.” (Marx, Kapital Cilt 1, s. 729, Yordam Kitap)

Sonuç

Üretici güçlerin serbest, engelsiz ve evrensel gelişimi sermayenin ve dolayısıyla burjuva toplumun varlık koşuludur. Sermaye üretici güçlerin evrensel gelişmesi yönünde çaba sarf eder. Sermayeye içkin ama aynı zamanda onu çözümlüğe sürükleyen eğilimdir bu. Bu eğilim sermayeyi önceki bütün üretim tarzlarından ayırır. Eski temel üzerinde yeni üretici güçlerin gelişmesi mevcut temeli de geliştiriyor, ama bu aynı zamanda mevcut üretim tarzının o temele gömülmesine neden oluyordu. Örneğin, *feodal düzeni kent sanayisi, ticaret, modern tarım (hatta barut, baskı makinesi gibi bazı buluşlar) öldürmüştür.*¹¹ Servetin, aynı anlama gelmek üzere üretici güçlerin gelişmesiyle topluluğun dayandığı ekonomik koşullar çözülür. Toplumu oluşturan bileşenlerin siyasal ilişkileri de, egemen toplumsal bilinç biçimleri de bu ekonomik koşullara koşut olarak oluşur ve gelişir. Ekonomik ilişkilerdeki çözümlüğe birlikte, bu ilişkilere koşut olarak mevcut bulan siyasal ilişkiler ve ideoloji de çözülmeye başlar. Bu ekonomik koşullarda şekillenmiş bireylerin karakteri, anlayışları da çözülmeye ve yeni biçim oluşmaya başlar. *Düşüncel bakımdan, belirli bir bilinç biçiminin dağılması, bütün bir çağı öldürmeye yetiyordu.*¹² İnsanın üretken güçlerinin düşünsel ve pratik zenginleşmesinin ifadesi olan bilimin gelişmesi önceki toplumlar üzerinde, bilhassa feodal düzende,

tam da böyle bir etki yapmıştır. Yeni üretici güçler, yeni üretim ilişkileri, yeni insanlar ve onların yeni karakter, anlayış ve bilinç biçimleri eski toplumun temelini geliştirir, değiştirir ve en sonunda çözümlüğe yeni ekonomik koşulları ve ona koşut olarak yeni siyasal ilişkileri ve ideolojik biçimleri egemen kılar. Eski toplum dağılır, yeni gelişme yeni temel üzerinde olur.

Diğer toplumlardan farklı olarak sermaye üretimine dayalı burjuva toplumda, üretici güçlerin geliştiril-

Üretim ilişkilerinde devrim için öncelikle sermayenin politik iktidarının yıkılması zorunludur. Bu politik iktidar ele geçirildiğinde de, eski üretim biçiminin ortadan kaldırılması ekonomik yoldan değil, siyasal yoldan gerçekleşir. Toplum sermayeye el koyarak toplumsallaştırır.

mesi sermayenin varlık koşuludur. *“Sermaye, servetin üretimini ve dolayısıyla da üretken güçlerin evrensel gelişmesini, var olan önkoşullarının sürekli altüst edilmesini, kendi yeniden-üretimini önkoşulu olarak koyar... toplumsal üretken güçlerin, ulaştırmanın, bilginin vb. gelişmesinin her düzeyi, yalnızca, aşmaya çalıştığı sınırlar olarak görünür.”*¹³

[11] Marx, Grundrise Cilt 2, s. 31, Sol Yayınları

[12] Age, s. 31

[13] Age, s. 32

Sermaye birikimi için bu zorunlu bir süreçtir. Kapitalistin işçiden kiraladığı bir işgününe tekabül eden emek gücü iki kısma ayrılır. Birincisi işçiye ödenen ücrette karşılık gelen gerekli emek, ikincisi kapitalist sınıfın piyasada paylaştığı artı emek. Gerekli emeği sürekli daha aşağı çekerek artı emeğin payını artırmak sermayenin genişletilmiş yeniden üretiminin zorunlu koşuludur. Onun üretici güçleri geliştirmesinin nedeni budur. Fakat üretici güçleri geliştirerek gerekli emeği düşürmenin bir sınırı vardır. Gerekli emek sifıra indiğinde artı emek de sifıra iner. Bu durumda artıdeğer ve kar sifır olur. Sermayenin amacı üretici güçlerin evrensel gelişimi değil, artı kar elde etmektir. Üretici güçleri artı kara uzanmak için geliştirir. Bu yoldan yeterince artı kar elde edemeyeceğini gördüğünde üretici güçleri geliştirme hevesi kırılır, önce duraklamaya, sendelemeye ve sonra çözülmeye başlar. Ekonomik temeldeki bu çözülmeye koşut olarak siyasal ilişkiler, egemen toplumsal bilinç biçimleri, yani ideoloji, bireylerin karakter ve anlayışları da çözülür. Bizzat burjuvazi siyasal kafa karışıklığına düşer ve ideolojik dağılma yaşar. Her kafadan bir ses çıkar. Çözumsuzlük, hegemonya kaybı, belirsizlik, strateji kırılması vb.'den oluşan kolaj (kes-yapıştır) burjuvazinin siyasi dünyasının gerçeği haline gelir. Dev-

letin ideolojik aygıtları işlemez olur. İnsanları peşinden sürükleyen yeni burjuva fikirler üretilemez.

Bir kez daha ifade etmek gerekirse, sermaye yeni toplumun maddi güçlerini kendi eliyle yaratır, ama bu güçlerin serbest gelişimi için sermayenin ortadan kaldırılması gerekir. Dolayısıyla, bu doğrudan siyasal bir eylemdir. Sermayenin ürettiği geleceğin maddi güçleri yeni toplumu önce ve ancak zihinde tasarlayabilir, ve bu tasarım üretici güçlerin gelişiminin evrensel niteliği nedeniyle evrensel bir tasarım olabilir. Tasarımın birinci maddesi, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki sermaye engelini kaldırmaktır. Bu gerçekleştikten, yani kar üretiminin amacı olmaktan çıkartıldıktan sonra, üretici güçlerin gelişmesinin önündeki engel kaldırılmış olur. Bu durumda üretim sürecinde gerekli emek gücünün sifıra indirilmesi için bir engel kalmaz.

Üretim araçları üzerinde özel mülkiyete dayalı bütün toplumların ortak özelliği fazla emek zamanına el koyarak servet biriktirmek, onları birbirinden ayıran ise bu biriktirmenin ya da sömürünün farklı biçimleridir. Bu toplumlarda servetin kaynağı karşılığı ödenmemiş fazla emek zamanıdır. Kapitalizm bu toplumların sonuncusudur. Komünizmde servetin kaynağı fazla emek zamanı değil, serbest, *yararlanılabilir* zamandır.¹⁴

[14] "Toplumsal üretken gücün gelişmesi öyle hızlı büyüyecektir ki, artık üretim herkesin servetinden sayılmakla birlikte, herkesin yararlanılabilir zamanı da artacaktır. Çünkü gerçek servet, bütün bireylerin gelişmiş üretken gücüdür. Artık o zaman servetin ölçüsü hiç de emek-zamanı değildir, yararlanılabilir zamandır." (Age, s. 166)

Varoluşsal Krizin Ekonomik Maddi Temeli

Sema Duru Boran

Bir yanda sermaye fazlası, bir yanda emegücü fazlası kronikleşmiş. Yani bu durum, devre krizlerinde patlak veren ve kapitalist üretim ilişkilerinin işleyişinin bir içsel unsuru olan akut durumlar olmaktan çıkmış. Emekle sermaye, geçici, dönemsel değil, sistematik olarak, kopuşma halinde ve bütün nesnel zemin, bütün iç yasallık, artık bu durumun derinleşmesine hizmet ediyor.

Özetle, emekle sermayenin buluşması (kapitalist üretimin temel koşulu) azami karı güvencelemiyor. Kapitalist üretimin varlık koşulları, varlık amacını gerçekleştiremez hale gelmiş ve bu durum kronik.

Varoluşsal kriz, bir ekonomik ya da mali kriz biçimi değildir. Kapitalist düzenin, tarihsel görevi olan, maddi üretim güçlerinin gelişmesi ve buna uygun bir dünya pazarının yaratılması misyonunu tamamlayarak, kendi varoluş koşulları ile çelişkili hale gelmesinin krizidir.

Ancak kapitalizm zaten bir krizler düzeniyken, başka bir deyişle, devrevi krizler (aşırı üretim krizleri) kapitalizmin sadece bütün içsel çelişkilerinin serimi olmakla kalmayıp, sağlıklı işleyişinin bir unsuru, bir içsel regülatörü iken, onu, kendi sonuna doğru da olsa, ileriye taşıyan, devindiren içsel yasalarından biri iken, herhangi bir kriz hali neden kapitalizm için varoluşsal bir kriz anlamı kazanmaktadır? Ya da büyük devrevi

krizlerin her biri, burjuvazi için hem iktisadi hem de siyasi sonuçlarıyla birlikte büyük sıkıntıları beraberinde getirmesine rağmen bunların her birini aşmayı başarmışken, dahası böylesi büyük kriz dönemleri (yine kendi sonuna doğru da olsa) bir tür yenilenmenin kaynağı olmuşken, neden bugünkü kriz diğerlerinden farklı bir durumu ifade ediyor?

Varoluşsal kriz olarak tanımladığımız bugünkü durum, klasik döngü krizlerinin (devrevi krizlerin) çok şiddetli bir versiyonu değil midir? Bugünkü durumu kapitalizmin içsel krizlerinden ayıran, onu dışsal, kapitalizm içi değil, kapitalizmle tarihin ilerleyişi arasındaki bir kriz haline getiren ekonomik maddi temel, durum ya da düzey nedir?

Kapitalizmin Krizleri

Kapitalizmin temel çelişkisi, üretimin toplumsal niteliği ile üretim araçları mülkiyetinin özel niteliği arasındaki çelişkidir. Bu temel çelişki, giderek daha az elde daha fazla miktarda özel mülkiyet biriktirmek üzere üretimi giderek daha fazla toplumsallaştırmaktan başka ilerleme imkanı bulunmayan kapitalizmi, ne kadar gelişirse o kadar kendi tarihsel işlevini tamamlamaya, kendi sonuna doğru götürür. Kapitalizmin bütün iç

Mali krizler, kapitalizmde özel bir nitelik kazanır. Ancak parasal araçlarla birikim, artıdeğer üretimi yoluyla birikime egemen hale gelene kadar, kapitalizmin işleyişi içerisinde mali krizlerin esas sarsıcılığı açığa çıkmaz.

yasaları, bu temel çelişki üzerinde, birbirinin tersine eğilimler halinde işler ve onu derinleştirir. Kapitalizm bu nedenle sürekli olarak değişik tipte mali ve iktisadi krizlere gebedir, krizlerle gelişir.

Mali Krizler

Kapitalizm öncesi dönemler de dahil, paranın, meta-para veya nominal para biçimleriyle, varlığını sürdürdüğü bütün dönemlerde mali kriz olanağı vardır. Daha metanın varlığıyla (üretici ile kullanıcının birbirinden bağımsızlaşması ve pazarın, bunların buluşma koşulu olarak be-

lirişiyile) kriz olanağı ortaya çıkar ve para aracılığıyla meta dolaşımı, başından beri, mali kriz olasılığını barındırır. Mali krizler, kapitalizmde özel bir nitelik kazanır. Ancak parasal araçlarla birikim, artıdeğer üretimi yoluyla birikime egemen hale gelene kadar, kapitalizmin işleyişi içerisinde mali krizlerin esas sarsıcılığı açığa çıkmaz. Üretimin teknik yenilenmesinin kar oranlarının düşme eğilimini güçlendirmesi ve bu nedenle artıdeğer üretimi için yatırımın karlılığının düşmesi nedeniyle, parasal araçlarla birikimin egemen hale geldiği emperyalist küreselleşme döneminde ise mali krizin etkisi artar. Daha önce de iktisadi çevrim üzerinde etkilerde bulunsa bile, bu dönemde çok daha etkili hale gelir ve bütün iktisadi sistemi etkileyen sonuçlar açığa çıkarmaya başlar. Mali araçlarla birikimin, artıdeğer üretimi yoluyla birikimin önüne geçmesi, hem kriz çevrimine mali araçlarla müdahale imkanlarının genişlemesi anlamına gelir, hem de bu cephede yaşanacak büyük tıkanmaların, krizlerin, iktisadi krizi tetikleme olasılığının güçlendiği anlamına gelir. Daha küçük kriz olasılıklarına müdahale imkanı, kapitalist sınıfa, daha büyük, daha yoğunlaşmış, merkezileşmiş kriz olasılıklarının tetiklenmesi riski olarak geri döner.

Ekonomik Krizler

İktisadi kriz (aşırı üretim krizi), kapitalist düzenin temel bir yasası, içsel bir unsurdur. Toplam toplumsal bazda, üretime yatırılan sermayenin bir tam devrine (sabit sermayenin tam değerinin toplam ürüne

aktarılarak, maddi ve manevi bakımdan aşınarak yenilenmesi) denk düşecek çevrimsel özelliğe sahiptir. Kapitalizmin manifaktür döneminin geri kalması ve makineli modern sanayi üretimine geçişin başat hale gelmesinin dışavurumu olan 1825 kriziyle sermaye, devresel çevrimini başlatır ve bir kez başlattıktan sonra, bu döngüsel hareketini sürdürmek zorundadır.

Emperyalist küreselleşme dönemine dek, iktisadi krizler klasik döngüsel çevrim biçimindedir: kriz-durgunluk-yükseliş-canlanma. İktisadi krizlerin genel mantığı, kriz döneminde sermaye kıyımı (iflaslar) yoluyla sermayenin değer kaybetmesi, yatırım sermayesinin ucuzlaması, yeni yatırımlar için temel oluşturması ve bir sonraki canlanmanın koşullarının ortaya çıkmasıdır.

Emperyalist küreselleşme döneminde (1970'lerden itibaren) ise sermaye birikim modeli, iki temel değişimle karakterizedir. Biri, sermayenin giderek artan oradan spekülasyon alanına, "mali araçlarla birikime" yönelmesi, diğeri, üretim sürecinin bütün aşamalarıyla uluslararasılaşmasıdır. Bu durum kriz çevriminde belli başlı iki sonuca yol açar: a) mali süreçlerin iktisadi kriz üzerindeki etkisinin artışı, b) sermaye devrinin hızlanması ve esnekleşmesi yoluyla devrenin silikleşmesi.

Bunun oluş biçimi ise şöyleydi: mali araçlarla birikimin egemen hale gelişiyle birlikte, mali araçlarla iktisadi kriz olasılığına müdahale imkanı, gerek üretimin ara aşamalarında aşırı üretim kaynaklı sorunların (ara ürünlerin aşırı üretimi), gerekse de

değişik tipte tüketici kredileriyle (en çarpıcı örneği konut kredileridir ki bu müdahalenin sınırları 2008 krizi örneğinde belirgindir) tüketimin yönlendirilmesi imkanını kapsar. Bu da aşırı üretimin (nispi aşırı üretimin) belirli anlarda birikerek krize meydan vermesini gerilettiler. Belli dönemlerde krizlerin geciktirilmesi imkanını güçlendirdi. Öte yandan devresel işleyiş daha da bozuldu. Krizin ertelenmesi krizin birikmesi anlamına geldiği (somutta çok şiddetli bir 2008 iktisadi krizini mayaladığı) gibi, kriz olgularını kriz anı dışına, kriz dışı olguları da kriz anı içine yaydı. Zira aşırı üretim her zaman nispidir, tüketilebilecek olandan daha fazla değil, satın alınabilecek olandan fazla üretilmesidir, mevcut üretim ilişkilerinden, sermaye düzeninden kaynağını alır ve kaçınılmazdır. Bunun belirli dönemlerde patlamalı biçimde dışavurmasının bastırılması, yoksullaşmayı engellemek bir yana, onun krizlerden bağımsız biçimde derinleşmesi niteliğini güçlendirdi. Görece ve mutlak yoksullaşma hızlandı ve kronikleşti. Bu her şeyden önce daha şiddetli aşırı üretim krizi olasılığı anlamına gelir.

Üretimin uluslararasılaşması ise kriz çevriminin köklü biçimde değişmesine yol açan diğer faktördü. Sonuçta üretim çevrimi ve sermayenin tam devri hızlandı, karın gerçekleşme süresi kısaldı. Dahası, dünya pazarının bütünleşme yoluyla genişlemesi ve üretimin, "fabrikanın" da aynı biçimde bütünleşip genişlemesiyle fiziken pazarla fabrikanın kaynaşması, esnek bir üretim-stoklanma-dolaşım düzeninin sağlanmasını, lokal "aşırı

üretim” tıkanma ve krizlerinin birikmesinin engellenmesini sağladı. Bu da yine, kriz dışı dönem olgularının kriz içine, kriz dönemi olgularının kriz dışına yayılmasına yol açtı.

Böylece iktisadi kriz döngüsü bozuldu, esnedi, pörsüdü ve silikleşti. Bu, kapitalizmin sağlığının iyice bozulduğuna delaletti.

Devrelerin, özellikle de kriz aşamasının yine de seçilebildiği, ama yükseliş aşamasının seçilemediği bu tabloda

Devrelerin, özellikle de kriz aşamasının yine de seçilebildiği, ama yükseliş aşamasının seçilemediği bu tabloda özsel olan, krizin kriz dışı dönemlere, kriz dışı dönem olgularının da kriz dönemi içine yayılması, yükseliş döneminin ortadan kalkması, büyüme verilerinin cılızlaşmasıydı.

tabloda özsel olan, krizin kriz dışı dönemlere, kriz dışı dönem olgularının da kriz dönemi içine yayılması, yükseliş döneminin ortadan kalkması, büyüme verilerinin cılızlaşması vb. idi. Öte yandan bu durum, iktisadi krizleri koşullayan çelişkilerin ortadan kalkmasından değil, çevrimi anlamsızlaştıracak ölçüde artmasından kaynaklı olduğu için, devrenin silikleşmesi ve bozulması, çelişkilerin şiddetli biçimde dışavuracağı bir birikim oluşturdu ve tipik devrevi krizler yerine, çok şiddetli bir 2008 krizi ortaya çıktı. Bu emperyalist

küreselleşme döneminin kriziydi ve varoluşsal krizin de dışavurumuydu.

Kriz çevriminin bozulduğu dönemi nihayetinde kapitalizmin krizlerine bir deva bulmuş olması olarak yorumlayanlar oldu. Oysa mesele tam tersi, kapitalizmin doğru düzgün çevrime girecek sağlık ve takatten düşmüş olmasıydı.

Özünde, sermayenin birikim düzeyi ve modelinin (sermayenin yoğunlaşmasının ve sermaye kıyımı koşullarının daralmasının), artık devrevi krizleri taşıyamayacak düzeye ulaşmasından bahsediyoruz. Artık krize mevzubahis sermaye miktarı o denli fazla ki, klasik devreyi çevirecek çapta güncellenmiş sanayi üretimi zayıfladığı gibi, sermaye kıyımı da imkansızlaşıyor. Emperyalist küreselleşme evresine dek, tıkrında işleyen bir makine gibi, şu kriz unsurlarını görüyoruz. Düzenli işleyen bir çevrimle kapitalizmin dönem dönem safrasını temizlemesi işlevindeki ekonomik krizler. Bütünsel çevrim bakımından sarsıcılığı daha zayıf, genellikle yıkıcı sonuçları tekil kapitalistler ve tek tek sektörler bazında daha şiddetli olan, ortalama karın oluşumunda düzenleyici yönü öne çıkan mali krizler. Ve kapitalizmin kendi ilerleyişi içerisinde daha büyük dönüşümlere gebe olacak nitel değişim dönemlerinde baş gösteren büyük, özel, dönemsel devrevi krizler.

Ancak bir aşamadan sonra, başlangıçta ömrünü doldurmamış bir makinenin kendi kendisini yüksek akımdan koruma refleksi olarak görülebilecek (ve aynı zamanda kırılabilirliğinin ifadesi olduğu gibi, gi-

derek yıpranışına da yol açan) kesintiler, zamanla, bozuk bir makinenin sürekli kesintiye uğradığı gibi hiçbir zaman da tam verimle çalışmadığı, hurdaya çıkmasına az kalmış dönemini çağrıştıran hale geliyor.

Devrevi kriz çevrimi silikleşirken, değişik tipte krizler birbiri içerisine geçer, etkileşimleri artarken, varoluş krizi içerisinde bütün akış bir kriz görünümü alıyor. Burjuvazi, krizlerin önünü aldığını iddia ederken, bütün sistem krizden ibaret hale gelmiş oluyor.

Bu tablonun merkezinde ise şu gerçek duruyor: Aşırı sermaye fazlasının kronikleşmesi ve devrenin kriz aşamasının dışına taşması, tersinden, kitlesel işsizliğin de kronikleşmesi ve devrenin kriz aşamasının dışına taşması. İktisadi kriz dönemlerinde ortaya çıkan, emekle sermaye arasındaki bu akut kopuşlar, sermayenin kıyımı yoluyla sermayenin değer yitirmesi, yatırım sermayesinin ucuzlaması ve yeni yatırımların yolunun açılması, böylelikle nispi aşırı nüfusun da istihdam edilerek emilmesi yoluyla bertaraf edilebiliyordu. Sermaye devresi bakımından esas değişim bu olanağın ortadan kalkışıyla ilişkilidir, ki bu da, aşağıda ele alacağımız gibi, kapitalizmin varoluş krizinin özüdür.

**Özel Devrevi Krizler
(Büyük Döngü Krizleri)
Ve Sermaye Birikim Modelinin
Yenilenmesi**

Devrevi krizlerin bazıları, verili dönemde sermaye birikiminin ulaştığı nicel düzeyin, kimi nitel değişimleri hem mümkün hem de zorunlu

kılan büyüklüğe erişmesiyle karakterize olmuştur. Böylesi dönemlerde, o güne dek olasılık ya da eğilim halinde kendini gösteren özellikler, yasaya dönüşür. Buradan köken alan çelişkilerin keskinleşmesinin tetiklediği kapsamlı politik gelişmeler (savaşlar, devrimler, büyük kitle hareketleri ve kalkışmalar...) bunalımı derinleştirir. Sermayenin belirli bir birikim modelinin tıkanmasıyla (o koşullar altında birikimin sınırlarına

Devrevi kriz çevrimi silikleşirken, değişik tipte krizler birbiri içerisine geçer, etkileşimleri artarken, varoluş krizi içerisinde bütün akış bir kriz görünümü alıyor. Burjuvazi, krizlerin önünü aldığını iddia ederken, bütün sistem krizden ibaret hale gelmiş oluyor.

vararak, ilerlemek için başka koşulları gerektirmesiyle) birlikte, büyük çaplı politik sonuçlarla iç içe geçerek ve bunlardan da etkilenecek, şiddetli biçimde kendini dışavurur. Böylesi dönemlerde artık aynı yoldan ilerlemeyeceği kesindir, hangi yoldan ilerleneceği ise, kapitalist düzenin iç yasaları kadar, politik süreçlerin etkileriyle de belirlenir. (Örneğin emperyalistler arası savaşın ya da devrimci savaşların kaçınılmazlığının, savaşın politik özneleriyle buluşup buluşmaması; bu politik öznelerin

varlığının, savaşın zaferi sonucuyla buluşup buluşmaması vb.)

Bu büyük döngü krizleri, sermaye birikiminin güncellenmiş koşullarda sıçramalı ilerleyişini getirdiğinden ve gerektirdiğinden, üretim modelinin (üretim teknolojisinin ve üretim örgütlenmesinin) büyük çaplı yenilenmesi ile de karakterizedir ve her biri, bu nedenle, sürecin toplamında kar oranlarının düşme eğiliminin sıçramalı biçimde işlemesi sonucunu

doğurarak kapitalizmin çürüme sürecini de hızlandırmışlardır.

Bu nedenle, bugünkü varoluş krizinin, önceki dönemlerde patlak veren ve kapitalist düzenin kapsamlı bir yenilenme ile yolunu açtığı büyük devrevi krizlerden farkına dair birkaç söz söylemekte fayda var.

1873-76 krizi, bu büyük devrevi krizlerden biriydi. Tıkanmanın kaynağı (sermaye birikiminin ilerlemesinin önündeki engel) serbest rekabettir. Serbest rekabet, sermaye birikiminin, yoğunlaşma yoluyla birikimin önde olduğu belirli bir aşaması için, devindirici misyonunu tamamlamış, merkezileşme yoluyla birikimin hız kazanmasını zorunlu olarak içeren daha ileri bir birikimin ise, devindiricisi değil engeli haline gelmiştir. Sermaye birikiminin nicel düzeyi, daha fazla hammaddeyi, daha fazla emekgücünü ve daha gelişkin üretim aletleriyle (yani toplamda

* Toplam servetin yarısından çoğu 2015 yılından bu yana en zengin % 1'lik nüfusun elinde.

* Dünyanın en zengin 8 ailesinin serveti (426 milyar dolar), dünya nüfusunun en yoksul % 50'sinin toplam varlığına eşit.

* En yoksul % 50'nin serveti 2000 yılında bu yana % 1,5'un üzerine çıkmadı ve düşüş içinde. En zengin % 1'in serveti ise aynı yıllar arasında % 46'nın altına düşmedi ve sürekli yükseliş içinde.

* Buna göre dünya nüfusunun en yoksul % 50'si toplam olarak, dünya zenginliğinin %1'inin çeyreğinden daha azına sahip.

* 1988-2011 yılları arasında, dünyanın en yoksul %10'unun yıllık geliri 3 dolardan daha az artış gösterirken, en zengin %1'inin yıllık geliri 182 kattan daha fazla arttı.

* 2015 yılı için en yoksul % 50'nin toplam varlıklarının oranının % 0,7 olacağı tahmin edilirken, bu oran % 0,2 olarak gerçekleşti.

daha gelişkin üretici güçler) eme-bileceği ve emmek zorunda olduğu niteliğe ulaşmıştır. Mevcut birikim modeli yetmez. Bu çapta üretici güçleri üretime emmek için, daha yüksek sermaye miktarlarının tek tek ellerde toplanması gerekir. Sermayenin daha fazla merkezileşmesi için serbest rekabetin tasfiyesi (tekel), daha fazla yoğunlaşması için de kapitalist olmayan alanlara sermaye ihraç etme yoluyla açılım (emperyalist sömürgecilik) gerekli hale gelmiştir. Bu kriz, emperyalizm aşamasının başlangıç süreci olmuştur.

1929-33 krizi de böylesi bir krizdi.

Tıkanma, tekelci rekabet nedeniyle sermaye ihracına dayalı birikimin evrimsel ilerleyişinin olanaksızlaşmasındandı. Dünya pazarının I. paylaşım savaşı ile yeniden paylaşımının ardından, eşitsiz gelişme yasası sömürgelerin yeni bir eşitsiz dağılım tablosunu açığa çıkarmış, emperya-

listler arası rekabeti keskinleştirmiş, sermaye ihracı yoluyla birikim tıkanma içine girmiş, önünü açmak için a) yeniden paylaşım sorunu gündeme girmiş, b) hem yeniden paylaşımın üstün hale gelmeye, hem de mevcut paylaşım koşullarında dışa yayılma değil içe derinleşme yoluyla atılım sağlamaya zorlanan sermayeyi, yoğunlaşma atılımı için merkezileşme atılımına yöneltmişti. Bu nedenle kolektif kapitalist mülkiyetin, kısmen büyük tröstleşmeler biçiminde sıçramalı tekelleşme yolundan, daha önemlisi, burjuva devletin kolektif kapitalist olarak büyük yatırımları üstlenmesi yolundan geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu iktisadi zorunluluk, burjuvazinin değişik siyasi programlarında (içte keynesçi modelde ya da faşist siyasi programlarda somutluk bulan tekelci devlet kapitalizminin geliştirilmesi, dışta sömürgelerin yeniden paylaşımı için

2016 yılı için de bu rakam artış göstermedi.

* En yoksul % 10 içinse bu rakam % -0,4 (borçlanma nedeniyle eksi servet) olarak gerçekleşti.

* En yoksul % 50'nin % 70'i düşük gelirli ülkelerde yaşıyor.

* Dünya nüfusunun en yoksul % 10'u günde 1,90 doların altında gelire sahip ve bu gelir aşırı yoksulluk sınırının altında.

* 1990-2000 yılları arasında en yoksul % 20'nin toprak sahipliğinde % 7,3 gerileme yaşandı.

* Bu yıllar arasında yapılan toprak anlaşmalarının % 59'u, yerli halkların topraksızlaştırılması kapsamında gerçekleşti.

* Toprak dağılımının en eşitsiz olduğu Latin Amerika'da toplam çiftlikler içerisinde % 1'lik oran, diğer % 99'dan daha fazla verimli toprağı elinde bulunduruyor.

Kaynak: Oxfam 2017 yılı raporu

savaş programları ya da sömürgele-
rin yeniden yapılandırılması prog-
ramları) ifade bulmuştu.

Bu dönemde krizi derinleştiren,
süreci ileri doğru hızlandıran ve ser-
maye birikim modelindeki değişimi
belirli bir forma doğru zorlayan çok
temel bir siyasi etken de vardı. Ekim
devriminin zaferiyle pazarın geniş-
lemesi coğrafi olarak sınırlanırken,
var olan pazarlarda derinlemesine
gelişim için mutlak artıdeğer sömü-
rüsünün artırılması da yine siyasi
koşullar tarafından (devrim tehdidi)
sınırlanmıştı. Henüz kapitalist ilişki-
lerin hakim olmadığı alanların kapi-
talist sömürüye açılması bakımından
da özgürlük mücadeleleri ve bunlar-
ın kapitalist sistemden doğrudan
kopuş riski gündemdediydi. Üretici
güçlerin engelsiz gelişiminin gerçek
olanağı ve imkanı da Ekim devrimi
nezdinde cisimleşmişti.

Bu koşullarda sermaye birikimi
birbiriyle çelişkili birlik içerisin-
de olan iki kanaldan ilerleyebilirdi
ve ilerledi. İlerlemenin çürümeye
dönük yönü, sömürgelerin, serma-
ye birikiminin mevcut dağılımına
uygun tarzda yeniden paylaşımı,
sosyalizmin askeri yenilgiye uğra-
tılarak pazarın coğrafi sınırlanma-
sının bertaraf edilmesi ve devrimci
mücadelelerin bastırılması amacıyla
faşizmin ve emperyalist paylaşım sa-
vaşının gelişimiydi.

Savaş seçeneği böylesi bir sömür-
ge paylaşımının aracı olamadığı gibi,
pazarın coğrafi olarak genişlemesi
bir yana, daha da daralması felake-
tiyle sonuçlandı (yeni devrimler).

Bu koşullarda burjuvazinin siyasi,
askeri ve ekonomik alanda kolek-

tif iradi müdahalesi gündeme geldi.
Siyasal hedeflerini ve sonuçlarını
konu dışında bırakacak olursak bu,
iktisadi açıdan şu anlama geliyordu:
Daha fazla merkezileşme ve yoğun-
laşma için, kolektif kapitalist (tekelci
devlet) duruma müdahale etmeliydi.
İktisadi bakımdan bu, bütün bir ka-
pitalistler sınıfı adına, geniş çaplı
yatırım ihtiyaçlarının üstlenilmesini
de içeriyordu, ki bu da ilerlemenin
üretken yönü, kanalıydı.

Hem iktisadi hem siyasi nedenler-
le, sermaye ihracına dayalı birikimi-
nin evrimsel yoldan ilerlemeye vakti
yoktu, sermaye kendi çürümesini
hızlandırmak zorundaydı, merke-
zileşme ve yoğunlaşmayı güçlerini
sosyalist kuvvetlere karşı birleştirir-
rek sıçratmak zorundaydı.

1974'e gelindiğinde, artık sermaye
ihracına dayalı birikim modeli sınırlarına
vardı. İç pazarların mevcut
koşullarda derinleşmesinin sınırına
gelindi.

Bu kez tıkanmanın kaynağı, temel-
de, pazarın bölünmüşlüğü idi. Artık
sermaye birikiminin yeni düzeyi,
üretici güçleri daha da geliştireceği
yeni koşullara, ulusal düzlemlerde
sahip olamayacak kadar büyüktü. İç
pazarlar kendi sınırlarına dek büyü-
müştü. Sermayenin mevcut merke-
zileşme ve yoğunlaşması, burjuva
devletin kolektif sermayedar olarak
ekonomiye müdahalesini gereksiz-
leştirmiş, tekil kapitalistler kendi
başlarına bunları gerçekleştirebilir
hale gelmiş, burjuva devlet lüzum-
suz rakip haline gelmişti. Mevcut
birikim modeli bir kez daha, daha
ilerisi için yeterli değildi.

Bu düzey, yine çürüme yönü daha baskın olmak üzere iki kanaldan çelişkili birlik içerisinde ilerlemeyi getirdi. İlerlemenin üretken yönü, sermaye birikiminin, üretimin tüm aşamalarını uluslararası düzeye taşıyacak, bütünleşmiş dünya pazarını yaratacak düzeyde toplumsallaşmış bir üretim yoluyla gelişmesiydi. Üretken olmayan, çürüten yönü ise, aşırı sermaye fazlasının büyümesi ve mali araçlarla birikimin (üretkenlik değil yağma yoluyla kar) öne geçmesi oldu.

2008'e gelindiğinde ise bu kez daha önceki bütün büyük devrevi krizlerden farklı bir durumun dışavurumu söz konusuydu. Daha önceki bütün süreçlerde, en nihayetinde, tıkanma, "kapitalist olmayan ilişki biçimlerinin kapitalistleştirilmesi" kapsamında sınırlanmalarla ilgiliydi. Birikim modelini tıkanmaya uğratan, kapitalizm-dışı engeller vardı.

Bugünse birikim modelinin tıkanmasına, birikimin sıçrayamamasına yol açan, mevcut birikim düzeyinin kendisinden ibaret. Sermaye artık, yeterince yoğunlaşmamaktan ya da yeterince merkezileşmemekten kaynaklı değil, aşırı yoğunlaşmış ve merkezileşmiş olduğu için, aşırı birikmiş olduğu için daha yüksek bir birikim modeline sıçrayamıyor. Daha yüksek teknolojileri, emeğin verimliliğini daha fazla geliştirecek üretim modellerini, birikim yetmezliğinden, merkezileşme veya yoğunlaşma yetmezliğinden değil, arada hiçbir dolaylama olmadığı halde, birikim fazlalığı nedeniyle ilgi duymadığından dolayı gerçekleştirilemiyor. Sermaye birikiminin ilerlemesi, 1930 ve 1974

krizlerinde de dışavurduğu gibi, emperyalizm aşamasından beri, mali sermayenin egemenliğinden beri, çürüme yönünde geliyordu, ancak bugün çürüme esas, gelişme güdük ve tali nitelik halini almıştır.

Böylece, "kapitalist üretimin gerçek engeli sermayedir", bir öngörü, bir eğilim olmaktan çıkıp bir güncel gerçeğe, bir yasaya dönüşmüş durumda. 2008 iktisadi krizi, emperyalist kapitalist dünya sisteminin artık

Bugün birikim modelinin tıkanmasına yol açan, mevcut birikim düzeyinin kendisinden ibaret. Sermaye artık, yeterince yoğunlaşmamaktan ya da yeterince merkezileşmemekten kaynaklı değil, aşırı yoğunlaşmış ve merkezileşmiş olduğu için, aşırı birikmiş olduğu için daha yüksek bir birikim modeline sıçrayamıyor.

bir süredir bir varoluş krizi içerisinde olduğunun dışavurumu, göstergesi olan bir krizdi. Konumuz, bu krizde de tüm verilerini bulabileceğimiz, ama varlığını başlı başına bu krizle anlamlandırmadığımız varoluş krizi olduğundan, bu krizi de varoluş krizi kapsamında tartışacağız.

Varoluş Krizi

Varoluş krizi, kapitalizmin içsel eğilimlerinin son sınırına doğru, artık nitel değişimin, ancak kendi kar-

32 ❖ Marksist Teori 25

şıtına dönüşme biçiminde gerçekleştirebileceği nicelik sınırına doğru ilerliyor olması gerçeğinin adıdır.

Emekle Sermayenin Birbirinden Kopuşu

Aşırı sermaye fazlasının ve kitlesel işsizliğin, özellikle de emperyalist küreselleşme evresi boyunca hız kazandığını ve kronik hale geldiğini belirtmiştik.

İflas, savaş vb. yollarla (sermaye birikiminin bugünkü düzeyi açısından anlamlı olacak miktarda) sermaye kıyılmaması, krizlerin buna hizmet etmemesi, bütün bir emperyalist küreselleşme dönemi boyunca giderek karakteristik hale geldi. 2008 krizine damga vuranın, zararların devletleştirilerek büyük tekellerin iflastan kurtarılması yöntemi olması tesadüfi değildi, bu eğilimin artık temel nitelik haline geldiğinin ilanıydı.

Kronik kitlesel işsizlik de aynı gerçeğin diğer kutbunda duruyor. Proletarya nicelik olarak büyüyor. Ancak proletaryanın bu nicelik büyümesi içerisinde, işsizlerin sayısındaki artış hızı, işçilerin sayısındaki artış hızının önüne geçmeye başlıyor.

Ancak kapitalizmin bütün olayı da, özgür emekçiyle sermaye sahibinin buluşması, bu buluşmanın sermayedar için sürekli daha karlı yöntemlerini bulmaktan ibarettir!

Bir yanda sermaye fazlası, bir yanda emekgücü fazlası kronikleşmiş. Yani bu durum, devre krizlerinde patlak veren ve kapitalist üretim ilişkilerinin işleyişinin bir içsel unsuru olan akut durumlar olmaktan çıkmış. Emekle sermaye, geçici, dönemsel değil, sistematik olarak, kopuşma halinde ve bütün nesnel zemin, bütün iç yasallık, artık bu durumun derinleşmesine hizmet ediyor. Bu durumun tersine işleyen bütün eğilimlerin etki gücü zayıflamış (dış ticaret, dünya pazarı bütünleştiği ve kendi sınırlarına vardığı için; sermayenin değer kaybı, devre krizlerinin bozulması yoluyla kendi sınırlarına vardığı için; mutlak artıdeğer sömürsünün artışı, köle emeği sınırlarına dayandığı için vb.).

Özetle, emekle sermayenin buluşması (kapitalist üretimin temel koşulu) azami karı güvencelemiyor (kapitalist üretimin temel

amacı). Kapitalist üretimin varlık koşulları, varlık amacını gerçekleştiremez hale gelmiş ve bu durum kronik.

Kronik kitlesel işsizlik, yani emekgücünün giderek genişleyen bir kısmının emek koşullarıyla, yani sermaye ile hiç buluşamaması, sermaye birikiminin, mutlak artıdeğerin artırılması yolundan ilerlemesinin sınırlarından birini oluşturuyor. Kar oranlarının düşme eğilimini dengeleyen tersine yasalardan biri olarak etkisinin zayıflaması, sermayenin çürütmesini derinleştiriyor.

Artıdeğerin nispi artırılmasının da sınırı vardır. Yani 12 saat çalışan bir işçinin 6 saatine, sonra 11 saatine, sonra 11 saat 45 dakikasına doğru artı emeği ilerletirseniz, gerekli emek bakımından sıfır çizgisine yaklaşsınız. Emeğin üretkenliğini geliştirmek, nispi artıdeğeri öyle sınırsızca artırır ki, emeğin üretkenliğinin daha fazla gelişmesi, artıdeğer üretiminin kendi karşısına dönüştürerek ortadan kalkması sınırına ilerler. Nispi artıdeğerin sürekli artırılması, kar oranlarında da sıfır çizgisine giderek yaklaşan bir düşme eğilimi doğurur. Kar oranlarındaki bu düşme eğilimi, tek tek kapitalistleri ve sonuçta da kapitalistler sınıfını uyarıcıdır.

Köle emeği bakımından bütün emek artı emek ve bütün emek gerekli emektir. Öyle ki, hayatta kalmasının koşulu artı emeğidir, bütün artı emeği, hayatta kalması için gerekli emektir. Gerekli emeğin sıfıra doğru zorlanması, özgür emekçinin köle emeği sınırına doğru zorlanması anlamına geliyor.

Tersinden, emek üretkenliğinin aşırı artışı, robot üretimi sınırına, yani bu kez de, artıdeğerin mutlaklaşma yoluyla sıfırlandığı, makinenin sadece ve sadece kendi değerini ürüne aktardığı sınıra doğru ilerliyor.

Özgür emekçinin işgününün bir kısmında kendi hesabına çalışıp bir kısmında da, pazarda özgürce seçeceği bir kapitaliste çalışıyor oluşu (gerekli emek ve artı emek ayrımı), kapitalizmin daha önceki üretim ilişkilerinden başlıca farkıdır. Kapitalist üretim geliştikçe farklılaşma belirginleşir. Ancak gelişim çürütmenin derinleşmesi yönünde ilerledikçe, bu bakımdan da tarihsel ilerleme imkanının yitirildiğini, tarihsel ilerlemenin tersine arayışların baskın eğilim haline geldiğini görüyoruz.

Bu karşısına dönüşme sınırı, “özgür emekçi”nin, ya emekçi olup özgür olamayacağı (köle emeği sınırı), ya da özgür olup emekçi olamayacağı (işgücünü satmakta özgür olup satacak yer bulamama) koşulların birikmesi biçiminde dışavuruyor. Bu durum, sermaye birikiminin ilerleyişinin sınırlarını çiziyor, sanayi yatırımlarının teknoloji yoğun alanlardan emek yoğun alanlara kayma eğilimi, bu sınırlara çarpa çarpa yalpalamasının dışavurumu oluyor.

Pazarın Gelişmesi İmkani – Kapitalist Olmayan İlişkilerin Kapitalistleştirilmesi

Kapitalist düzenin ilerleyişi içerisinde belli başlı nitel sıçrama dönemlerinin her birinde, hangi tıkanma noktalarının aşılmasının, hangi eğilimlerin yasaya, hangi nicelikle-

rin yeni bir niteliğe dönüşmesinin rol oynadığını özetledik.

Bugün bakımından sermaye birikiminin tıkanmasının kaynağı nedir? Bundan sonra gelişme hangi biçimlerde olabilir? Buna kapitalizmin kendi yasallığı içerisinde bir yanıt bulmanın koşulları var mı? Varoluş krizi bakımından sorun bu oluyor.

Artık ilerlemesinin bütün zeminleri nitel değil nicel ve ancak krizin şişmesine yol açıyor. İç yasallığı içerisinde olası gelişme zeminlerinin belli başlılarına tek tek bakalım.

Emeğin üretkenliğini geliştirmek, nispi artıdeğeri öyle sınırsızca artırır ki, emeğin üretkenliğinin daha fazla gelişmesi, artıdeğer üretiminin kendi karşısına dönüşerek ortadan kalkması sınırına ilerler.

Pazarın genişleme imkanı bakımından durum nedir? Bugün, ne dünyanın herhangi bir parçası kapitalist sömürü dışı durumda (prekapitalist ya da sosyalist biçimlerde), ne ulusal sınırların sermaye hareketini kısıtlaması söz konusu, ne de sermayenin merkezleşmesinin ilerleyişi önünde herhangi bir engel var (dünya tekeli burjuvazisinden “küçük” olan her tekel, her işletme, ya tekeli burjuvaziye entegre ya da iflase sürüklenmesinin önünde hiçbir engel yok; dünya tekeli burjuvazisi emperyalist küreselleşme döneminin egemen sınıfı olarak bütün dünya pazarına esasen hakim durumda vs.).

Pazarın genişlemesinin (dışa doğru ilerlemesinin) öyleyse tek olası biçimi var: mali-ekonomik sömürgeleştirme sürecinin tamamlanması (kapitalizm dışı olmayan ama emperyalist küreselleşme sürecine entegre edilememiş bölgelerin entegrasyonu). Dünya tekeli burjuvazisi, burada karşısına çıkan engelleri (gerek değişime direnen ya da krizli durumu fırsat bilerek daha geri kalkınma modellerine dayalı hamleler yapmaya çalışan burjuvaziler gibi tarihsel olarak daha geriyi temsil edenler, gerekse işçi sınıfı ve ezilenlerin mücadeleleri gibi tarihsel olarak daha ileriye temsil edenler) ağır bir hasara uğramadan bertaraf etse de, bu nitelik bir gelişim değil. Kuşkusuz buradan ilerleme imkanı önemlidir (ancak bu krizli durumunda hiç de kolay değildir ve başarısızlıklarının olası devrimler dalgası biçiminde ağır bir siyasi faturası olacaktır), ancak yeni bir nitel sıçramanın, bir iktisadi atılım hamlesinin dayanağı olamaz.

Öyle ki, emperyalistler arası çelişkiler ne kadar derinleşse ve bölgesel savaş gerçeklikleri ve olasılıklarıyla birlikte ilerlese de, eski dönemdeki anlamıyla bir “sömürgelerin yeniden paylaşımı için savaş” da güncel bir yenilenme imkanı değil. Sömürgeleşme nitelik olarak mali-ekonomik sömürge biçimine kadar ilerlemiş, dünyanın bütün alanları, dünya tekelinin dolaysız sömürüne açılmışken, yeniden paylaşımın tekil burjuvanın ya da burjuvalar grubunun değil de “toplumun bakış açısından” nasıl bir yenileyici anlamı olabilir? Üretimin toplumsallaşmasının bu nicel düzeyinde artık, yeniden payla-

şılacak alanların “kendi pazarı” olup olmamasıyla ilgilenebilecek olan, olsa olsa emperyalist olma hayalleri kuran mali-ekonomik sömürgelerdir, emperyalist dünya tekeli burjuvazisi ise, çocukluk döneminden kalma eski oyuncağı olan “kendi pazarı” ile ilgilenmeyi aklından geçirmeyecek kadar büyümüş durumdadır. Uluslarla ilgili kaldırılabilir tek şey artık emegücü metasının dolaşımı önündeki engellerdir, ki bunların kaldırılması, mutlak artıdeğer sömürsünü artırmanın zaten iyice sınırlanmış olan imkanlarını yok etme anlamına gelir.

Mali-ekonomik sömürgeci bir adım ilerisi, olsa olsa, tarihsel olarak birkaç adım gerisi, ortaçağ tipi bir imparatorluk düzeni olabilir, ki bu da ancak, artık kapitalist olmayan bir ilişki biçimidir.

Pazarın Derinleşmesi İmkani – Tekelleşmenin İlerlemesi

Mevcut pazarda derinliğine ilerleme imkanları da son derece sınırlıdır. Bu ilk bakışta bir çelişki gibidir. Emperyalist dünya sistemine bağlı durumda olsa da kapitalist gelişmenin henüz geri düzeylerinde bulunan ancak geniş bir coğrafya varken, dünya pazarının derinleşmesi imkanı neden bir çıkış noktası olamıyor ve kendi karşısına dönüşeceği sınıra yakınlığının delaleti oluyor?

Bütünleşik dünya pazarının derinleşmesi, tekelleşmenin daha da ilerlemesi demek.

Tekelleşme, biri, bütün küçük üreticilerin yıkılarak, dolaysızca tekelin bünyesine emilmesine doğru, diğeri, küçük üreticilerin varlığını koruması

ancak tekele bağlanmasına doğru iki yoldan ilerliyor. Birincisinde ilerlenmesi (ki “derinlemesine gelişim”in kaçınılmaz olarak mutlak tekelleşmenin ilerlemesine tekabül ettiğini varsaymak zorundayız), ikincisinin, yani üretim zincirlerine dayalı tekelleşme biçiminin aynı oranda tasfiye olması anlamına gelir.

Ancak bugün bütün bir dünya tekeli burjuvazisinin üzerinde durduğu zemin de, üretim zincirleri sistemidir ve bir manevra alanından, bir ödünleme imkanından bahsedecek-

Tekelleşmenin gerçek iticisi olduğu kadar, gerçek engelinin de tekeller olduğu bir kendi karşısına dönüşme sınırı vardır. Tekeller, tekelleşmeye açıklık duydukları kadar ürküntü de duymaktadır.

sek eğer, aslında tek manevra alanı da mevcut tekelleşmenin bu biçimde gerçekleşmesidir. Çünkü bu biçim, bu denli büyük çapta üretim için, dünya tekeli bakımından, sabit sermayeyi gerekli en alt sınıra çekiyor, böylece sermayenin teknik bileşimini de aşağı çekerek, kar oranlarının düşme eğilimini dengeliyor, artı karın hala gerçekleştirilebildiği zemini oluşturarak teknolojik yenilenmeyi hala bir ölçüde mümkün kılıyor.

Tekelleşmenin bugünkü biçimi olarak üretim zincirleri mekanizması, zincirin alt aşamalarındaki üreticilerden dünya tekellerine doğru artı kar sızdırma mekanizması olarak iş-

lev görmezse, başka bir deyişle, bir dünya tekelinin kontrol ettiği bütün sermaye yatırımı, dolaysızca bu tekel tarafından gerçekleştirilir hale gelirse, kar oranı bugünkünün misliyle düşecektir.

Aynı sistem, ulusal sınırların ucuz işgücü havuzlarının dış duvarları olarak işlev görmesinin de temel koşulu biçimindedir. Üretim sermayesinin teknoloji yoğun değil emek yoğun alanlara (ucuz işgücü) yönelmesinin, varoluş krizinin göstergesi olan bu tersine tarihsel eğilimin sürdürülebilir kılındığı düzen de budur.

Öyleyse, mutlak, “katıksız” tekelleşmeye doğru eğilim, kaçınılmaz olarak işlemeye devam etse de (spekülatif sermaye, yağma yoluyla sermaye gaspı -artıdeğer gaspı- biçimi bile tek başına bu eğilimin ilerlemesi için yeterlidir), dünya tekelleri açısından baskın olan, diğer eğilim, yani kar oranlarını yüksek tutmak için tekelleşme yerine alt üreticilerden ucuz alım koşullarını ilerletme eğilimidir. Bu da üretim zincirinin alt basamaklarındaki kapitalistleri diri tutma anlamına gelir.

Öyle ki, buradan bakıldığında, tekelleşmenin gerçek iticisi olduğu kadar, gerçek engelinin de tekeller olduğu bir kendi karşıtına dönüşme sınırı vardır. Tekeller, tekelleşmeye açlık duydukları kadar ürküntü de duymaktadır. Aynı ve ters yönde işleyen eğilimler içerisinde, tekelleşmeyi yavaşlatan eğilimlerin etki gücü, bizzat tekeller yüzünden, artmıştır.

Üretimin Teknik Temelinin Yenilenmesi İmkânı

Artı kar artırma sistemi olarak üretim zincirlerine dayalı tekelleşme şöyle işlev görmektedir. Kapitalist, kar oranını düşürdüğü sürece yeni bir teknolojiyi devreye sokmaya gönüllü olmaz, artıdeğer sömürsünü ne kadar artırırorsa artırsın. Üretimin teknik temelinin yenilenmesinin itici kuvveti, rekabet yasası ve bu rekabette üstünlüğü sağlayacak olan artı kar elde etme olasılığıdır. Bugünkü durumda üretimin teknik temelinin yenilenmesi yoluyla artı kar olanağı, tekelleşmenin mutlak biçimleriyle ilerlemesini, kar oranını olağanüstü düşürecek bir birikim modelini gerektirir. Buna girişmez. Buna yönelen teknolojik yenilenme imkanları, rekabetin şiddetlenmesi nedeniyle mecbur kalınmadıkça kullanıma girmez. Bu durumda, mevcut tekeli modelle artı kar olanağını elde tutma eğilimi, büyük çaplı teknolojik yenilenme yoluyla elde tutma eğiliminin önündedir. Teknolojik yenilenme, üretim zincirlerinden dolaylanarak devreye girer. Böylelikle teknolojik yenilenmenin içeriği zayıfladığı gibi, devreye girme hızı da düşer.

En büyük tekeller arası rekabet teknolojik yenilenmeyi en büyük tekeller açısından da zorluyor. Onlar bu zorlanmayı, uluslararası işbölümü temelinde aşma kanallarını önde tutarak yanıtlıyorlar ve bu şekilde en büyük tekeller arası rekabette ilk biçim teknolojik yenilenme olmuyor, uluslararası işbölümünden yararlanmada avantajlı hale gelmenin iktisadi ve siyasi koşullarını genişletme oluyor.

Öte yandan teknolojik yenilenme ihtiyacı, zincirin alt basamaklarındaki üreticiler arasındaki kıran kırana (tekellerin alt firmalığı uğruna) rekabet açısından kısmi de olsa devindirici. Ucuz işgücünün en vahşi koşullarda sömürsü onların ilk hamlesi. Ama rekabet de bu basamaklardakiler için teknolojik yenilenmeyi zorluyor. Yani zincirin üst basamağının gündemine teknolojik yenilenme doğrudan değil, tüm bu alt aşamalardan dolaylı dolaylı girecek. Elbette kapitalist üretim bakımından anlamlı yenilik haline gelecek düzeyde bir yenilenme ise en üsttekilerin elinde birikmiş olan yoğunluk ve merkezilikteki sermayeyi isteyecektir.

Artı kar olanağı olmadan, teknolojik yenilenme, sermayedarın ilgisini yeterince çekemez dedik. Oysa tekelleşme düzeyi, üretim zincirinin alt aşamalarından artı kar sızdırmak için uzun süreli bir zemin sağlıyor. O zaman ne kadar tekelleşirse, tekelleşmenin daha da derinleşmesine yol açacak teknolojik yenilenme, sermayedarın o kadar az ilgisini çeker hale geliyor, onun eğilimi, ucuz hammadde, ucuz ara ürün ve ucuz emekgü-

cü alımına doğru yöneliyor. Tek tek dünya tekelleri bakımından ve böyle olduğu için de dünya ekonomisi bakımından böyle.

Öyleyse, dünya ekonomisine hakim durumdaki, yani dünya ekonomisindeki kapsamlı bir yenilenmeyi belirleyecek durumdaki dünya tekelleri, kapsamlı bir teknolojik yenilenmeye en az ilgi duyan kesim durumunda.

Buradan bakıldığında da dünya tekeli burjuvazisinin genel eğilimi, mutlak tekelleşme hızını düşüren faktörleri güçlendirici yönde. Tekelleşme eğilimi, kendi karşısına dönüştüğü sınıra yaklaşıyor.

Sermaye üretimin teknik temelini sürekli yenilemeksizin, üretici güçleri sürekli geliştirmeksizin gelişmez, ama bunun zemini, sermayenin gelişimi için üretimin gelişimidir. Denklem tersine, üretimin gelişimi için sermayenin gelişimi biçiminde işlemez. Üretim yöntemlerinin gelişimi amaç değil araç olduğundan, araç geliştikçe, artık “sermaye için” sınırının ötesinde gelişime eğilim duyar, amaç, araçla çatışma içerisine girer. Bugün bu çatışma, bütünlük dünya pazarının oluşmasıyla birlikte, artık tümüyle olgunlaşmış, üretici güçlerin gelişimi sorunu, sermaye sınırına eğilimli değil mutlak olarak dayanmıştır.

Parasal Araçlarla Birikim İmkamı Ve Sınırları

Parasal araçlarla birikim, yani sermayenin spekülasyon alanına akışının da sınırları var. En nihayetinde spekülasyon yoluyla yağmalanan, el değiştiren artıdeğer, sanayi üretiminden aktığı için, bu alanda daralma ve

sınırlanma, spekülasyon yoluyla birikimin de sınırı oluyor. Öyle ki, birikimin bu biçiminin öne geçişi, “sermaye birikimi”nin kendi karşıtına, tarihsel olarak daha geri bir forma, “zenginlik birikimi” sınırına doğru yaklaşmasının görünümünü alıyor.

Sermaye Kıyımı Ve Geriye Kaçış İmkani

Peki, genişliğine ve derinliğine yollar çıkmaz sokaklara açılıyorsa, ileriye gidişin önü tıkalıysa, geriye kaçmak bir çözüm mü? “Geriye kaçış”, kapitalist düzen içerisinde bir ilerleme imkanı olarak verilir. Devrevi krizlerin her biri, ileriye gitmek için geriye kaçıştır. Ancak bu konuda da durum dünden farklı, geriye kaçış yolları da tıkalı olmakla kalmıyor, ayrıca bir ilerleme imkanı olmaktan çıkmış durumda.

Sermaye kıyımının anlamlı ölçülerde gerçekleşmemesi, sistemin kendisini iktisadi ve siyasi sonuçları bakımından ağır bir hasara uğratmadan, sistemin egemenlerini (dünya tekeli burjuvazisini) riske etmeden gerçekleştirilebilir olmaması bir yana, başarılısa bile, kapitalist düzen için tarihsel bir ilerleme imkanı olamaz. Her sermaye kıyımı, daha fazla merkezileşmeyi ve yoğunlaşmayı beraberinde getirir. **Ve bu ilerlemek için bir işe yarar.** Ama soru şu: ne için daha fazla merkezileşme ve yoğunlaşma? Elbette son tahlilde her burjuva kendi hesabına düşünecek ve yanıt şu olacak: azami kar için (x burjuvasının azami karı için). Öyle

düşünebilir. Dünya burjuvazisi bu şekilde hareket edecektir. Bu niceldir. Toplamda, toplumun bakış açısından, yani sistem için bir nitelik olarak sonuçları nedir? Dün daha fazla merkezileşme ve yoğunlaşma, daha fazla teknolojik yenilenmeyi ve/veya üretim örgütlenmesi yenilenmesini (daha büyük çaplı sermaye yatırımı gerektiren bir üretim örgütlenmesini) taşıma gücü anlamına geliyordu. Ama bugünkü durumda, zaten mevcut birikim düzeyinin böyle bir yenilenmeyi imkansız kılan temel etken olduğunu görüyoruz.

Sonuç Yerine

Sermayenin kendi kendinin engeli haline dönüşmesi, bu şekilde, ileri doğru her adımın, kendi karşıtı sınırına doğru yaklaşarak geri sekeceği, tek tek kapitalistler, ileri ya da geri, karı artırmanın yollarına bakarken, ve kapitalizmin nesnel sınırlarına çarpa çarpa geri dönüp, öte yandan aramaktan da vazgeçmezken, toplamda kapitalistler sınıfının, değneğin iki ucundan da tutamadığı bir varoluş krizini açığa çıkarıyor. İlerlemenin yönü, daha ileri bir sermaye birikiminin, yeni bir niteliği doğurabileceği yönde değil. Dolayısıyla kapitalist üretim koşulları, işçi sınıfının önderliğinde bir siyasal devrimle kendi sonuna vardırılanda dek, iktisadi bakımdan da, siyasi bakımdan da, ideolojik bakımdan da burjuvazinin tablosu, çıkkışsızlık, çatışma ve bunalm olacaktır.

Burjuva İdeolojinin İflası

İnan Özgür

Tarih sahnesine bütün insanlığın evrensel çıkarlarının sözcüsü olma iddiasıyla çıkmış olan burjuvazi, artık kendi sınıf çıkarını bütün insanlığın evrensel çıkarlarıyla özdeş gösterecek bir ideolojik ambalajlama kapasitesi ortaya koyamıyor. Varoluş krizine tutulmuş sermaye, işçi sınıfı ve ezilenler nezdinde meşruiyet yitimine uğramakla kalmıyor, burjuvazi için bile genel bir yön birliği, bir düşünsel açıklık, bir ideolojik bütünleşme temin etmekte olağanüstü zorlanıyor.

Kapitalist dünya ekonomisini çatırdatan 2008'in o büyük krizi sırasında, en has burjuva iktisatçıların, hatta holding patronlarının bile "Marx haklı çıktı" demelerini neye yormalıyız? Peki ya, 1970'lerin sonlarından itibaren serbest piyasayı neredeyse allah katına yükseltenlerin ve devletin piyasaya müdahalesinden söz etmeyi şirk koşmak sayanların, şimdi krize ve iflasa devlet müdahalesinin bayraktarlığına soyunmalarını?

Marx şöyle demişti: "*Gelişmelerinin belirli bir aşamasında toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine, ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan*

bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder."¹

Toplumun egemen maddi ilişkileri, yani ekonomik temeli derinlemesine bir krize girdiğinde, onun üstyapısını oluşturan hukuk, siyaset, din, sanat ya da felsefe, yani insanların toplumsal varlıklarını ve ilişkilerini kendi bilinçlerinde anlamlandırdıkları ideolojik biçimler de altüst oluş sürecine girerler.

Son sınıflı ve sömürücü toplumsal formasyon olan kapitalizmin varoluşsal krizi, toplumun ekonomik, politik ve ideolojik tüm boyutlarıyla baştan aşağıya ölümcül bir krize tutulmasıdır. Burjuva ideolojik he-

[1] Karl Marx, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı, Önsöz; Marx-Engels, Seçme Yapıtlar, Birinci Cilt, Sol Yayınları, 1976, s. 609

gemonyanın çözülmesi ve toplumsal üstyapının gitgide kaotik bir hal alması, bu krizin başlıca bir katmanıdır.

Bu katmandaki analizimize, Gramsci'nin defterlerinde kısa bir gezinti yaparak ve oradaki belirleyici bir kavramı ödünç alarak başlayalım.

Burjuva İdeolojik Hegemonya

Burjuvazi hem tahakküm ama hem de hegemonya yoluyla egemenliğini sürdürür. Gramsci bu gerçeği, egemenliğin zor kullanmakla özdeş olduğunu, yönetmeninse rızayı gerektirdiğini açıklayarak vurgular. Tahakküm

İşçi sermayeyi, yani parayı üretendir, ama onun işgücü kendi ürettiği parayla satın alınır. Para işçiye hükmeder ve kişileşir. Kendi emeğine yabancılaşmış işçi ise paranın satın aldığı işgücü nesnesine dönüşerek şeyleşir.

zor kullanımıyken, hegemonya rıza üretimidir. Zor kullanımı, yani diktatorya silahlı baskı aygıtlarında, rıza üretimi, yani hegemonya ise ideolojik aygıtlarda somutlaşır. Daha tam bir ifadeyle, hegemonya, egemen sınıfın ezilen sınıflar üzerindeki iktidarını, esasen onların rızasına dayalı olarak sürdürebilme kapasitesidir.

Burjuvazinin egemen sınıf konumuna yükselmesi ve sınıfsal egemenliğini pekiştirmesi, onun kendi sınıf çıkarını evrenselleştirebilmesine ve tüm toplumun çıkarıyla özdeşleş-

tirerek sunabilmesine bağlı olarak gerçekleşir. Zira modern tarihte yönetmeye soyunan sınıf, tüm toplumu yönetme kudreti ve yeteneğinde olduğuna, kendi çıkarını tüm toplumun çıkarı olarak gerçekleştirdiğine diğer sınıfları inandırabilmelidir. Bu, iktisadi-maddi gücü elinde toplayan ve toplumu yönetmeye soyunan sınıfın hegemonik duruma gelmesi demektir.

Toplumda bireysel çıkar, bireylerden soyutlanmış genel sınıfsal çıkarın tikel görünümüdür. Burjuva bireyin çıkarı, dolayısıyla onun kişiliğinden bağımsız olarak, burjuva sınıfın genel çıkarının nesnel dışavurumudur. Fakat bu genel sınıfsal çıkar ideolojik düzlemde toplumun bütününe çıkarı olarak kurgulandığında, toplumun tüm üyelerinin bu genel sınıfsal çıkara bağlanarak nesneleştirilmeleri gerekir. İşçi sermayeyi, yani parayı üretendir, ama onun işgücü kendi ürettiği parayla satın alınır. Para işçiye hükmeder ve kişileşir. Kendi emeğine yabancılaşmış işçi ise üretim aracının uzantısına, paranın satın aldığı işgücü nesnesine dönüşerek şeyleşir. Bu durumda işçinin bireysel çıkarı, kendiliğinden, işçi sınıfının genel çıkarının tikel ifadesi olarak tezahür etmez. Kurgulanmış genel toplumsal çıkarın cisimleşmiş odağı olan para özneleşirken, işçi nesneleşmiştir. İşçi sınıfını oluşturan bireyler, böylelikle, aslında sınıfsal karşıtının bakış açısını benimsemiş olan bir yığın teşkil ederler.

Hegemonik burjuva ideolojisi, egemen sınıf fikir ve değerlerini toplumun bütün fertlerinin bilincine eker. İdeolojik hegemonya altındaki insanlar, toplumsal olayları öğretil-

miş bir bakış açısıyla değerlendirirler. Kendi öz bilinçleri saydıkları bu bakış açısı, onlar için, Gramsci'nin tabiriyle, ortakduyudur ve doğaldır. Burada ortakduyu, egemen burjuva sınıf felsefesinin, çeşitli basitleştirmelerin süzgecinden geçerek, toplumun yerleşikleşmiş davranış kalıpları, değer yargıları, ahlak normları, inanç biçimleri olarak, ortalama yığınların felsefesine dönüşmüş halidir. Ortakduyunun çerçevelediği sınırlarda düşünen ezilen insanlar, ortakduyuya dönüştürülmüş egemen sınıf düşüncesinin taşıyıcıları, böylelikle mevcut toplumsal ilişkilerin yeniden üreticileri olurlar. Bu toplumsal ilişkileri sorgulama ve giderek değiştirme yönelimi, örneğin asalak bir azınlığın sınırsız zenginliğine karşılık engin çoğunluğun artan yoksulluğunun hiç de doğal olmadığı ve mutlaka değiştirilmesi gerektiği düşüncesi ve iradesinin uyanması, ancak ortakduyunun, bu yabancılaşmış bilincin çatırdamasıyla gerçekten kitleleşebilir.

Marx ve Engels'in şu sözleri, tam da bu durumu anlatır: *"Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa*

*bağımlıdır."*² Burjuvazinin damgasını taşıyan hukuk, sanat, din, felsefe, siyaset işçi sınıfı ve ezilenleri burjuva dünya görüşüne bağlamakta işlevseldir. Zihinsel üretim araçları da okul, akademi, aile, medya, kilise ve cami, hukuk, parti, sendika ve dernek, think-tank kuruluşu, tiyatro ve sinema gibi geniş bir yelpazeden ideolojik aygıtlardır.

Hegemonya, diktatoryayı arka plana itip gizler. Dahası, ordu, polis, yargı ve hapisane gibi zorlama aygıtlarının meşruluğu düşüncesini, örneğin siyasi amaçla silah kullanma tekelinin sadece devlete ait olduğu inancını üreterek ezilen sınıflara kabul ettirir. Böylece ezilen sınıflar, iktidara rıza göstermeyip devlet zorunun hedefi olanların zaten bunu hak ettiklerine ikna edilir, böylece ideolojik olarak silasızlandırılır.

Gramsci'nin söylediği gibi devlet, yönetici sınıfın, yalnızca egemenliğini kurup koruyan değil, ama aynı zamanda, yönetimi altında tuttuklarının rızasını da üreten pratik ve zihinsel işlevlerin bir bütünlüğüdür, *"zorlamayla güçlendirilmiş hegemonyadır"*.³ Devlet, kendisini toplumun üzerinde duran, tüm sınıfların çıkarlarını gözetip dengede tutan ve toplumsal çatışmaları tarafsızca denetleyen bir varlık olarak gösterebildiği oranda, bizzat bir hegemonya üretim kaynağıdır. Burjuva parlamenter sisteme gönüllü katılımları, ezilen sınıflar üzerindeki ideolojik hegemonyanın belki birincil biçimidir. Dolayısıyla, burjuva demokrasinin kendisi başlı başına bir ide-

[2] Karl Marx - Friedrich Engels, Alman İdeolojisi [Feuerbach], Sol Yayınları, 1992, s. 70

[3] Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, Onur Yayınları, 1986, s. 186

olojik faktördür. Hatta burjuva ordu bile, sadece askeri bir örgüt olarak değil, hakim ideolojiyi yayan bir aygıt olarak da etkindir.

Altyapı ile üstyapı arasındaki organik bağlantıyı aydınlar tabakası sağlar. Aydınlar, toplumsal bütünlüğün ideolojik ve siyasal kimliğini meydana getiren düşünceleri ve kurumları inşa ederler, egemen sınıfın hem ideolojik hegemonya hem de siyasal yönetim işlevlerini yerine getirirler. Politikacılar, din görevlileri, öğretmenler, gazeteciler, televizyoncular, sanatçılar, edebiyatçılar, akademisyenler, felsefeciler bu aydınlar tabakasını oluştururlar. Kısacası organik aydınlar, kendi sınıflarının kolektif bilincini kurarlar, sınıflarının ideolojisini toplumsal, ekonomik ve politik düzlemlerde işlerler. Egemen sınıfın dünya görüşü, onun memurları fonksiyonunda olan organik aydınları tarafından tüm topluma yayılır, ortalama insanların ortakduyusu haline getirilir.

Burjuva düzende devamlı zora dayanan bir toplumsal bütünlük, iktisadi ve siyasi bakımdan uzun vadede sürdürülebilir değildir. Çün-

kü sermaye, özgür sermaye sahibi ile özgür işgücü sahibi arasındaki iktisadi ilişkiyle üretilir. Bu, hukuken özgür ve eşit bireyler arasındaki bir ticari sözleşmedir ve kapitalist üretim tarzını sömürüye dayalı diğer sınıflı toplumlardan ayırt eden başlıca unsurlardan biridir. Burjuva devlet de, tek tek eşit ve özgür yurttaşlardan oluşan bütün nüfusu biçimsel-hukuksal bakımdan eşit temsil etme iddiasındadır. Elbette aslında sermaye sınıfına ait olan bu genel normların tüm taraflarca kabulü olmaksızın, sermaye ilişkisinin yeniden üretimi de söz konusu olamaz. Burjuva ideolojik hegemonya, emekçi çoğunluğun bu burjuva normları gönüllü kabulünü sağlar. Ama hegemonya bir kez kuruldu mu, gönüllü itaatin ebediyen sağlanması güvencelenmiş olmaz. Toplumsal çelişkiler ve çatışmalar süregelen olduğuna göre, sermaye sınıfının emekçi sınıfların düşünce ve duygularına nüfuz etmek için sürekli bir ideolojik bombardımana ihtiyacı vardır. Dolayısıyla hegemonyanın da durmaksızın yeniden ve yeniden üretilmesi gerekir.

Hegemonyanın sürdürülmesi için, egemen sınıfın kendi sınıfsal çıkarının ötesinde sanki tüm toplumun çıkarını temsil ediyormuş yanılması yaratmasını sağlayacak maddi manevralar yapması, tavizler vermesi şarttır. Burjuvazinin, eğer toplumsal rızanın devamlılığını sağlayacaksa, hegemonya altında bulunan ezilen sınıfların temel taleplerini, belirli bir uzlaşma dengesini koruyup yeniden üretecek şekilde, dikkate alması gerekir. Çünkü emekçiler ve ezilenler, ancak mevcut toplumsal düzen içinde bazı istem ve özlemlerine karşılık buldukları, daha müreffeh yaşama umudunu canlı tuttukları, hiç değilse çocuklarına daha iyi bir gelecek bırakma ümidini korudukları zaman, egemen sınıf iktidarına rıza verirler. İşçi sınıfı ve ezilenlerin çeşitli tipten hareketlerinin, sendikaların ve kitle örgütlerinin, doğrudan halk kitlelerinin hiçbir talep ve beklentisi karşılanmaksızın, ezilen sınıflarda egemene rızanın devam edeceği düşünülemez. Burjuvazinin taviz kapasitesine sahip olması, işçi sınıfı mücadelesini ekonomik alanla sınırlama, ezilen sınıfların tepkisini reformla yatıştırma, burjuva ideolojik hegemonyanın çözülmesini ve böylece kapitalist düzenin kendisinin tehlikeye düşmesini önleme yeteneği sergileyebilmesidir.

Gramsci'nin kavramlaştırmasıyla organik bunalım, bir toplum biçiminin bütün boyutlarını etkisi altına alan genel nitelikte bir krizdir. Derin tarihsel-toplumsal köklere sahip olmayan konjonktürel krizlerden farklı olarak, organik bunalım, yapıyla üstyapı arasında bir kopuş uğrağıdır.

Kendi varoluşunu eskisi gibi üretemeyen burjuvazi, diğer toplumsal sınıfları yönetme gücünü ve meşruluğunu da yitirir. Üstyapı kurumlarında ideolojik çatlama ve kırılmalar ortaya çıkar. Geleneksel burjuva temsil mekanizması, burjuva parlamento ve ana akım burjuva siyasi partiler inandırıcılık erozyonuna ve dolayısıyla işlev kaybına uğrarlar. Ezilen sınıflar artık ana akım burjuva partileri kendi temsilcileri olarak görmemeye başlarlar. Burjuva siyaset düzeni eskisi gibi yapılanamaz olur, temsil krizi baş gösterir. Tüm üstyapı kurumlarında, ideolojik aygıtlarda birbirini etkileyen çürüme ve çözülme örnekleri yayılır. Ezilen sınıflar önceden görülmemiş bir bağımsız hareketliliğe yönelirler.

Toplumun yapısındaki onulmaz çelişkilerin olgunlaşması ve gün yüzüne çıkmasıyla karakterize olan organik bunalım, aynı zamanda bir hegemonya krizi olarak tezahür eder. Burjuva meşruiyet ve otorite, toplumun bütününe mal edilmiş burjuva inanç sistemi krizdedir. Ezilen sınıfların egemen sınıf iktidarına rızası yeniden üretilemez olur. Üstyapıda patlayan çelişkilerin ve gelişen çözümlerin toplumsal temeli, ekonomik yapıdaki çelişkiler ve krizlerdir. Egemen sınıfın, egemenliğinin maddi dayanağı olan üretim ilişkileri krize saplandıkça, zihinsel üretim araçları üzerindeki egemenliği de sarsılır. İdeolojik aygıtların, eskisi gibi ezilen sınıfları egemen sınıfın çıkarına tabi kılmaktaki gücü erir. Zorlama aygıtlarının etkinliği ve diktatorya yöntemleri öne geçer. İdeolojik hegemonyanın çözülmesi,

sadece ezilen sınıfların egemen sınıfın ideolojik yörüngesi dışına çıkmalarını değil, aynı zamanda aydınların büyüyen bir bölümünün de egemen sınıfa bağlılıktan ayrılmasını getirir. Dahası, egemen sınıfın kendi içindeki ideolojik bütünlük de parçalanır, uyumsuzluklar yayılıp derinleşir.

Gramsci'nin vurgularıyla, egemen sınıfın bir konsensüs halini yitirmiş ve artık yönetici değil de sadece egemen konumda bulunuyor olmasının, yani salt zorlama özelliğine dayanmasının anlamı, büyük kitlelerin geleneksel ideolojilere artık inanma-

İdeolojik düzlemde burjuva hegemonyanın çözülüşü, politik düzlemde egemenlerin artık eskisi gibi yönetemedikleri ve ezilenlerin de artık eskisi gibi yönetilmek istemedikleri devrimci durum oluşumunun bir soyutlamasıdır.

dıkları ve onların etkisinden koştuklarıdır.⁴ Buna göre, ideolojik düzlemde burjuva hegemonyanın çözülüşü, politik düzlemde egemenlerin artık eskisi gibi yönetemedikleri ve ezilenlerin de artık eskisi gibi yönetilmek istemedikleri devrimci durum oluşumunun bir soyutlamasıdır.

Burjuvazi, kuşkusuz, ilk fırsatta düzen karşıtı siyasi odakları ezip dağıtmayı hedefler. Yine de, ezilen sınıfları yeniden düzene bağlayacak

maddi taviz ve manevralar şarttır. Egemen sınıf program değişikliğine giderek ve ezilen sınıflara çeşitli ödümler vererek ideolojik ve siyasi kontrolü tekrar ele almaya, hegemonya krizini aşmaya çalışır. Halkı etkileme gücü tükenen ana akım burjuva partilerin tek bir bayrak altında birleşmeleriyle veya ilerici ve gerici güçlerden birinin diğerine üstünlük sağlayamadığı bir anda genellikle karizmatik bir liderde simgeleşen üçüncü bir gücün devreye girip iktidarı almasıyla, bunalıma çare aranır.

Sermaye ilişkilerinin genişletilmiş yeniden üretimini sağlama ve kapitalizmi üretici güçlerin gelişim yolunu yeniden açacak biçimlerde yapılandırma imkanlarının henüz var olduğu yerde, tüm ezilenleri etrafında birleştiren işçi sınıfı da devrimci karşı-hegemonyanın sınıfsal öznesi olarak siyasi iktidarı alacak bir güce ulaşmadığında, burjuvazi organik bunalımdan sıyrılacak ve ideolojik hegemonyasını yeniden tesis edecektir.

Fakat hegemonyanın olduğu yerde mutlaka karşı-hegemonya imkanları da bulunur. Çünkü görüldüğü gibi, hegemonya ancak bir ideolojik mücadele ilişkisi dahilinde tanımlanabilir. İdeolojik mücadele ise sınıflar savaşımının toplumsal bilinç cephesinde sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Organik bunalım, burjuva ideolojik hegemonyanın çözülmeye uğradığı ve bir hegemonya krizinin ortaya çıktığı moment olduğundan, böylesi dönemlerde karşı-hegemonyanın oluşup genişlemesinin imkanları her zamankinden fazladır.

[4] Antonio Gramsci, Hapishane Defterleri, Onur Yayınları, 1986, s. 125-140

Hegemonya Krizi

Günümüz emperyalist küreselleşme koşullarında kronik yığınsal işsizlik, mutlak yoksullaşma ve açlık, savaş ve göç, dünya nüfusunun gitgide artan bir bölümünü toplumsal olarak dışlayıcı sonuçlar yaratıyor. Dışlanmışlar ve lanetlenmişler yığını, sermaye ilişkilerinin bu posası durmaksızın büyüyor. Sermayenin toplumsal üretici güçleri daha fazla geliştirme yeteneğini yitirmesinin söz konusu sonuçları, onun varoluşsal bir ideolojik hegemonya krizine yakalanmasının da dayanakları oluyor.

Marx ve Engels'in deyişiyle, *"Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıf egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler."*⁵ Egemen maddi ilişkilerin varoluşsal krizinden, egemen düşüncelerin de varoluşsal krizi türüyor.

Tarih sahnesine bütün insanlığın evrensel çıkarlarının sözcüsü olma iddiasıyla çıkmış olan burjuvazi, artık kendi sınıf çıkarını bütün insanlığın evrensel çıkarlarıyla özdeş gösterecek bir ideolojik ambalajlama kapasitesi ortaya koyamıyor. Varoluş krizine tutulmuş sermaye, işçi sınıfı ve ezilenler nezdinde meşruiyet yitimine uğramakla kalmıyor, burjuvazi için bile genel bir yön birliği, bir düşünsel açıklık, bir ideolojik bütünleşme temin etmekte olağanüs-

tü zorlanıyor. Dolayısıyla, burjuva aydınlar tabakasından bile antikapitalist söylemli ideolojik itirazlar yükselebiliyor.

Bir yanda kronik aşırı sermaye fazlalığı, öte yanda kronik aşırı emek fazlalığı. Sermaye fazlası ile işgücü fazlası buluşmıyor, sermaye üretimi kendini genişletmekten gitgide aciz hale geliyor. Karşıtların birliği çatlıyor, emek ve sermaye birbirinin varlık koşulu olmaktan çıkıyor. Birbiriyle sürekli çelişki halinde olan ve ama ortak varoluş koşullarını karşılıklı olarak üreten emek ve sermaye, gelinen noktada birbirinden bağımsızlaşıyor, varoluş bağlantıları nesnel olarak kopuyor. Ve böyle olduğu içindir ki, sermaye kendi karşıtını ideolojik olarak kendine bağlamanın koşullarından da yoksun kalmış oluyor. Zirvesinde olan paranın krallığı, yaratıcısı olan emeği şimdi kendi saltanatının dışına kusuyor.

Dünya tekelleri bugün artık o kadar büyük bir sermaye gücünü elde tutuyorlar ki, krize girenlerin iflası demek, bütün bir kapitalist ekonominin bu iflas enkazının altında kalması demek. Dolayısıyla, emperyalist küreselleşmenin ideolojik dogmaları olarak parlatılmış olan serbest piyasanın müstesnalığı, özel teşebbüsün dokunulmazlığı ve devlet müdahalesinin zararlılığı argümanları, 2008'de birden bire çöpe atılıverdi. İflaslara devlet müdahalesi oldu olmasına, fakat burjuva ideologlar çöpe atılan ideolojik argümanların yerine yeni hegemonik düşünceler geliştirmeyi artık başaramıyorlar.

[5] Karl Marx - Friedrich Engels, Alman İdeolojisi [Feuerbach], Sol Yayınları, 1992, s. 70

Emekçinin, güncel çelişkilerin en keskinleştiği zamanlarda dahi, kendisi ve çocukları için daha iyi yaşam koşulları umudunun henüz tükenmemiş olduğu yerde, burjuva ideolojik hegemonyanın yeniden üretimi olanaklı demektir. Fakat bu umut bugün tükeniyor. Ebeveynlerinden daha iyi eğitim alan ve daha yüksek kültür seviyesinde yetişen yeni kuşaklar, onlara kıyasla daha iyi işlere ve daha yüksek gelirlere ulaşamıyor. Toplumsal üretici güçlerin gelişkinliği toplumun maddi ve kültürel refah düzeyini bunca yükseltmişken, nüfusun gitgide büyüyen emekçi çoğunluğu bu refahın meyvelerinden daha da yararlanamaz hale geliyor.

Burjuva devlet, toplumsal hizmetlerin parasız sağlanması fonksiyonundan ve ekonomik aktörlükten çekildikçe, bir daha karşılaşmamak üzere “refah devleti” ile vedalaştıkça, iktisadi bakımdan iç pazarda cisimleşen ulusal temelini de yitirdikçe, sosyal kabuğunu iyice soyup atmış oluyor. Bugünün burjuva devleti, ezilen sınıfların karşısına egemen sınıfın çıplak zor ve haraç aygıtı olarak çıkıyor. Artık o, ulusal çıkar birliği aldatmacasını da, bedelsiz toplumsal hizmetleri üstlenmekten gelen kamusalılık yanılışmasını üretmez hale geliyor. Toplumda başlıca ideolojik yapıstırıcı olma işlevini kaybediyor. Burjuva devlet halka böylesine yabancılaştıkça, devlet-halk çelişkisi aynı oranda keskinleşiyor.

Gerek sağ muhafazakar gerekse sosyal demokrat tabelalı ana akım burjuva partilerin aynı emperyalist küreselleşme programında birleşmiş olmaları, onların ezilen sınıflar

nezdinde inandırıcılıklarını yiyip bitiriyor. Parlamenter burjuva demokrasisine katılımın özgürlükle eşanamlı olmadığı bilinci her geçen gün yayılıyor. Ama burjuva temsil krizi sadece buradan değil, aynı zamanda burjuva devletin bir avuç dünya tekelinin kontrolüne geçmesi ve sermayenin kolektif yönetim organı işlevini dahi neredeyse tümüyle yitirmesinden de kaynaklanıyor.

Fişleme, kamerayla izleme, telefonların, sosyal medyanın ve e-maillerin denetimi, göçmenlere karşı tedbirler, gözaltı süresini uzatma, olağanüstü halin sıradanlaşması, seyahat serbestliğinin kısıtlanması, hak talepli gösterilere polis saldırılarının gündelikleşmesi, burjuva devletin emperyalist küreselleşme dönemindeki siyaset güzergahının kısa özetidir. Burjuva demokratik yasa ve normlar budanıyor, burjuva parlamentoların siyasi rolü azalıyor. Ve bu biçimlerde devlet, ezilen sınıfların karşısında egemen sınıfın salt bir bekçisi olarak boy gösterdiğinde, ideolojik meşruiyetini, parlamenter temsil cazibesini, toplumsal bakımdan gerekli bir organizasyon olduğuna inancı kendi eliyle çökertiyor. Paradoks şu ki, burjuva egemenliğin devamı için, rıza üretme imkanlarının azalmasıyla açığa çıkan boşluk ancak tahakküm pratiklerinin artmasıyla doldurulabiliyor, ve ama bu pratiklerin toplamı da burjuva devletin hegemonya aygıtı rolünü iyiden iyiye kötürümleştiriyor.

Devlet bürokrasisi, toplumun ekonomik yapısı ile ideolojik-siyasi üst yapısı arasındaki dolayımı sağlayan bir tabakadır. Bürokrasi bileşiminin

devşirildiği toplumsal sınıf ve katmanlar ne kadar çeşitliyse, devletin ezilen sınıfları temsil etme iddiası o kadar inandırıcıdır. Burjuvazi başlıca bürokrat kadrolarını çoğunlukla orta sınıftan devşirdiğinde, bu, bilhassa orta sınıfın egemen sınıf devletine ideolojik ve siyasi olarak eklememesine katkı sunar. Fakat bugün bu devşirme azaldıkça ve devlet yöneticileri gitgide artan oranda doğrudan sermaye tekellerinin yöneticilerinden müteşekkil olmaya başladıkça, söz konusu eklememe ve yanılma da silinmeye yüz tutuyor. Artık kadroları çoğunlukla doğrudan burjuvazi içinden gelen ve özerk hareket alanı iyice daralmış olan bir devletin ideolojik argümanlarının inandırıcılığı, kadroları genellikle orta sınıftan devşirilen ve burjuvaziden zaman zaman görece özerk hareket eden bir devletin sınıflar üstü ideolojik argümanlarının inandırıcılığına kıyasla zayıf kalıyor. Demokratik seçim, parlamenter temsil ve eşit vatandaşlık hukuku aracılığıyla, ama aynı zamanda her sınıftan ve özellikle orta sınıftan aydın bürokrat kadro devşirilmesi yoluyla devletin egemen sınıf niteliğinin üzerinin örtülmesi, bu ideolojik mistifikasyonun başarısı artık mümkün olmuyor.

Kırın ve kentin küçük burjuva mülk sahibi katmanları hızla yıkıma uğruyor, giderek işçi sınıfı saflarına doğru itiliyor. Büyük sermayenin küçük mülkiyeti midesine indirmesi, emekçi köylülüğün müksüzleşmesi, sınıfsal ayrılmaya uğrayan kentli serbest meslek erbabının çoğunluğunun ücretli hale gelmesi, küçük tüccarın sermaye rekabetine dayana-

namaması, küçük burjuvazinin kapitalizm koşullarında gelir ve yaşam düzeyini yükseltme, mülk sahibi olarak varlığını geliştirme imkanlarının nesnel bakımdan tükenişi anlamına geliyor. Bundan dolayıdır ki, kapitalist toplumun orta direği, incele incele ulaştığı noktada, artık kırılma yaşıyor. Ama orta sınıfın bu eriyişi, kapitalizmde sınıf uzlaşmacılığın en temel kaynağının kurumasını ve burjuva hegemonyanın başlıca sınıfsal taşıyıcısının nakavt olmasını getiriyor. Zira kapitalist toplumda orta

Gençliğin kapitalizme bağlanmışlıktan nesnel kopuşu ve evrensel bir “kopuş kuşağı”nın doğuşu, burjuva ideolojik hegemonyanın çöküşünün, işçi sınıfı ve tüm ezilenlerin burjuva düzenden kopuşunun başlangıç noktasını simgeliyor.

sınıf, reformizmin, mevcut düzende daha iyisini elde etmeye umut bağlayışın, sınıf atlama hayalinin yayılma üssüdür. Sermaye, üst sınıfla alt sınıf arasındaki bu ideolojik hegemonya köprüsünü bizzat kendi eliyle dinamitlemiş oluyor.

Yükseköğrenim görmüş olmak, gençliğe, ebeveynlerinden daha iyi yaşam koşulları veya daha yüksek ücretli iş garantisi artık sağlamıyor. Zaten dünün eğitimli serbest meslek sahipleri bugün gitgide ücretli işçilere dönüşüyor. Eğitim halk gençliğinden öğrenciler için sınıf

atlamaya yarayan bir kaldıraç olma özelliğini yitirmiş durumda. Kapitalizm gençlere mevcut düzen içinde ayrıcalıklı bir gelecek umudu aşılamıyor. Onları, genellikle de düşük ücretli işçiler veya işsizler olarak, proletaryanın saflarında topluyor. Bu, gençlik açısından burjuva düzenden nesnel bir kopuş anlamına geliyor. Genç kuşaklar üzerinde geleneksel inanç kalıplarının ve ahlak normlarının, geleneksel burjuva ana akım partilere bağlılığın etkisi daha sınırlı olduğundan, hele de iletişim ve ulaşım araçlarının bugün varmış oldukları gelişmişlik düzeyinde, eski düşünüş biçimlerinin her yerde hızla çözülmesinin ve yeni düşünüş biçimlerinin hızla evrenselleşmesinin devasa olanakları birikiyor. Gençliğin kapitalizme bağlanmışlıktan nesnel kopuşu ve evrensel bir "kopuş kuşağı"nın doğuşu, burjuva ideolojik hegemonyanın çöküşünün, işçi sınıfı ve tüm ezilenlerin burjuva düzenden kopuşunun başlangıç noktasını simgeliyor.

Entelektüel yaratım alanları sermaye yatırım alanları haline geldikçe

ve bireysel zihin emeği ücretli emeğe dönüştükçe, kültür, sanat ve edebiyat bir avuç tekelci sermayedara bağımlılık ilişkileri içinde kuruyor. Gerçekten yenilikçi bir burjuva sanat veya edebiyat akımı artık serpilip gelişmiyor, burjuva sanat ve edebiyat alanından kötümserlik ve kuşkuçuluk, melankolik bir kadercilik havası yayılıyor. Yenilik ve moda kılfının altından tekerrürün bayağılığı sırtıyor. Postmodernist felsefenin evrenselliğin inkarı, nesnel gerçeğin bilgisini edinmenin imkansızlığı ve büyük anlatıların miadını doldurduğu üzerine sayıklamalarının, metafizik soyutlamalar etrafındaki dil oyunlarının ya da nihilist bir zihinsel konformizmin alıcı sayısı gün geçtikçe düşüyor. Sermayenin üretkenliğindeki tıkanma bilimin üretime uygulanışını frenledikçe, burjuvazi güdümlü bilim insanların dünya çapındaki açlığa ancak genetiği değiştirilmiş gıdalarla son verilebileceği gibi rezil antibilimsel açıklamaları ortalığa daha fazla saçılıyor. Din, krizdeki burjuva ideolojik hegemonyanın yardımına koşuyor, kendilerini çaresiz hisseden ezilen sınıfların önüne kurtarıcı sığınak diye konuluyor.

Dünyasal ölçekteki bu hegemonya krizi, tek tek ülkelerde egemen sınıf hegemonyasının krize girmesi değil, kapitalizmin dünya çapında emekçi ve ezilen insanlığı ideolojik bakımdan kendine bağlama gücünün iflas etmesidir. Burjuvazinin dünyasal hegemonya krizi, tabii öncelikle ve çarpıcı biçimde, ABD emperyalizminin hızla irtifa kaybedişinde özgünleşiyor. Fakat emperyalist ülkelerde de, bağımlı veya mali-eko-

nomik sömürge ülkelerde de, elbette bir soyutlama olarak ve eşitsiz düzeylerde, burjuvazi artık aynı hegemonya krizinin etkisi altındadır. Her ülkenin kendine özgü tarihselliği, gelenekleri, ideolojik varyantları olduğundan, her ülkenin emperyalist küreselleşme dünyasındaki yeri kendine özgü boyutlar da taşıdığından, hegemonya krizinin yayılımı ve etkinliği eşitsizdir. Ama emperyalist küreselleşmenin bütünleşik dünya pazarı gerçeği, sermayenin uluslararasılaşmışlığı ve kapitalist ülkelerin toplumsal-iktisadi entegrasyonu, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin tüm insanları birbirine bağlaması, bütün bu boyutlarıyla kapitalizmin dünya tarihinde hiç olmadığı kadar dünya toplumu yaratması anlamına geldiği gibi, hegemonya krizinin de dünya ölçeğinde hiç olmadığı kadar birleşik bir karakter taşımasını sağlıyor.

20. Yüzyılın Hegemonya Çarpışmaları

Kapitalist sistemin ekonomik, politik ve ideolojik bütün boyutlarıyla krize tutulduğu büyük bir genel bunalım, birinci ve ikinci emperyalist paylaşım savaşları arasındaki dönemde yaşandı. Birinci Dünya Savaşı yıkımıyla ve Ekim Devrimi kopuşuyla sarsılan kapitalist dünya, 1929'da muazzam hızda bir işsizleşme ve yoksullaşma dalgası doğuran bir ekonomik krize girdi. Burjuvazi o döneme değin görülmüş en derin ideolojik hegemonya krizine kapıldı. Kapitalist ülkeler krizde debelenirken, Sovyetler Birliği'nde sosyalist inşanın başarıları emekçi insanlık için sosyalizmi gözle görülür maddi

bir alternatif haline getiriyordu. En basitinden, işsizlik rekorlarının kırıldığı ABD'de emekçilerin yüzü, işsizliğin ortadan kaldırıldığı SB'deki sosyalizm programına dönüyordu. SB ve Komintern proleter bir karşı-hegemonya üssü, kapitalist ülkelerdeki işçiler ve ezilenler için ideolojik bir mıknaş, krize girmiş burjuva ideolojik hegemonyayı infilak ettiren en kuvvetli patlayıcıydı. Üstelik SB İkinci Dünya Savaşı'ndan muzafer çıktığında, emekçi insanlığın devrimci yoldan sosyalizmi kurma

SB ve Komintern proleter bir karşı-hegemonya üssü, kapitalist ülkelerdeki işçiler ve ezilenler için ideolojik bir mıknaş, krize girmiş burjuva ideolojik hegemonyayı infilak ettiren en kuvvetli patlayıcıydı.

umudu daha da yükselmiş, Batı Avrupa'da komünist partiler alabildiğine güçlenmiş, Doğu Avrupa ve Asya'da yeni devrimci iktidarlar kurulmuş ve pek çok sömürge ülke ulusal savaşımın sonucu siyasi bağımsızlıklarını kazanma güzergahına girmişti. Sosyalizm kapitalizmin bağrına "refah devleti" hançerini saplamıştı.

Sermaye düzeni, yine de, alabildiğine sarsıcı bu genel bunalımı aşabildi. Çünkü, kapitalist gelişme keşintiyeye uğrasa da, devrimci işçi sınıfı sermaye ilişkilerine dünyasal ölçekte

son verebilecek seviyede bir tarihsel hamle yapamamıştı ve sermayenin üretici güçleri geliştirme yeteneği halen sürüyordu. Burjuvazinin büyük ideolojik krizinin aşılmasının ve burjuva ideolojik hegemonyanın yeniden üretilmesinin maddi temeli de buydu. 1930'lara kadar hegemonik olan serbest piyasacı ideolojik argümanların iki türlü yadsınışı ortaya çıkmıştı. Birincisi, SB'de sosyalizmin inşasında ve İkinci Dünya Savaşı'yla beraber yayılan devrimci iktidarlarda ifadesini bulan sosyalist düzensiz yadsımadı. İkincisi ise, ABD'de New Deal'dan başlayarak Batı Avrupa "refah devleti"ne uzanan keynesçi düzeniçi yadsıma oldu. Keynes, burjuva iktisat okulunun 40 yıl sonra yerini Friedman'a bırakacak olan yeni ideolojik peygamberiydi artık. Kapitalist devletin talep yaratıcı ve piyasaları düzenleyici müdahalelerde bulunması, bizzat bir sermayedar olarak sermayenin çoklu rekabet ortamını dengede tutması, aşırı spekülasyon sermaye hareketlerini önlemesi gerektiğini formüle etti.

Burjuva devletin sermayedar olarak devreye girmesiyle, devrimlerin daralttığı dünya pazarının derinleştirilmesi ve henüz sermayeleşmemiş bireysel küçük mülklerin yutulmasıyla, böylece kapitalist gelişmenin alabildiğine hızlandırılmasıyla, işçi sınıfının mevcut toplumsal düzenden kopuşunun "refah devleti" tavizi yolundan önünün alınmasıyla, ABD şemsiyesi altındaki Soğuk Savaş dizilimi sayesinde sosyalist blokun etki alanının sınırlandırılmasıyla kapitalizm bu genel bunalımdan çıkmayı başardı. İkinci Dünya Savaşı'nı ta-

kiben sıçramalarla hızlanan kapitalist gelişme, kapitalist metropollerde "refah devleti" dönemine geçiş, işçi sınıfının nispeten iyileşen yaşam koşulları ve artan reel ücretleri kapitalizme dair yanılmayı yeniden üretmeye, ideolojik hegemonyanın yeniden tesisine olanak verdi. Öyle ki, artık kapitalist ülkelerin emekçileri sosyalist ülkelere özenmiyor, tersine sosyalist ülkelerin emekçileri kapitalist ülkelere özeniyordu. Ve bu kez kapitalizm sosyalizmin bağrına piyasa hançerini saplıyordu. Revizyonizme sapmış Sovyet yönetimi sosyalizmin devrimci yolundan çıkıyor, Avrupa'nın komünist partileri ise artık tamamen burjuva programı benimsemiş sosyalist partilerin yerine işçi sınıfının reformist siyasi fraksiyonuna dönüşüyor, böylece proleter karşı-hegemonya çözülmüyordu.

Burjuva hegemonyanın bu çöküşü ve dirilişi, emperyalist kapitalizmin ideolojik liderliğinin el değiştirmesinde de karşılık bulmuştu. İkinci Dünya Savaşı'yla beraber, burjuva devletler arasındaki ilişkileri baştan düzenleyecek, teknelci devlet kapitalizmine dayalı yeni sermaye birikim modelini evrenselleştirecek, dünya parası sistemini tekrar tesis edecek, yeni-sömürgeci ilişkileri geliştirip kurumsallaştıracak, kapitalist dünyayı sosyalist dünya karşısında yeniden bütünleştirecek ve askeri olarak da savunacak lider güç olarak ABD yükselmişti. ABD, tarihsel bir devrimin toprağı ve mirasçısı, burjuva medeniyetin ideal modeli, hür dünyanın timsali, Amerikan rüyasında ifadesini bulan bireysel girişimciliğin sembolü, özgürlük ve refahı bü-

yütme vaadinin sahibiydi. Dünyasal burjuva ideolojik hegemonya bütün bir kapitalist dünyanın ABD imgesinden adeta yeniden yaratılmasıyla özdeşleşiyordu. ABD'nin ideolojik hegemonyası, dünya burjuvazisine siyasi liderlik kapasitesine, buy-sa Soğuk Savaş'ta SB ve Varşova Paktı'nı sınırlayacak askeri güç ve doları dünya parası olarak kabul ettiren mali-iktisadi güç üstünlüklerine dayanıyordu. "Hür dünya", "parlamenter demokrasi", "girişim özgürlüğü", "rekabetin yaratıcı gücü" bunun hegemonik ideolojik argümanlarıydı.

Kapitalist dünyanın 20. yüzyılda tutulduğu bir diğer hegemonya krizi '68 başkaldırısında kendisini gösterdi. Batılı kapitalist ülkelerden başlayan ama dünyasal nitelik taşıyan '68 öğrenci dalgası, kısa sürede tüm kıtalara yayıldı ve her ülkede oraya özgü toplumsal-siyasal çelişkilerle harmanlandı. Kadın özgürlük mücadelesi ve siyah hakları hareketi serpilip gelişti. "Refah devleti" miti zayıflıyor, düzenin ideolojik aygıtları kargaşaya sürükleniyor, öğretilmiş toplumsal değer yargıları gözden düşüyor, burjuva ideolojik hegemonya çözülmeye başlıyordu. '68 dalgası burjuva düzenden bilinç düzeyinde kitlesel bir kopuşun ifadesiydi ve ama bu kopuş esasen öğrenci gençlikle sınırlıydı. Antikapitalist karakterli öğrenci hareketi bir karşı-hegemonya odağı olarak sivrildi. Aydınların politik bakımdan bu en duyarlı bölümünün ideolojik kopuşu, kapitalizmin birkaç yıl sonra yine sarsıcı bir dünyasal krize tutulacak oluşunu, sermaye ilişkilerinde

dışavuracak yeni tıkanmayı belki de erkenden haber veriyordu. Fakat öğrenci gençliğin düzensizliği, genel olarak ezilen sınıfların burjuva hegemonyanın kapsama alanından kopuşunu ateşleyemedi. Zira mücadele sahnesine yaygınca çıkan işçi sınıfı bölükleri, "refah devleti" zemininde ve kapitalizm koşullarında haklarını genişletme arayışındaydılar. Egemen sınıf da bu yönlü taviz verme ve manevra yapma kapasitesindeydi.

Antikapitalist karakterli öğrenci hareketi bir karşı-hegemonya odağı olarak sivrildi. Aydınların politik bakımdan bu en duyarlı bölümünün ideolojik kopuşu, kapitalizmin birkaç yıl sonra yine sarsıcı bir dünyasal krize tutulacak oluşunu, sermaye ilişkilerinde dışavuracak yeni tıkanmayı belki de erkenden haber veriyordu.

'68'de öğrenci gençlik ideolojik hegemonya sahasının dışına çıkıp devrimci bilinçle donanırken, işçi sınıfı genellikle reformist bilinciyle ve düzeni iyileştirmeye endeksli eylemiyle burjuva ideolojik hegemonya altında kalmaya devam ediyordu. Bu sayededir ki, sermaye düzeni krize giren burjuva ideolojik hegemonyayı yeniden üretebildi. Sadece işçi sınıfını reformistleşmiş komünist partilerinin de yardımıyla düzen sı-

nırlarına bağlı tutmakla kalmadı, antikapitalist öğrencileri de tekrar sermaye ilişkilerine ve siyasetine emebildi. Öğrenci gençlik isyanının geleneksel burjuva değerlere kafa tutuşu, günü geçmiş geleneksel değer yargılarının farklılaştırılmasıyla düzene soğuruldu. Siyah hakları hareketi, Kara Panterler'in karşıdevrimci şiddet yolundan ezilmesiyle, ama birçok siyahın burjuvazi ve devlet katına yükseltilip yasal eşitlemeler yapılmasıyla etkisizleştirildi, hatta

2008'de ABD'li işçilerden ve orta sınıf insanlardan milyonlarcası, işlerini, emekliliklerini ve evlerini kaybetme tehlikesiyle yüzleşirken, onlara sınıf atlamayı vadeden "Amerikan rüyası" alenen çöktü. ABD bütün bir kapitalist dünyanın rol modeli değil artık.

bir ölçüde içerildi. Kadın özgürlük hareketi de, gerek yasal hak düzenlemeleri gerekse bir dizi kadının burjuva sınıf ve siyaset saflarına çekilmesi sayesinde, düzeni tehdit etmekten geçici olarak uzaklaştırıldı.

Dünya kapitalizmini sarsan ve yeni bir sermaye birikim modeline geçişe iten 1975 krizi de, yeniden kurulmakta olan burjuva hegemonyayı tekrar krize yuvarlamaya yetmedi. Gerçi Pentagon-Wall Street hegemonyası, 1970'lerde bir yandan

devasa Amerikan askeri gücünün Vietnam yenilgisiyle ve diğer yandan Amerikan dolarının gücünü tescilleyen Bretton Woods sisteminin çöküşüyle yara aldı. Buna rağmen ABD, emperyalist küreselleşmeye geçişin sürükleyici gücü ve Sovyet Bloku'na son veren karşıdevrimci zaferin mimarı olarak, ideolojik liderlik konumunu 2000'lere kadar sürdürdü. Emperyalist küreselleşmenin kapısı dünyasal Amerikan hegemonyası döneminde açıldığından ve dünya tekelleri en fazla ABD'de yoğunlaştığından, uluslararası sermayenin çıkarına siyasi strateji ve iktisadi model geliştirmenin liderliği yine ABD'deydi.

İçten içe çürüyen Sovyetler Birliği ve Varşova Paketi'nin yıkılıp dağılması, emekçiler nezdindeki ideolojik yanılısamaya yeni bir itilim kazandırdı. Zira kapitalizm ortalama insanın gözüne artık alternatifsiz ve sonsuz görünüyordu. SB'nin ve yörüngeindeki Doğu Avrupa devletlerinin çöküşü, Batı Avrupa komünist partilerinden çoğununsa darmadağın oluşu, emekçiler ve aydınlar arasında sosyalizme duyulan inanç ve sempatinin kırılmasını getirdi. Dünya devrimi ve sosyalizm idealleri, bizzat bu ideallerin savaşımını yürütenlerden birçoğunun bilincinde bile yenilgiye uğradı. 21. yüzyıla girişin eşliğinde, burjuva hegemonya, kapitalizmin tarihinde en sağlam örgütlendiği günleri yaşıyor gibiydi. Peki, bunun üzerinden yalnızca on yıllık bir zaman geçmişken alevlenen bugünkü hegemonya krizi, diğerlerinden farklı olarak neden varoluşsal karakter taşıyor?

Peki Fark Nerede?

Burjuva hegemonyanın dünkü ve bugünkü krizleri arasındaki asıl fark, bu ideolojik depremlerin şiddetleriyle değil nitelikleriyle ilgilidir. Henüz en şiddetli zamanına erişmemiş olan bugünkü burjuva hegemonya krizinin atlatılabileceğine dair hiçbir emare yoktur. Dünkü hegemonya krizlerinin atlatılmasının temelinde, son tahlilde, kapitalist gelişme dinamiklerinin daha sınırına varmamış ve sermayenin üretici güçleri geliştirme yeteneğini henüz tüketmemiş olması yatıyordu. Toplumsal üretim ilişkilerindeki ciddi tıkanmalara, sermaye üretiminin yeniden önünü açacak çareler bulunabiliyordu. Bununla bağlantılı olarak, taviz ve manevra kapasitesini yitirmemiş egemen sınıf, ezilen sınıfların rızasını tekrar elde edebileceği reformlara yönelebiliyordu. Fark işte tam burada!

Dün sömürgelerden kapitalist metropollere akan artı karlardan işçi sınıfının da nasiplenmesi, işçi sınıfı ile burjuvazinin çıkarlarının ortaklaştığı yönlü ideolojik yanılsamaya zemin sunabiliyordu. Bağımlı ülkelerdeyse, kapitalist ulusal kalkınma yolundan işçi sınıfı ve emekçilerin koşullarının iyileşeceği beklentisi karşılık bulabiliyordu. Toplumsal hizmetleri gören, parlamenter demokrasiye dayanan, bürokrasinin bileşimini tüm toplumdan kuran burjuva devlet, ulusun tamamının çıkarlarını koruyan ortak organizma olarak ambalajlanabiliyordu. “Refah devleti” olgusu, bir uçtan diğer uca tüm dünya ezilen sınıflarının gözlerini kapitalist gelişmenin sahte ışıltısıyla kamaştıran

burjuva ideolojik aşılama maddi olanak tanıyordu. Orta sınıftan yayılan toplumsal uzlaşma havası egemen sınıfa taze bir soluk aldirabiliyordu. Bozulan burjuva ideolojik aygıtlar bu toplumsal temelde onarılabiliyor, sermaye ideologları miadı dolmuş söylemlerini yenileriyle değiştirerek toplumun çoğunluğunu ikna etmeyi başarabiliyordu.

20. yüzyıl bütün bunların gerçekleştiğine tanıklık etti. Sömürgelerden edinilen karların bir bölümü emperyalist ülkelerin işçilerine dağıtıldı. İç pazara dayalı kapitalist gelişimini emperyalizmden nispeten bağımsız sürdürebilen post-kolonyal ülkeler oldu. “Refah devleti” gerçekten de işçi sınıfının yaşam standartlarında kayda değer iyileşmeler getirdi. Fakat bugün gitgide artan bir hızla, fabrikalar kapitalist metropollerden ucuz işgücü ülkelerine taşıyor, toplumsal hizmetler piyasalaştırılıyor. Emperyalist mali oligarşi “refah devleti”nin son kalıntılarına da göz dikmiş, bir ülkenin iç pazarı dünya tekellerinin serbest hareket sahası olmuş, bağımlı ülkeler artık mali-ekonomik sömürgelere dönüşmüş durumda. Bunlar, egemen sınıfın yaptığı öznel bir tercihin sonuçları olmaktan çok, sermayenin nesnel hareket yasalarının sonuçları olarak gerçekleşiyor. Ve aynı nesnellik, burjuva düşüncenin güncel genel bunalıma gerçek bir çare üretmemesinde, yeni bir Keynes’i ortaya çıkaramamasında da yankısını buluyor.

Neoliberalizmin yükselişi ve SB’nin düşüşüyle Amerikan kapitalizmine tazelenen inancın yerin-

de çoktandır yeller esiyor. 2008’de ABD’li işçilerden ve orta sınıf insanlardan milyonlarcası, işlerini, emekliliklerini ve evlerini kaybetme tehlikesiyle yüzleşirken, onlara sınıf atlamayı vadeden “Amerikan rüyası” alenen çöküverdi. ABD emperyalist küreselleşmenin, bütün bir kapitalist dünyanın rol modeli değil artık. Halen kapitalist dünyanın liderliğini sürdürür görünüyorsa, bunun nedeni, herhangi bir başka kapitalist devletin veya birliğin alternatif ve kurtarıcı

İdeolojik hegemonya mücadelesi, rıza verenlerin rızasının sürekliliğini sağlamak kadar, karşı çıkarları ikna etme mücadelesidir de. Ama hegemonya meselesinin bu doğası, her hegemonyanın ancak karşı-hegemonya olasılıklarıyla beraber var olabileceği kabulünü içerir.

bir modelle kapitalizmin yeniden yapılandırılmasını ve dolayısıyla burjuva ideolojik hegemonyanın tesisini kendisinde cisimleştirmeyi başarma şansı bulunmaması ve antikapitalist bir alternatifin de sosyalist bir model olarak emekçi insanlığın bilincinde henüz şekillenmiş olmamasıdır.

Üretim ve ticaret tamamen dünyasallaşmış, entegre dünya fabrikası ve bütünleşik dünya pazarı oluşmuş durumda, ama sermayenin siyasal örgütlenmesinin burjuva ulus devlet-

lere ayrıışmışlığı devam ediyor. Burjuva ulus-devletin toplumsal maddi temellerindeki bu ölümcül aşınma, bundan böyle bir devletin dünyasal hegemonya kurmasına, yani ABD hegemonyasının devamına ya da onun yerini bir başka emperyalist devletin almasına olanak tanımıyor. İdeolojik hegemonyanın yeniden inşasında katalizör olacak bir burjuva devletin tüm kapitalist dünyaya liderliği gerçekleşebilir olmaktan hızla çıkıyor.

Burjuvazinin diğer sınıfların taleplerini emebilmesinin ekonomik ve toplumsal imkanları sınırlarına vardığında, hegemonyanın sütunları çatlar. Manevra imkanlarını tüketmek, elbette ideolojik, politik veya ekonomik olarak hiçbir güncel manevra yapamamak anlamına gelmez, fakat ezilen sınıfların temel toplumsal-ekonomik taleplerini onları bir toplumsal uzlaşma dengesinde tutabilecek denli karşılama şansına artık sahip olmamak demektir. Tam da bu nedenle, kapitalizme yapılan ideolojik güzellmeler çoktan tarih oldu, “Yeni Dünya Düzeni” dikiş tutmadı, emperyalist küreselleşmenin daha fazla refah ve özgürlük getireceğine dair söylemlerin herhangi bir inandırıcılığı kalmadı. Zira sermaye ve devlet, temel sorun ve taleplere asgari düzeniçi çözümler üretme, işçi sınıfı ve ezilenlerin hiç değilse bir bölümünü tavizlerle düzene kazanacak manevralar yapma, böylelikle emek-sermaye ve devlet-halk çelişkilerini yönetilebilir çerçevede tutma, çeşitli toplumsal mücadeleleri düzen içine çekerek ehlileştirme ve eritme kapasitesini esasen yitirdi.

İroniktir ki, Fukuyama'nın kapitalizmi ebedileştiren "tarihin sonu" kehaneti, kendi karşısına dönüş diyalektiğiyle, şimdi kapitalist tarihin sonu olarak tecelli ediyor.

Karşı-Hegemonya Sancısı

Engels şöyle uyarır: "*Materyalist tarih anlayışına göre, tarihteki belirleyici etken, son kertede, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir... İktisadi durum temeldir, ama üstyapının çeşitli öğeleri: sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları -savaş bir kez utkun sınıf tarafından kazanılınca yapılan anayasalar vb.-, hukuksal biçimler, ve hatta bütün bu gerçek savaşımın, bu savaşımara katılanların kafasındaki yansımaları, siyasal, hukuksal, felsefel teoriler, dinsel görüşler ve bunların dogmatik sistemler olarak daha sonraki gelişmeleri de, tarihsel savaşımın gidişi üzerindeki etkilerini gösterir ve, birçok durumda, onların biçimini baskın bir tarzda belirlerler.*"⁶

Düşüncenin pratiği izlemesi kadar, ideoloji de ekonomiyi yansıtır. Fakat maddenin düşünceyi belirlemesi bire bir olmadığı gibi, ekonominin ideolojiyi belirlemesi de bire bir olmaz. İdeolojik hegemonyanın kurucuları ve yayıcıları düşünce üreten bilinçli insanlar ve kurumlar olduklarından, hegemonya toplumsal ve siyasal öz-nelerin etkinlik alanındaki bir fenomendir, yani öznellik ile ilgilidir. Ve öznellik ile ilgili olduğu içindir ki, toplumsal maddi temeldeki değişimlerin ve tıkanıklıkların edilgen bir

kopyası değildir. Kimi zaman nesnel maddi gerçekliğin barındırdığı ilerici değişim imkanlarını realize eden, kimi zamansa nesnel maddi gerçekliğin değişim filizlerini gerici tarzda budayan rol oynar. İdeolojik etkinlik toplumsal olayların gelişimini hızlandırabilir ya da gemleyebilir. Meکانik determinist bir yaklaşıma ve dümdüz bir indirgemeciliğe düşmek için, bir öznellik düzlemi olan ideolojik sahanın öznellekleşim ve mücadelelerle, hem gerçekçi ama hem de saçmasapan düşünce ve yorumlarla, maddi gerçekliğin yanlış, kusurlu, bükülmüş veya aslına uygun algılanışları arasındaki sürtünmelerle şekillendiğini keskin hesapba katmak gerekir.

Bir hegemonik ideolojik sistemin temellerinde, rıza verişi ile karşı çıkışın diyalektik birliği yatar. İdeolojik hegemonya mücadelesi, bir bakıma, rıza verenlerin rızasının sürekliliğini sağlamak kadar, karşı çıkanları

[6] Friedrich Engels'ten Joseph Bloch'a 21-22 Eylül 1890 tarihli mektup; Marx-Engels, Seçme Yapıtlar, Üçüncü Cilt, Sol Yayınları, 1979, s. 591

ikna etme mücadelesidir de. Ama hegemonya meselesinin bu doğası, her hegemonyanın ancak karşı-hegemonya olasılıklarıyla beraber var olabileceğinin kabulünü içerir. Zira hegemonya kurmak, sınıflar savaşımının bir katmanını oluşturan ideolojik mücadelede verili hedefdir. Hegemonya gibi karşı-hegemonya da, aile, eğitim, basın, sanat, din, kültür, ahlak, günlük yaşam, parlamento ve partiler, sendikalar ve dernekler, spor kulüpleri gibi alanların tümünde üretilir ve yayılır.

Karşı-hegemonya, hem ekonomik hem de siyasal düzlemlerde çelişki ve çatışmaların gerçek bilincine sahip olan, yeni yapı ile üstyapıların yepyeni bir toplumsal bütünleşmesinin gereğini aydınlatan bir ideolojik ve siyasi önderliğin pratiğine dayalı olarak tesis edilebilir.

Burjuvazi emekçi insanlığı bir gelecek tasavvurundan yoksun tutmak için ideolojik aygıtlarıyla elinden geleni yapmayı elbette sürdürüyor. Ama tüm yeryüzünde emek-sermaye ve devlet-halk çelişkileri nesnel bakımdan alabildiğine keskinleşiyor. Emekçiler ve ezilenler gitgide radikalleşen arayışlara yöneliyorlar.

Proletarya da derin bir karşı-hegemonya sancısı yaşıyor, bu doğru. İşçi sınıfı direnişleri, ezilenlerin toplumsal hareketleri, emperyalist kü-

reselleşme karşıtı enternasyonal mücadeleler, Latin Amerika halkçı sol dalgası, İşgal Et ve Öfkeli hareketleri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika devrimci süreci, “başka bir dünya mümkün” arayışı, bütün bunlar yine de henüz bir karşı-hegemonya kurmaya yetmiyor. Zira çeşitlenen toplumsal hareketler ve halk isyanları şimdilik sosyalizm hedefiyle dolaysızca buluşmuyor. İşçi sınıfı ve ezilenlerin genişleyen mücadeleciler bölüklerinin bir program etrafında birleşmeleri ve amaç açıklığına ulaşmaları halen söz konusu değil. Ama burjuvazinin hegemonya krizi maddi koşullardan kaynaklanan ve artık üstesinden gelinemeyecek bir nesnellik olmasına karşın, proletaryanın karşı-hegemonya sancısı bilinç karmaşasından ileri gelen, giderilmesi politik program ve örgütlenme sorununun çözümüyle bağlı olan öznel bir yetmezliktir.

Bir toplum biçiminin ömrünü aslında tamamladığı ve yeni bir toplum biçimine geçişin sancılarının yaşandığı, ama o yeni toplum biçiminin ne olacağının henüz belirginleşmediği ara bir dönemin semptomudur bu. Kapitalist toplumun bütün sınıfları sermaye üretimi temelinde bir arada tutma kapasitesi yiterken, bunun toplumsal bilince yansımaları ilk önce ideolojik karmaşa oluyor. İşçi sınıfı ve ezilenler ırkçılık ve milliyetçiliğin, gerici dinsel hareketlerin saflarına itilerek bölünmeye çalışılıyor. Göçmenlerce işleri ellerinden alınmakta olan işçiler, yıkıma uğrayan orta sınıftan insanlar, topraklarını kaybeden küçük köylüler, iflasla karşı karşıya olan orta ölçekli sermayedarların tepkileri, ulusal devlet

ve ulusal ekonomiyi koruyarak kendi pozisyonlarını savunabilecekleri ideolojik yanılmasıyla, ırkçı-faşist kanallara yönelebiliyor. Fakat burjuva ulus devletlerin toplumsal maddi zemininin kaydığı bir dönemde ırkçı ve milliyetçi bilinç biçimleri, emperyalist küreselleşmeye tepkinin gerici yönü olarak, yalnızca geçici bir ideolojik çekim işlevine sahip olabiliyor. Geleneksel dinsel ideolojik biçimler ise, aynı şekilde, bilimsel gelişmenin ve düşüncenin dünyevileşmesinin geldiği düzeyde, ancak geçici bir fren olma rolünü üstlenebiliyor.

Kendisini var eden toplumsal temellerin altüst oluşuyla beraber gelenekselleşmiş düşünme biçimlerinin de altüst oluş yaşaması kaçınılmazdır. Bunların yıkıntıları arasında yeni düşünme biçimleri boy verir. Hegemonyanın zayıflaması ve krize tutulması, karşı-hegemonik dip akıntılarının her yeni çatlaktan sızıp nihayetinde hücumu kalkmasına yol açar.

Varoluşsal hegemonya krizinde ortalama insanın bilinci kımıldar ve hareketlenir. Egemen bilinç biçimlerinden kopuldukça, devrimci bilinç biçimlerinin yayılması sıçramalı olarak hızlanır. Emperyalist küreselleşme karşıtı enternasyonal mücadelelerden İşgal Et hareketlerine ve Öfkeliiler'e, Yunanistan başkaldırısından Arap isyanlarına, hatta Türkiye'nin Haziran ayaklanmasına değin gelişen toplumsal hareketler dalgası, halen bir hedef ve yön birliği sağlayamamış olsa da, egemen bilinç biçimlerinden kopuşun verisidir. Yeni koşullar emekçiler arasında toplumsal devrimin zorunluluğu fikrinin oluşu-

muna kaynaklık ediyor ve bu süreç hızlanacaktır. Zira sermaye ilişkilerini ortadan kaldırmaya yönelmeyen hiçbir arayış işçilerin ve ezilenlerin temel sorunlarına herhangi bir çözüm getirme imkanına sahip değildir ve bu gittikçe açıklık kazanıyor.

Antagonist olarak keskinleşen sınıfsal çelişkiler, kaçınılmazlıkla yeni sınıf mücadeleleri doğuruyor. Sınıfsal çelişkiler ve mücadeleler, aynı zamanda ideolojik hegemonya sahasında çatışmalar olarak yansıyor. Ve gelişen sınıf mücadeleleri adım adım sınıf bilinci oluşum havuzuna bilinç damlaları dolduruyor. Üstelik aydınlar tabakasının sermaye ilişkileri tarafından gitgide proleterleşmeye doğru itildiği, eğitim basamağıyla sınıf atlama imkanları tükenen yükseköğrenim gençliğinin işçi sınıfına dahil olduğu, zihin emeğinin işçi sınıfı saflarındaki payının alabildiğine büyüdüğü bugünkü koşullarda, entelektüel kapasitesi düne kıyasla hayli gelişmiş olan işçi sınıfının sosyalist sınıf bilincini edinmesinin nesnel zemini çok daha güçlenmiş bulunuyor. Dahası, kadının uğradığı ayrımcılığın ve cinselliğinin sermaye tarafından metalaştırılmasının ya da doğal ve tarihi çevrenin sermaye tarafından sınırsızca yağmalanması ve yıkılmasının vardığı korkunç düzey, kadın özgürlük mücadelesini de, ekolojik mücadeleyi de nesnel olarak sosyalizm için mücadelenin dolaysız bileşenleri haline getiriyor. Kapitalizmin varoluşsal ideolojik krizi koşullarında, bütün bu özgürleşme arayışları da gitgide düzensizleşiyor. Sınıfsal, cinsel, ulusal veya ırksal temellerden köklenen karşı-

ideolojik akımlar krizdeki burjuva ideolojik hegemonyayı sıkıştırıyor.

Önce bilinçlenip sonra eyleme geçmek diye bir toplumsal hareket yasası yoktur. Tersine, kapitalist düzenden nesnel toplumsal kopuş kitleleri eyleme itiyor, eylemse kendi bilincini doğuruyor. Devrimci perspektifin kitleselleşmesi ya da kitlelerin gerçek bir devrimci perspektifi bilinç biçimi haline getirmesi yalnızca eylem içinde olabilir. Kitle kendi bilincini ancak eylemle değiştirebilir. Düzeniçi çözüm imkanlarının silinip gittiği yerde, eylemselliğin mevcut düzenin sorgulanışını derinleştirilmesi ve kendi bağrından düzensiz çözüm perspektifleri çıkarması kaçınılmazdır. Tıpkı bu hareketlerin kendi içlerinden yeni devrimci önderliklerini yaratmalarının kaçınılmazlığı gibi. Ve ama karşı-hegemonya, hem ekonomik hem de siyasal düzlemlerde çelişki ve çatışmaların gerçek bilincine sahip olan, yeni yapı ile üstyapıların yepyeni bir toplumsal bütünleşmesinin gereğini aydınlatan bir ideolojik ve siyasi önderliğin pratiğine dayalı olarak tesis

edilebilir. Böyle bir önderliğin iradi savaşımı, hegemonyanın yıkılışını hızlandırıcı olduğu kadar, karşı-hegemonyanın da kurucu ve bütünleştirici merkezidir.

Burjuva üretim ilişkilerinin varoluşsal krizi bütün bir burjuva toplumun krizi demekse, bir sınıfın kurtuluşu bütün bir toplumun artık taşınamaz bu kriz yükünden kurtuluşuyla özdeşleşir. Proletarya, sermaye ilişkisine son verirken, bizzat kendi varoluşuna da son verecek ve ama kendisiyle beraber bütün toplumu kurtaracaktır.

Evet, Marx çok haklıydı. Ve şunu da yazmıştı: *“insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar.”*⁷ Sosyalist karşı-hegemonya kurma sorunu, bunu çözüme kavuşturacak koşullarla beraber, kapitalizme karşı mücadelenin güncel gündemindedir.

[7] Karl Marx, Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, Önsöz; Marx-Engels, Seçme Yapıtlar, Birinci Cilt, Sol Yayınları, 1976, s. 610

Trump'un ABD'si

Ziya Ulusoy

Trump, gerçekte ABD orijinli dünya tekellerinin yatırımlarını büyük ölçüde ucuz işgücü alanlarına ve ABD dışına kaydırmalarının ve Latin Amerika ülkelerinden ABD'ye akan sürekli göçün, bu iki olgunun sonucu olarak, "iyi ücretli-güvenceli iş yitirme"ye karşı yaptığı demagojiyle oy alma çabası gösterdi, aldı da. Ve bu yoldan aldığı desteği, ABD'nin dünya tekelleri grubunun sertleşen rekabetini saldırganca yönetmede dayanak yapmaya çalışabilir.

D. Trump, beklenin tersine, 28 Kasım 2016 seçimlerinin galibi oldu. ABD sermaye oligarşisinin doğrudan bir üyesi olmasına rağmen, oligarşinin ağırlıklı kesimi Trump'ı değil, H. Clinton'ı destekliyordu.

H. Clinton, politik eğilimi bakımından ABD emperyalizmini daha iyi temsil edebilir ve yönetebilirdi. Trump, yalnızca politik eğilimi bakımından değil, kişisel yaşantısı ve iktisadi faaliyetindeki özellikleri bakımından da başkanlık için tercih edilir değildi. Seçilirse, ABD başkanı olarak yeterince saygınlık yaratamazdı.

Ama Wall Street'in öncelikli tercihi yerine, Trump seçimi kazandı.

Trump Neden Kazandı?

Trump, kitle desteği almak için, neoliberal saldırılardan ve emperya-

list küreselleşmeden zarar görmekte olan eski "iyi ücretli-güvenceli" işçi ve küçük burjuva ögelere seslendi. Bunların büyük bölümünü beyaz işçi sınıfı oluşturuyordu. Bu kesim, eski güzel günlere geri dönme özlemiyle seçime katılmada ve Trump'a oy vermede aktifleşti.

Muhafazakar, göçmen karşıtı, ırkçılığa eğilimli ve erkek egemen kültüre sahip bu kesim, Trump'ı tercihte öncü kitle rolü oynadı. "Önce Amerika", "Amerika'yı Yeniden Yücelt" sloganları ve kürtaj karşıtlığı, bu kesimin reaksiyonerliğini, muhafazakarlığını, faşizanlığını, göçmen ve kadın düşmanlığını, emperyalizm taraftarlığını ajite ettiyse, "Amerikan malı satın al, Amerikan işçisi çalıştır" sloganı da milliyetçilikle karışmış biçimde "iyi ücretli-güvenceli

iş” haklı talebine sahip bu kesimin aktif taraftarlığını kazandı.

Emperyalist küreselleşme döneminde neoliberal saldırılar ve üretimi ucuz işgücü sahibi ülkelere taşıma, işçileri güvencesiz, yarı-zamanlı, düşük ücretli işlere ve işsizliğe mahkûm etmişti. Buna tepki duyan eski iyi ücretli-güvenceli işçiler ve işini yitirme korkusu yaşayanlar, emperyalist milliyetçilikle

T rump, neoliberal saldırılardan ve emperyalist küreselleşmeden zarar görmekte olan eski “iyi ücretli-güvenceli” işçi ve küçük burjuva ögelere seslendi. Bunların büyük bölümünü beyaz işçi sınıfı oluşturuyordu. Bu kesim, eski güzel günlere geri dönme özlemiyle seçime katılmada ve Trump’a oy vermede aktifleşti.

çarpılmış bu haklı taleplerini karşılayabileceği yanılgısıyla Trump’ın arkasında aktifleştiler.

Bu kesim, güvensizlik duygusu yaratanın, ABD tekellerinden daha çok, emperyalist küreselleşme ve liberallerin göçmenlere görece ılımlı davranan, ulusal ve cinsel kimliklere ılımlı yaklaşan politikaları

olduğu yanılgısı içindeydi. Geçen 8 yıllık dönemde, vadettiklerinin aksine, krizde bankaları kurtarmak için yüz milyarlarca doları akıtarak zararlı toplumsallaştıran Demokratlar’a karşı hayal kırıklığı yaşıyordu. Tepkisini, Trump’ın faşizan söylemleri etrafında toplanarak gösterdi.

Öyle ki, Obama’nın onca para akıtarak kurtardığı General Motors ve Chrysler otomotiv tekellerinin sonraki süreçte işletmelerini taşıyarak veya kapatarak 35 bin iş kaybına yol açtığı yerlerde, Ortabatı eyaletlerindeki eski sanayi işçilerinin yaşadığı kentlerde, Demokratlar büyük oy kaybına uğradı. Trump buralarda bir miktar da olsa oy artırabilirdi. Siyah işçilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde seçime katılım oranı düştü. Beyaz ve siyah işçilerin bu tavrının nedeni, 2007-14 arası Obama döneminde gelirlerinde % 14’lük reel düşüş gerçekleştiği dikkate alınır, daha iyi anlaşılır.¹

Madalyonun diğer yüzü daha netti. “Clinton, ulusal ölçekte, Obama’nın 2012’de aldığı oydan 6 milyon daha az oy aldı.”² 2012 seçimlerinde Obama’nın oyları, 2008’deki oylarına göre düşmüştü. DP’nin ABD tekellerini krizden kurtarmaya para akıtmasına ama işçilerin yaşam seviyesinin ve iyi ücretli işlerin sayısının düşmesine herhangi bir çözüm aramayışına tepkiyle, işçiler DP’den uzaklaştı. DP’yi destekleyen sendika bürokratlarından da uzaklaştı. Bu durum Trump’ın kazanmasını kolaylaştırdı.

[1] wsws.org, Irk, Sınıf ve Trump’ın Seçilmesi, B. Grey, 11.11.16

[2] wsws.org, Irk, Sınıf ve Trump’ın Seçilmesi, B. Grey, 11.11.16

Hayal Kırıklığı Ve Reaksiyoner Gericiliğin Başını Kaldırması

2009 yılında başlayan Çay Partisi hareketi de Trump'la benzer argümanlarla büyümüş ve Cumhuriyetçiler içinde geniş bir yer elde etmişti. Irkçı, göçmen düşmanı ve iyi ücretlere yük getirdiği iddiasıyla sosyal haklar karşıtı Çay Partisi hareketi, seçimde Trump'ın aktif destekçileri arasında yer aldı.

Muhafazakar ve geçmiş güzel günlerin özlemiyle yaşayan, tekeller ve ABD yönetimiyle işbirlikçilikleri nedeniyle sendikacılardan da kopan beyaz işçi sınıfı, bazı bölükleriyle Çay Partisi hareketine katılmıştı. Küçük burjuva ögelerin reaksiyoner faşizan bir hareketi olarak gelişen Çay Partisi, daha sonra Cumhuriyetçi Parti'ye iltihak etti.

Hareketin yıldızları içinde öne çıkan Sarah Palin, Cumhuriyetçi Parti'nin 2008'deki başkan adayı Mc Cain'in yardımcısı olmaya adaydı. CIA başkanlığına atanan M. Pompeo Çay Partisi hareketinden geliyor. Breitbart News aşırı sağcı haber sitesi yönetim kurulu başkanı ve Çay Partisi hareketinde yer almış Stephen Bannon, Sarah Palin'in danışmanı ve Trump'ın seçimlerdeki stratejistiydi. Şimdiyse Trump'ın danışmanı. 4 Mart'ta gerçekleştirilen Trump yanlısı gösterilere öncülük edenlerden "Main Street Patriot" grubunun lideri Debbie Dooley de, 2009'da Çay Partisi'nin kurucularından biriydi.

Sonrasında, 2011'de Occupy Wall Street (OWS) hareketi gelişti. Gelişmesi kesintisiz devam etmediyse de, beyaz işçi sınıfı ve küçük bur-

juva kesimlerin reaksiyoner faşizan hareketlere kaymasını engelledi. Hatta eylemlerine polis saldırısını ve yasaklamaları dikkate aldığımızda, ABD yönetimi ve sermaye oligarşisi nezdinde endişe de yarattı. Çünkü kapitalizmin varoluşsal krizi koşullarında bu hareketin büyüme ihtimali ciddiydi. OWS gibi hareketler, yığınların faşist hareketlere kaymalarını engellemede önemli rol oynarlar. Mücadele ve bilinç birikimi yaratırlar. Ancak komünist öncülerin ve volan kayışı işlevi gören kitle örgütlerinin disiplinli örgütlülüğünün yerini tutamazlar.

Çay Partisi hareketine rağmen, Obama ve Demokratlar'a 2012'de de geniş işçi kitleleri oy vermeye devam etti. Oy verenlerin oranı göçmen ve siyah işçi kesimlerinde daha da yüksekti. Fakat sonuçta ABD sermaye oligarşisinin iki partili sistemi çarpıcı biçimde kendisini gösterdi. Kapitalizmin varoluşsal krizi koşullarında ve neoliberal saldırılarda her iki parti de aynı mali-iktisadi programa sahip. Aralarındaki fark, birinin

daha muhafazakar, göçmen ve kadın düşmanı olması, diğerininse siyasi liberalizmin bazı taleplerine sahip çıkmasıydı. DP, ırkçılığı, kadın, lgbti ve göçmen düşmanlığını sözle de olsa reddediyordu. Göçmen işçilere zaman zaman oturma ve çalışma izni verip yasallaştırıyordu.

Demokratlar ile Cumhuriyetçiler'in mali-ekonomik politikalarının işçi sınıfı açısından farksızlığı, işçilerin, Demokratlar şahsında siyasi li-

Demokratlar ile Cumhuriyetçiler'in mali-ekonomik politikalarının farksızlığı, işçilerin Demokratlar şahsında siyasi liberalizmin ikiyüzlülüğünden hayal kırıklığına uğramalarına ve alanı ya muhafazakar reaksiyoner hareketlere bırakmalarına ya da çaresizlikle bizzat bu hareketlere kaymalarına yol açıyor.

beralizmin ikiyüzlülüğünden hayal kırıklığına uğramalarına ve alanı ya muhafazakar reaksiyoner hareketlere bırakmalarına ya da çaresizlikle bizzat reaksiyoner hareketlere kaymalarına yol açıyor.

1930'lu yıllarda Avrupa'nın çoğu ülkesinde faşizmin yükselişi, kriz karşısında çözümsüz kalan ve kapitalizmi yıkamayan işçi sınıfının milliyetçi duygularla kendi burju-

vazisinin peşine takılmasıyla iç içe oldu. Bunda, komünist öncülerin yetersizliği yanında ve ondan daha çok, işçilerin sosyal demokrat ikiyüzlülüğe duydukları tepkinin özel bir rolü vardı. Bunu çağrıştıran bir gelişme şimdi Trump'a yönelimde yaşanıyor. Kitleler rutin eğilimlerinden uçlara doğru kayıyorlar.

DP'de aday adayları yarışırken tabanın Bernie Sanders'a heyecanlı bir ilgiyle oy vermesinin ve ona desteğini neredeyse Clinton'la yarışacak denli yükseltmesinin nedeni de gelişen bu yeni eğilim. Çünkü Sanders da, neoliberalist saldırganlığa ve krizde yüz milyarlarca doların tekellerin kasalarına akıtılmasına karşı ajitasyon yapıyor, işçilerin taleplerini sahipleniyordu. Sosyalizan söylemli Sanders'ın DP tabanında yarattığı enerjik heyecan, Clinton'un kazanmasıyla sona erdi.

Fakat reaksiyoner faşizan gericiği geliştirmekte olduğunu fark eden kitleler, seçilmesinden itibaren Trump'a karşı sayısız gösteri örgütlediler. Gösterilerin başını kadın hareketi çekti. En büyük gösteri Ocak ayında Washington'da yapılan 200 bin kişilik eylemdi.

Burada, Trump'ın seçim ajitasyonunda dillendirdiği faşizan önlemleri geliştirmeye çalıştığını vurgulamak gerekir. Trump önce göçmen düşmanlığından başladı. Yasal oturma hakkı kazanamamış ama fiilen değişik işlerde çalışan yüzbinlerce göçmen işçiyi sınırdışı edeceğine ilişkin söylemini sürdürdü. Meksika sınırına duvar örülmesi kararnameyi çıkardı.³ Sekiz

[3] www.bbc.com/türkçe, 25.01.17

Müslüman ülkenin vatandaşlarının vizeyle bile ABD'ye giremeyecekleri hükmünü içeren bir kararname çıkardı. Yargı Trump'ın bu kararnameyi iptal etti. Trump, yetkisinin el verdiği kadarıyla çok sayıda savcuyu görevden alarak, misillemeye geçti. Bu arada polislin saldırı yetkilerini artırdı.

Trump'ın göçmenlere baskıyı hangi seviyeye tırmandıracağı, ajitasyonunu yaptığı kürtaç yasağını getirip getirmeyeceği, Trump ABD'sinin emperyalist savaşçı politikasını tırmandırmasına paralel biçimde faşizan kitle desteği geliştirme ihtiyacına bağlı olacak ve buna karşı mücadelemin düzeyi tarafından belirlenecektir.

Avrupalı neofaşist partilerin, Trump'ın reaksiyoner faşizan kitleyi aktifleştirip başarı kazandığını zemiş olmaları ve Avrupa çapında gerçekleştirdikleri faşist enternasyonal konferansla Trump'ın zaferini kutlamaları ise kayda değerdi.

Trump'ın Korumacılığı

Trump, seçim kampanyası boyunca sürekli işlediği emperyalist küreselleşmenin sonuçlarına karşı ajitasyonu ve korumacılık övgüsünü seçildikten sonra da sürdürdü:

“Önce Amerika! Artık, ticaret, vergiler ve göç konusunda her karar, Amerikan işçilerini ve Amerikan ailelerini gözeterek alınacaktır. Ürünlerimizi yaparak, şirketlerimizi çalarak, işlerimizi yok ederek yıkım yaratan başka ülkelere karşı sınırlarımızı korumalıyız. Korumacılık büyük refah ve güç yaratacaktır.”⁴

Trump, sanayii ABD'de tutma ve yatırımı ABD'de yoğunlaştırma sözü verse de, bunu yapamaz ve yapmaz. Zira o, ABD'nin dünya tekelleri grubunun hem mensubu hem de temsilcisi. Bizzat Trump, emperyalist küreselleşme sayesinde şirketini dünya emlak tekellerinden birine dönüştürebildi.

“Trump'ın iş ilişkileri Dominik Cumhuriyeti'nden Hindistan ve Endonezya'ya kadar uzanıyor. Trump

TTrump'ın öngördüğü “korumacılık”, ancak ABD tekelleri lehine ithalatta gümrük yükseltmek, dünya pazarındaysa ABD tekelleri için serbestliği dayatmak olabilir. Bu, genel bir korumacılık değil, dünya tekelleri gruplarının kızışan rekabetinde uygulanan sert bir rekabet silahıdır.

Kuruluşu, Çin'de 30 otel inşa etmeyi planladığını bildiriyor. Kuruluşun Manhattan'daki en büyük holdingini ise Çin hükümetinin sahip olduğu Bank of China finanse ediyor.”⁵

Trump'ın emlak tekelinin çıkarı bile yatırımların dünya çapında olmasında yatıyor. Amerikan mali sermayesinin üretim ve yatırımının uluslararasılaşması diğer ülkelerin-

[4] Trump'ın 20 Aralık tarihli başkanlık törenindeki konuşmasından akt. K. Boratav, D. Trump, Şi Jiping ve Küreselleşme, ilerihaber.org, 27.01.17

[5] Trump'ın Yurtdışı Yatırımları Tartışma Konusu, Amerikanın Sesi, 10.12.16

kinden daha önce, daha çok ve daha yaygın gerçekleşti.

Ortalama karın dünya çapında gerçekleştiği bugünün küresel emperyalist evresinde, ABD'nin dünya tekelleri grubu, yatırımı geriye, ABD'ye doğru yoğunlaştırmayı kendi çıkarlarına aykırı görür. Üstelik bugün üretimin bu yüksek uluslararasılaşma düzeyinde, mali-ekonomik rekabette gerileyen tekeller, rekabet şansını yitirmekle kalmaz, iflasla karşı karşıya kalır. General Motors'un 2008 krizinde ve Chrysler'in daha önce-

TTrump, tırmanan tekelleri rekabette, ABD pazarını korumacı bazı önlemler alabilir, ama söz konusu uluslararası anlaşmalara ilişkin olarak, tekrar ABD tekellerinin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmek ve yeniden politika değiştirmek zorunda kalabilir.

sinde içine düştüğü durum buydu. Bugün rekabette temel rol oynayan unsurlardan biri ucuz işgücü olan ülkelerde üretim yaparak maliyeti düşürmek, diğer unsur da rakibinin iç pazarında pay elde ederek onun avantajını geriletmektir.

Trump'ın öngördüğü "korumacılık", ancak ABD tekelleri lehine itihalede gümrük yükseltmek, dünya pazarındaysa ABD tekelleri için ser-

bestliği dayatmak olabilir. Bu, genel bir korumacılık değil, dünya tekelleri gruplarının kızılsan rekabetinde uygulanan sert bir rekabet silahıdır. Ama ABD kendi tekelleri lehine bu silahı kullanırsa, rakipleri de ABD tekellerine karşı kullanmaya başlayabilir.

Fakat, ABD'nin en hızlı gelişen rakiplerinden Çin'in cumhurbaşkanı ve ÇKP Genel Sekreteri Şi Jiping, emperyalist küreselleşmeyi savunma kararlılığı göstererek Trump'a cevap verdi: "*Dünyanın sorunlarını ekonomik küreselleşmeye bağlamak gerçeklerle bağdaşmaz... Tarihsel eğilime ters düşer.*"⁶

Diğer bir rakibin, Almanya'nın emperyalist yöneticileri de, Trump'ın "AB, Almanya'nın bir aracıdır" sözlerine ve BMV tekelinin Meksika'dan ABD'ye yaptığı -pek çok ABD tekelinin de benzer biçimde yaptığı- ihracata % 35 oranında gümrük vergisi uygulamak gerektiği, 1 milyon mülteci kabulünün "feci bir hata" ve Brexit'in "harika bir şey" olduğu yönlü açıklamalarına tepki gösterdiler. Merkel, "*Biz Avrupalılar olarak, kendi kaderimizi elimizde tutuyoruz*" yanıtını verdi. Avrupalıların 21. yüzyılın getirdiği sorunlara uygun politikalar geliştirerek, Avrupa'nın kendi kimliği için yürüttüğü mücadeleyi sürdürmesi gerektiğini ifade etti.⁷ Bu, Almanya'nın ABD'den ayrı bir emperyalist güç odağı olarak hareket etme kararlılığını gösteriyor.

Trump, gerçekte ABD orijinli dünya tekellerinin yatırımlarını büyük

[6] 16 Şubat Davos konuşması, akt. Boratav, D. Trump, Şi Jiping ve Küreselleşme, ilerihaber.org, 27.01.17

[7] www.bbc.com.tr, 16.01.17

ölçüde ucuz işgücü alanlarına ve ABD dışına kaydırmalarının ve Latin Amerika ülkelerinden ABD'ye akan sürekli göçün, bu iki olgunun sonucu olarak, "iyi ücretli-güveneli iş yitirme"ye karşı yaptığı demagojiyle oy alma çabası gösterdi, aldı da. Ve bu yoldan aldığı desteği, ABD'nin dünya tekelleri grubunun sertleşen rekabetini saldırganca yönetmede dayanak yapmaya çalışabilir. ABD'nin avantajlı askeri gücüne güvenerek, rekabeti sertleştirebilir. Dünya ticareti parasının dolar olarak kalması için, ihtiyaç duyduğunda askeri yöntemlere başvurabilir. Süreç, buna ne düzeyde niyetleneceğini ve başvurabileceğini gösterecektir.

ABD'nin dünya tekelleri grubu, rakiplerine karşı şiddetlendireceği rekabette, öncelikli tercihini Clinton'dan yana yaptıysa da, "Önce Amerika" ve "ABD'yi Yeniden Yükselt" sloganlarını yükselten, kadın ve göçmen düşmanlığını kışkırtarak gerici ve faşizan bir kitle tabanı yaratan Trump'ta bu dönemin maskesiz temsilcisini buldu. Ve siyasi yöneticisi olarak Trump'ı desteklemekten geri durmayacaktır.

Trump, Amerikan ve yabancı ülke tekellerine baskı kurarak, bazı yatırımlarını ABD kentlerinde yapmalarını sağladı. Ancak bu, esasen seçim vaadini karşılayan bir adım olarak, ajitasyon aracı rolü oynuyor. Zira ABD tekellerinin dünya çapındaki yatırımlarına kıyasla çok küçük bir yer tutuyor.

Trump'ın korumacılık yönünde atığı adımlardan biri de, TTP (Trans

Pasific Partnership) anlaşmasını onaylanma aşamasındayken iptal etmesiydi. NAFTA'yı da görüşmek üzere Kanada ve Meksika'yı toplantıya çağırdı.[8] Ayrıca AB'yle müzakere edilen TTIP sürecine son vereceğini ilan etti.

Trump'ın uluslararası iktisadi-ticari anlaşmalara ilişkin bu hareketleri, ABD'nin dünya tekellerinin pek de benimsemeyecekleri adımlar. Çünkü anlaşmalardan Pasifik'le ilgili olanı, baş rakip Çin'i mali-ekonomik olarak kuşatmayı, bölgede bu bakımdan

TTrump'ın ABD'sinin mantıklı hareket ederek savaşı davranmayabileceğini ileri sürenler var. Örneğin J. Petras da, kabinesindekilerin Obama ekibinin savaşı çizgisine karşıtlık içinde olduğu Trump'ın savaş isteksizliği iddiasına kendi cephesinden katılıyor.

hakimiyet kurmasını engellemeyi amaçlıyordu. NAFTA ise, kendi bölgesindeki mali-ekonomik bütünleşmeydi. ABD, dünya kapitalizminin hakimi olarak kalmada, NAFTA'dan yararlanıyordu. TTIP de AB pazarından serbestçe yararlanma imkanı sağlayacaktı.

Trump, tırmanan teknelci rekabette, ABD pazarını korumacı bazı önlemler alabilir, ama söz konusu uluslara-

[8] J. Petras, Trump: Nasyonalist Kapitalizm Küreselleşmeye Alternatif Mi, sendika.org, 17.02.17

rası anlaşmalara ilişkin olarak, tekrar ABD tekellerinin ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmek ve yeniden politika değiştirmek zorunda kalabilir.

Barışçılık Mı, Azami Kar İçin Savaşçılık Mı?

Trump, Obama'nın Ortadoğu'da iki savaş birden yürüterek, ABD bütçesini Amerikan halkı lehine değil başka ülkeler için harcadığını, oysa kendisinin bu masraflı savaşlar yerine yatırıma öncelik vereceğini propaganda etti. Bu, kitleleri kazanmak

T **Trump ve yönetiminin İran ve Çin'i ön plandaki düşmanlar olarak hedeflemesi, rakiplerine ve politikasını engelleyici devletlere karşı savaşçı rekabet dili kullanması emperyalist savaşçı politik yönelimin daha önemli bir belirtisi.**

için emperyalist bir başkan adayının demagojik vaadiydi.

Trump'ın ABD'sinin mantıklı hareket ederek savaşçı davranmaya bileceğini ileri sürenler var. Bunlar yalnızca Trump kampanyası yürütücüleri ve destekçilerinden ibaret değil. Örneğin J. Petras da, kabinesindekilerin Obama ekibinin savaşçı çizgisine karşıtlık içinde olduğu Trump'ın savaş isteksizliği iddiasına kendi cephesinden katılıyor:

*“Trump, ABD'nin dış ülkelerdeki ekonomik emperyalist politikalarına karşı değil. Ama Trump, askeri işgalin mevcut dünya koşullarında masraflı olduğunun ve ABD için kazançlı olmayan bir ekonomik teklif olduğunun farkında olan biri. ABD'nin hakim finansal ve ithalatçı ekonomiden üretken ve ihracatçı bir ekonomiye dönme zorunluluğunun da bilincinde.”*⁹

Bu, kapitalist-emperyalizmin temel niteliklerinden birini reddetmektir. Kapitalist emperyalizm ve onun egemen gücü olan tekeller, azami kar peşinde koşarlar. Mali-ekonomik devasa güçleri ve tekelci hakimiyetleri nedeniyle, işgal etmedikleri zaman ve yerde de kapitalist sömürden egemen payı alabilirler. Fakat Lenin'in vurguladığı gibi, sömürge, sömürgeci ülke tekellerine ve mali sermayesine, hükümet ihalelerinin tekeline, devlet ve özel işletmelerin egemen kapitalisti olarak sömürge pazarının yüksek karını garantiler. Dahası, *“yalnızca sömürgelere sahip bulunmak durumu, tekellere, rakipleriyle giriştikleri savaşlarda çıkabilecek her türlü rastlantıya karşı tam bir başarı güvencesi ver”*¹⁰ir. Dünya pazarına egemen olmadıkça rekabet üstünlüğü sağlar. Bu iki nedenle emperyalist devletler, kendi mali sermaye gruplarının yararına, işgaller ve savaşlara başvurmaksızın edemezler.

“Bugünkü kapitalizmin temel ekonomik yasasının belli başlı çizgileri ve gerekleri aşağı yukarı şu şekilde ifade edilebilir: belirli bir ülkenin halkının çoğunluğunu sömürerek,

[9] Trump: Nasyonalist Kapitalizm Küreselleşmeye Alternatif Mi, sendika.org, 17.02.17

[10] Lenin, Emperyalizm, Sol Yayınları, s. 85

iflasya sürükleyerek ve yoksullaştırarak, diğer ülkelerin ve hele geri kalmış ülkelerin halkını boyunduruğu altına alarak ve sistemli bir biçimde talan ederek, ve en sonu, savaşlarla ve en yüksek karlar sağlamak için ulusal ekonomiyi askerileştirerek azamî kapitalist karı sağlamak."¹¹ Birleşik dünya pazarında, ortalama karın dünya çapında belirlendiği, mali sermaye tekellerinin üretimleri ve faaliyetlerini dünya çapında örgütlenerek gerçekleştirdikleri günümüz koşullarında, bu yasa çok daha fazla geçerli hale gelmiş ve şiddetlenmiştir.

Geçmişte tekellerin emperyalist devletlerinin giriştikleri işgal ve savaşlara, bugün bir gerekçe daha eklenmiştir: dünya çapına yayılmış tekelci mülkiyetleri altındaki üretimi, üretim araçları ve sermaye yatırımlarını korumak.

Emperyalizmin bu temel ve dönemsel gerçekliği, ABD'nin daha maskesiz yöneticisi olarak Trump'ın uygulamaları için, ABD'nin gerilemeye başlamış dünyasal hakimiyetini koruma ihtiyacı açısından çok daha fazlasıyla geçerlidir. Nitekim Trump, işbaşına gelir gelmez askerlere yaptığı konuşmada, donanmanın silahlarınının 1. Dünya Savaşı dönemindeki seviyede kaldığını ileri sürdü, yeni silah sistemleriyle orduyu donatmak için esaslı bir askeri bütçe yapacağı sözü verdi. Ve ardından, 2018 mali yılı bütçe teklifi içinde askeri bütçeyi % 9,2 (54 milyar dolar) artırarak, yeni bir askeri inşa planı hedefledi. Askeri inşa planı,

kendi deyimiyile, "ABD'nin en çok ihtiyaç duyduğu anda tükenen ordusunun yeniden inşa edilmesi için savunma harcamalarında tarihi artış içer"iyor.¹² Trump'ın ABD askeri bütçesinde gerçekleştirdiği artış, Rusya'nın 2015 askeri bütçesinin toplam miktarı olan -dünyada o yıl dördüncü büyük askeri bütçe- 66 milyar dolara yakın.¹³ Bu devasa artışı dikkate alırsak, 4 yıldır azalan askeri bütçenin önceki yıldan başlayarak Obama, şimdi de Trump tarafından yeniden tırmanışa geçirilmesindeki

TTrump'ın seçim kampanyasındaki baş stratejisti ve şimdiki danışmanı S. Bannon, yönettiği radyoda Şubat 2016'daki konuşmasında, Çin'le 5-10 yıl içinde savaş çıkacağını ve bunun Güney Çin Denizi adaları üzerine anlaşmazlıktan kaynaklanacağını dile getirmekten çekinmedi.

amacın emperyalist savaşçılık olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz.

Mattis'in yemin töreni sonrası Trump'ın, "ABD Silahlı Kuvvetleri'nin muhteşem yeniden inşasını başlatacak bir başkanlık kararına imza atıyorum" ifadesiyle atf yaptığı "kararnamenin içeriği resmi olarak açıklanmazken, ABD basınında yer alan haberlerde, ABD ordusunun büyütülmesi, Amerikan

[11] Stalin, Son yazılar, Sol Yayınları, s. 96-97

[12] Anadolu ajansı, 27.02.17

[13] Deutsche Welle, 05.04.16

Özel Kuvvetler personelinin sayısının artırılması ve nükleer silahların modernize edilmesi gibi adımları içerdiği belirtildi."¹⁴

Askeri bütçeyi 54 milyar dolarlık artışla 658,5 milyar dolara yükselten, Irak işgali sonrasında yıllık yaklaşık 700 milyar doları bulan askeri bütçeye yakın hale getiren Trump'ın askeri masraftan kaçınma mantıklılığıyla hareket etmediği ve etmeyeceği açık. Tersine, askeri bütçeyi bu denli hızla yükseltebiliyorsa, ABD gayrisafi yurtiçi üretiminin % 3,3'ünü, yani diğer kapitalist ülkelere kıyasla en yüksek oranını askeri bütçeye ayırıyorsa, dünya askeri harcamalarının yaklaşık % 40'ını ABD askeri harcamaları tutuyorsa, Trump, bu askeri harcamaları işgaller ve savaşlar için yükseltmeye devam ediyor demektir.

Trump, işbaşına gelir gelmez taktığı tavır ve demeçleriyle de, ABD savaş aygıtına selefine göre daha savaşçı bir politika uygulatacağını gösterdi. Ön plandaki düşmanlar olarak, şimdilik Çin ve İran'a işaret

etti. CIA merkezinde yaptığı konuşmada, "ABD'nin Irak savaşı sırasında bu ülkenin petrollerine el koyması gerektiğini, ancak böyle yapmadığı için bu petrolün IŞİD'in işine yaradığını da öne sürdü ve 'belki bundan sonra bir şansımız daha olur' diyerek, ABD'nin petrol amacıyla Irak'a yeniden girebileceğini ima etti."¹⁵

Bu tavır ve demeçlere bakarak da, Trump'ın Obama döneminden daha savaşçı bir konum alacağını anlamak zor değil. Tam da bu nedenle, Trump'ın kabinesinin ve yönetici ekibinin bir bölümü emekli askerden oluşuyor. J. Mattis, J.F. Kelly, başka bir nedenle hemen istifa etmek zorunda kalan Flynn. CIA başkanlığına getirilen M. Pompeo da şirket yöneticisi olmadan önce orduda görevliydi.

Trump ve yönetiminin İran ve Çin'i ön plandaki düşmanlar olarak hedeflemesi, rakiplerine ve politikasını engelleyici devletlere karşı savaşçı rekabet dili kullanması emperyalist savaşçı politik yönelimin daha önemli bir belirtisi.

[14] Sputnik Haber, 28.01.17

[15] www.bbc.com/türkçe, 20.01.17

Trump'ın seçim kampanyasındaki baş stratejisti ve şimdiki danışmanı S. Bannon, yönettiği radyoda Şubat 2016'daki konuşmasında, Çin'le 5-10 yıl içinde savaş çıkacağını ve bunun Güney Çin Denizi adaları üzerine anlaşmazlıktan kaynaklanacağını dile getirmekten çekinmedi. Buna karşılık Çin Halk Kurtuluş Ordusu yetkililerinden biri, ordunun resmi sitesinde, Trump döneminde savaş çıkma ihtimalinin gerçek olduğunu yazdı.

Trump'ın, kendisini kutlayan Tayvan başbakanına, Çin'e nazire yaparcasına ve 1975'ten itibaren tanımaktan vazgeçtiği Tayvan'ı adeta resmen tanıyormuşçasına teşekkür ederek cevap vermesi, devlet yönetmedeki acemiliğinden ileri gelmiyordu. Daha sonra düzeltme yapsa da, Çin'i hedef alan bir uyarısı ve serleşecek emperyalist rekabetin bir işaretiydi bu.

Trump, seçim dönemi ve sonrasında, Rusya'ya dönük çatışmacı bir dil kullanmadı. Tersine, Suriye'de IŞİD'e ve diğer bazı politik islamcı çetelere karşı bu dönemde birlikte mücadeleden bahsetti. Bu, yakın zamanda İran'a karşı olası yıpratıcı bir savaşı hazırlarken Rusya'yı hareketsiz bırakma taktiği ya da Çin'e karşı kuşatma stratejisi uygularken Rusya'yı Çin'le ittifaktan uzak tutma yönelimi veyahut kısa vadede Rusya'yla uzlaşma eğilimi gösterecek ama sonrasında çatışmacı bir politikanın bunun yerini alacağı bir yaklaşım da olabilir.

Fakat her halükarda, Trump'ın ABD'sinin Çin'e karşı savaşçı ve kuşatmacı bir stratejiyi tırmandıracağı

ihtimali güçlüdür. Yeni savaş bakanı emekli general Mattis'in, Çin'in tepkisini göze alarak, Güney Kore'ye füze sistemleri yerleştirmesi de Çin'i kuşatma politikasının bir parçasıdır.

Trump, 6 Şubat'ta Fox News'teki röportajında, İran'la nükleer araştırmayı durdurması karşılığında imzalanmış ambargonun kaldırılması anlaşmasını, "*hayatımda gördüğüm en kötü anlaşma*" sözleriyle hedef aldı ve "onlar en tehlikeli terörist devlet" diyerek İran'ı suçladı.

TTrump'ın ABD'sinin Çin'e karşı savaşçı ve kuşatmacı bir stratejiyi tırmandıracağı ihtimali güçlüdür. Yeni savaş bakanı emekli general Mattis'in, Çin'in tepkisini göze alarak, Güney Kore'ye füze sistemleri yerleştirmesi de Çin'i kuşatma politikasının bir parçasıdır.

İran'ın Lübnan Hizbullah'ı ve Hamas gibi örgütleri desteklemesinin terör örgütlerine yandaşlık yapması anlamına geldiği suçlamasını Trump ekibi yaptı. Yemen'de Ensarullah (Husiler) örgütü de İran'a ideolojik olarak yakın olduğuna göre, Trump'ın ABD'sinin, Suudi monarkıyla birlikte Yemen savaşını yeniden yoğunlaştıracağı anlaşılıyor. Savaş bakanı Mattis'in İran'a ait sivil bir gemiyi Husilere silah taşıyor iddiasıyla uluslararası sularda savaş

gemisiyle durdurup arama yapması ve Trump'ın Yemen'de "güvenli bölge ilan etmek" gerektiğini söylemesi, ABD'nin Yemen savaşını tekrar şiddetlendireceğini gösteren diğer veriler. Obama'nın giderayak Yemen'de füzelerle doğrudan hedef vurması da bunun bir işaretiydi. Keza Trump'ın seçimlerde, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma anlamına gelecek şekilde, ABD büyükelçiliğini Kudüs'e taşıma sözü vermesi de, Ortadoğu'da savaşları yeniden tırmandıracağını ima ediyordu.

Trump, Obama döneminde CIA'nın askeri operasyonlarına getirilen sınırlandırmaları, Ocak ayında gizli bir kararnameyle kaldırdı. Heronlar ve füzelerle suikast yapma yetkisinin önünü açtı. CIA'nın bu yetkiyi, Suriye'de Şubat ayında IŞİD'in yöneticilerinden El Mısri'yi heron kullanılarak öldürdüğü operasyonda ilk defa kullandığı söyleniyor.¹⁶

Sonuçta, Çin'den Kuzey Kore'ye, Afganistan'dan İran'a ve Yemen'e, Suriye'den Lübnan ve Gazze'ye doğru uzanacak, sonrası süreçte dünyanın daha geniş alanlarını da kapsayacak biçimde, ABD'nin kuşatma,

işgal ve savaşları tırmandıracağı, silahlanma rekabetini üst düzeye çıkaracağı, egemenliğini korumak için yeniden çılgınca savaşları göze alabileceği görülüyor.

Trump, göçmen, kadın ve lgbti düşmanı faşizan ajitasyonla ve emperyalist küreselleşmeye karşı eski iyi ücretli işleri geri getireceği demagojisiyle, kapitalizmin varoluşsal krizi koşullarında hayal kırıklığı yaşayan Amerikalı yığınları etkiledi. Reaksiyoner, gerici, faşizan hareketi kendi arkasında topladı. Bunu, ABD emperyalizminin egemenliğini korumak için, saldırgan ve savaşçı politikalarına da dayanak yapacak ve dünya ezilenlerine daha fazla savaş acıları yaşatacaktır.

Fakat savaşçı emperyalist liderlerin unutmayı tercih ettikleri bir gerçeği Trump'a da hatırlatalım: İşçi sınıfı ve ezilenler, kapitalizmin bu onulmaz krizi koşullarında, faşist yöndeki gerici değişimi değil, kurtuluş yolunda devrimci değişimi arayacak, bu yolda ABD'nin emperyalist savaşçılığına karşı da ayağa kalkacaktır. Komünistlerin görevi bu devrimci uyanış imkanını değerlendirmektir.

[16] Cumhuriyet Gazetesi, 14.03.17

Son Ders: Direniş

Ebru Yiğit

Tarihi bir deneyim olarak hayli öğretici nitelikte ve AKP faşizmine karşı özgün bir mücadele dinamiğini ortaya çıkarması bakımından büyük önemde bir hareket, akademisyenlerin direnişi. Sonucundan bağımsız olarak, bütün toplumsal mücadele dinamiklerinin direnişini simgelemesi ve sarayın tüm faşist baskı ve şiddet politikasına rağmen bu topraklardaki devrimci-demokratik güçlerin direnmekten vazgeçmeyecekleri umudunu yeşertmesi nedeniyle de ayrı bir yerde duruyor.

Tarihte öyle anlar vardır ki, katili suçüstü yakalamak onu cezalandırmakla aynı anlama gelir. AKP'yi Kürdistan'da işlediği savaş suçlarında suçüstü yakalayan Barış İçin Akademisyenler'in yayınladığı "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisi, tam da böyle bir tarihi ana tanıklık ediyordu. Bu eylemin muhtevası, eylem biçiminin kat be kat önüne geçerek, herhangi bir dönemde yaratacağı özgün politik ağırlığın ötesinde, adeta kelebek etkisi yaratmış oldu.

Faşist saray iktidarı, Cizre'de halkı toplu katliamdan geçirirken, JÖH ve PÖH'lerle yürüttüğü azgın devlet terörünü milliyetçilik söylemleri ile meşrulaştırmaya ve toplumda çıkan en ufak muhalif sesi bile "teröre destek" propagandası ile susturmayla çalışırken, hiç beklemediği bir anda, karanlığın içinden yükseldi

"Kral çıplak" nidaları. Bu ses karşısında çırılçıplak kalan Erdoğan'ın Kürdistan'da savaş suçu işlediği ilan ediliyordu tüm dünyaya. "Türkiye Cumhuriyeti; vatandaşlarını Sur'da, Silvan'da, Nusaybin'de, Cizre'de, Silopi'de ve daha pek çok yerde hıfzı altında fiilen açlığa ve susuzluğa mahkûm etmekte, yerleşim yerlerine ancak bir savaşta kullanılacak ağır silahlarla saldırarak, yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı başta olmak üzere anayasa ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınmış olan hemen tüm hak ve özgürlükleri ihlal etmektedir" sözleriyle başlayan bildiri, AKP'nin sivil katliamlarını ve özyönetim direnişi olan ilçelerde ağır silahlarla kitlesel kıyım yaptığını gözler önüne seriyordu.

Diktatör bu politik travmayı kolay kolay atlatamadı. Kendini en güçlü hissettiği anda gelmişti bu tepki. Barış ve özgürlük isteyen Türk aydınlarının ulusal özgürlük isteyen Kürt halkına doğru son derece etkili politik bir köprü kurduğunu gayet iyi anlayan Erdoğan, intikamını, barış imzacısı akademisyenleri üniversitelerden atarak, gözaltı ve tutuklama terörüyle almaya çalıştı. Faşist '80 darbesinin askeri iktidarından

Barış ve özgürlük isteyen Türk aydınlarının ulusal özgürlük isteyen Kürt halkına doğru son derece etkili politik bir köprü kurduğunu gayet iyi anlayan Erdoğan, intikamını, barış imzacısı akademisyenleri üniversitelerden atarak, gözaltı ve tutuklama terörüyle almaya çalıştı.

sonra, devletin saldırı menziline üniversite öğrencilerinin yanında akademisyenler de ilk kez bu çapta yer alıyordu. Akademi, her dönem gelişen faşist baskı ve şiddet politikalarından payına düşeni alsada, ilk kez saray faşizminin doğrudan hedefi oluyordu. Ne var ki, her gerici şiddet dönemi kendi ilerici karşıtını yaratır ve yeni demokratik mücadele dinamikleri ortaya çıkarır.

Barış imzacısı akademisyenler de böyle bir dinamik oluşturdu. Peş peşe yayınlanan destek bildirimleri,

yakalama kararlarına rağmen yurtdışında olanların Türkiye'ye dönmesi, gözaltına alınanların dik duruşu ve hapisane önünde sürdürülen özgürlük nöbetleri, tutsak akademisyenlerin yaptığı tarihi savunma, aslında AKP'nin elinde patlayan bomba misali, girişilen faşist hukuksuzluğun teşhirini muazzam etkili kıldı. Türkiye'de hukuksuzluğun geldiği düzeyi ve kes-kopyala-yapıştır iddianame alışkanlığını gösterdiği gibi, yargı saraya bağlı diye akademinin de saraya bağlanmak zorunda olmadığını ve Gezi ruhuna renk veren mizahın nereden beslendiğini somut örnekleriyle sergiledi. Bu direniş, akademinin politik özgürlük mücadelesinde oynayabileceği rolü, değişik mücadele araç ve biçimlerinin ana uygun kullanıldığında yarattığı etkiyi, Gezi-Haziran mizahının canlılığını ve toplumsal hareketin çok boyutlu gelişeceğini bir kez daha ortaya koymuş oldu.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından, eski yol arkadaşı Gülen Cemaati'yle iktidar kavgasını tüm demokratik dinamikleri sindirmeye evrilten Erdoğan, akademisyenlerin tarihe geçen bu notunu tabii ki unutmadı. Öyle ki, çıkarılan KHK'yla, ÖYP'li (Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı) araştırma görevlilerinin kadrosu, üniversitelerde güvencesizliğin cisimleşmiş hali olan 50/d kadrosuna dönüştürüldü. Rektörlük seçimleri kaldırılarak, rektörlerin doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanması sağlandı. 683 sayılı KHK'yla, haklarında "terör örgütü irtibatı" olduğu iddiasıyla(!) adli soruşturma ya da kovuşturma yürütü-

len doçent adaylarının doçentlik başvuruları yargı süresince durduruldu. 312'si barış imzacısı olmak üzere toplam 5.930 akademisyen KHK'lar yoluyla ihraç edildi.

Saray iktidarı bu politikalarla, bir taraftan demokrat akademisyenleri üniversitelerden uzaklaştırmak, diğer taraftan da akademiye diz çöktürerek saraya biat etmiş üniversiteler yaratmak istedi. Geliştirdiği OHAL baskısı ve faşist terör ortamında, "Bu suça ortak olmayacağız" deklarasyonunun intikamını almaya yöneldi.

Kanun hükmünde kararnamelere, haksız ihraçlara ve Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı'na karşı 22 Eylül 2016 tarihinde YÖK binası önünde kitlesel basın açıklamasıyla başlayan eylem ve etkinlikler, giderek büyüyecek demokratik bir dalganın habercisiydi. Akademik eğitimi üniversite binaları ile sınırlı gören AKP'ye karşı, Kocaeli, Eskişehir, Ankara ve İzmir'de ihraç edilen akademisyenler Dayanışma Akademileri oluşturdu.

Üniversiteleri saraya öyle çabuk teslim etmeyeceklerini ifade eden akademisyenler, kampüs içinde mil-

letvekillerinin katılımıyla yapılan basın açıklamasından #HayırGitmiyoruz diyerek odalarını boşaltmamaya kadar, irili ufaklı bir dizi eylemle kampüslerdeki varlıklarını sürdürme kararlığı gösterdiler. Mezunlara, milletvekillerine, demokratik kitle örgütlerine ve üniversitenin demokratik değerlerine sahip çıkan herkese yapılan çağrıyla, 10 Şubat 2017 günü Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsü'nde "Büyük Buluşma" gerçekleştirilmek istendi. Bu etkinlik, akademisyenlerin direniş ile diğer toplumsal mücadele güçlerinin birleşmesi açısından son derece önemliydi. İki günlük fiili üniversite işgali sayılabilecek bir eylem planı hazırlanmıştı, ve bu fiili işgal, sadece akademisyenler ya da öğrencilerle sınırlandırılmıyor, aynı zamanda üniversitelerden topluma fiili meşru mücadele perspektifi sunuyordu. Eylem kararı alan akademisyenlerin niyeti toplumsal bir direniş hattının gelişimini üniversitelerden başlatmak şeklinde direkt programlı bir yönelimi kuşkusuz içermiyordu, ancak hareketin yönünün buraya evrilme ihtimali oldukça kuvvetliydi.

Bu direniş potansiyelini öngören saray iktidarı devreye girmekte gecikmedi. Bu defa “terör” söylemleriyle meydan okumak yerine, eylemi doğrudan polis zoruyla dağıtmaya yöneldi. Çevik kuvvet, köpekli polisler, gaz fişekleri, tomalar marifetiyle, Büyük Buluşma sert bir saldırıya uğradı, çok sayıda kişi gözaltına alındı. Sayıca sınırlı ancak kararlı bir kitleyle birkaç defa kampüse girme iradesi gösterildi, öğrenciler

Eylem kararı alan akademisyenlerin niyeti toplumsal bir direniş hattının gelişimini üniversitelerden başlatmak şeklinde direkt programlı bir yönelimi kuşkusuz içermiyordu, ancak hareketin yönünün buraya evrilme ihtimali oldukça kuvvetliydi.

ile akademisyenler yan yana direnenin güzel örneklerini sergilediler. Kadınların en önde olduğu direnişte, polis saldırganlığı karşısında kırılmayan kadın iradesi bir kez daha resmedildi. Kampüse girebilenler, içeride bir forum gerçekleştirdi. Kampüse giremeyen kalabalık bir kitle ise, Kızılay’a yürüyerek Yüksel Caddesi’nde bir basın açıklaması gerçekleştirdikten sonra, Mülkiyeliler Birliği içinde forum yaptı.

Forumlar Haziran ayaklanması günlerinden bize kalan en önemli miras kuşkusuz. Eylemlerin karar alma süreçlerinde taban inisiyatifinin

uygulanması ve birlikte direnenlerin birlikte karar alması bakımından son derece kolektif bir yöntem. Fakat her yöntem ve taktik gibi, doğru anda ve doğru yerde uygulandığında pozitif bir etki yaratıyor. Direnişin en hareketli ve hararetli anında kitleyi başka bir alana yönlendirip “direnişin yönünü tartışmak”, bazen direnişin henüz kıvılcım halindeyken sönmülenmesine neden olabiliyor. Nitekim Mülkiyeliler’de yapılan forumun etkisi de böyle oldu. Cebeci Kampüsü’ne girmekte irade gösteren, uzun süredir yürüyüş yapmanın yasak olduğu OHAL koşullarında fiili meşru mücadele tarzıyla Kızılay’a kadar yürüyen kitleyi kampüs önünde veya Kızılay Meydanı’nda tutmak yerine foruma yönlendirmek, pasifizmin bir örneği oldu. Forum, canlı tartışmalara sahne olsa da, eylemlerin nasıl devam edeceği ya da direnişin nasıl büyütüleceği üzerine somut bir tartışma yapılmadan, sadece “gözaltına alınanların gözaltı sürecinin takip edilmesi” kararıyla noktalandı.

“Büyük Ders” adıyla düzenlenen açılış dersi, rektörün istifasını isteyen eylemler ve halen devam eden “Açık Ders” etkinlikleri karşısında hükümet, akademideki ihraçların rektörler tarafından belirlendiği açıklamasını yapmak zorunda kaldı. Gelişen demokratik tepkiler ve faşist OHAL hukuksuzluğunun geldiği boyutun toplumsal vicdanı zedelemeye başlaması hükümeti politik bakımdan sıkıştırdı.

Öte yandan akademi, bünyesinde yaşananların bilimsel-demokratik eğitim ve özerk-demokratik üniver-

site mücadelesinin tasfiyesi olarak algılanmaması, kendisininse toplumsal mücadelenin bütünlüğünden kopuk ve lokal bir direniş alanı olarak sınırlanması tehlikesiyle karşı karşıya. Oysa akademi başta olmak üzere kamuda yaşanan ihraçlar, darbe mağduriyeti üzerinden OHAL'i meşrulaştırma ve uzatma politikasına karşı, OHAL yasaklarının, hukuksuzluğunun ve özellikle başkanlık sisteminin nasıl uygulanacağını geniş yığınlara anlatılması bakımından oldukça canlı bir örnek oluşturuyor. Üstelik yaşanan bu tasfiye saldırısı, sonuçları itibarıyla, akademisyenlerin ötesinde çok geniş bir toplumsal kesimi olumsuz etkileme özelliğine sahip. İşsiz akademisyenler, kapatılan bölümler, ihraç edilen dünyaca tanınmış profesörler ve ders yapılmayan üniversiteler gerçeği, öğrenciler ve aileleri ile birlikte düşünüldüğünde, toplumsal yaşamın faşist altüst edilmesini anlatmak bakımından yeteri kadar çarpıcı. Referanduma giderken karşılaşılan her zorbalık örneğinin tek adam diktatörlüğünün teşhiri ekseninde ele alınması son derece önemliyken, böylesi bir tarihsel uğrağın atlanmaması gerekir.

Direnişin Handikapları Ve Gelişim Yönü

Tarihi bir deneyim olarak hayli öğretici nitelikte ve AKP faşizmine karşı özgün bir mücadele dinamiğini ortaya çıkarması bakımından büyük önemde bir hareket, akademisyenlerin direnişi. Sonucundan bağımsız olarak, bütün toplumsal mücadele dinamiklerinin direnişini simgelemesi ve sarayın tüm faşist baskı ve şiddet

politikasına rağmen bu topraklardaki devrimci-demokratik güçlerin direnmekten vazgeçmeyecekleri umudunu yeşertmesi nedeniyle de ayrı bir yerde duruyor. Ancak her toplumsal hareket gibi, gelişirken kimi handikapları da içinde barındırıyor.

Barış İçin Akademisyenler İniyatifi'ni oluşturan barış imzacısı akademisyenlerin sayısını ve çok farklı üniversitelerden oluşunu göz önüne aldığımızda, yaşanan ihraç-

“Büyük Ders” adıyla düzenlenen açılış dersi, rektörün istifasını isteyen eylemler ve halen devam eden “Açık Ders” etkinlikleri karşısında hükümet, akademideki ihraçların rektörler tarafından belirlendiği açıklamasını yapmak zorunda kaldı.

ların belli üniversitelerde yoğunlaşmasını AKP'nin taktik bir hamlesi olarak yorumlayabiliriz. Gelişebilecek direnişlerin yayılmasının önüne geçmek ve eylemleri belli üniversitelere hapsetmek amacıyla sadece Ankara Üniversitesi'nde kitlesel bir kıyımın yapılması ve diğer üniversitelerde ihraç sayılarının daha az olması, sıranın diğer üniversitelere gelmeyeceğini göstermez. Ancak bu öngörüsüzlükten dolayı, akademisyenlerin direnişi Marmara, Kocaeli ve Ankara üniversiteleri ile sınırlı kalmış, ihraçların henüz yaşanmadığı ODTÜ, Yıldız Teknik Üniver-

sitesi ve İstanbul Üniversitesi gibi hem direniş geleneği bulunan hem de akademi dünyasının önemli kurumları olan bazı üniversitelerdeyse herhangi bir direniş ya da dayanışma eylemi gerçekleşmemiştir. Bu nedenle, eylemlerin esasen lokal kalması hareketin sürekliliğinin önünde engel teşkil etmiş ve daha güçlü bir akademik çıkışı engellemiştir. Başta ihraçların olduğu her üniversite direniş alanına dönüştürülmeli ve kendi özgünlükleri içerisinde eylem ve etkinlikler düzenlenmelidir. Alternatif eğitim etkinlikleri yapılarak üniversiteler terk edilmemeli ve direnişin kampüs dışında devam etmesi yerine kampüslerden mahallelere yayılması perspektifiyle hareket edilmelidir.

Yaşanan bu süreç, akademinin siyasal ve toplumsal gelişmelerden bağımsız olamayacağını bir kez daha kanıtladı. Kampüsler ile sokağın buluşması, akademisyenler ile ihraç edilen öğretmenlerin birlikte direnmesi, grevleri yasaklanan işçiler ile çalışmaları engellenen ‘hayır’cılarının ortak mücadelesi, bütün bunların başarılması saray faşizmine karşı birleşik antifaşist hareketin geliştirilmesinde son derece önemli olacaktır. Özneleri farklı olan eylemler arasın-

da, birlikte mücadele etme perspektifiyle güçleri birleştirmek ve böylece moral üstünlüğü ele geçirmek bakımından, acilen devrimci dayanışma ve sahiplenme ilişkisinin örülmesi gerekmektedir.

Eylemlerin kimi zaman en barışçıl biçimleri olarak, kimi zaman da fiili direniş olarak gelişen iki boyutu hareketin renkliliğı ve sürekliliğı bakımından avantaj olarak görülmelidir. Hareketin her türlü biçimle katılımcı kitlesini genişletme perspektifi taşıdığıının ifadesidir bu. Ancak fiili meşru mücadele ve direniş hattının gerekli anlarda tekrar tekrar ve iradi olarak denenmemesi, hareketin “sivil itaatsizlik” boyutunun tek yanlı öne çıkışını getirmiştir. Kuşkusuz, bazı elverişli tarihsel anlarda “sivil itaatsizlik” diye adlandırılan türde eylemlerin ortaya çıkardığı etki, sokak direnişlerinin etkisiyle aynı politik şiddette olabilir. “Bu suçta ortak olmayacağız” bildirisinin yayınlanması da buna örnek verilebilir. Fakat eylem ve etkinliklerin ilk dönemde olduğu gibi çeşitlilik gösteren biçimlerde devam ettirilmesi ve kitlenin mücadele arzusunu söndürmüyüp direnme iradesini canlı tutacak formlarda sürekliliğı yeniden yakalaması elzemdir.

Yakın tarihimizin çeşitli kesitlerinde antifaşist mücadelenin en dinamik toplumsal öznesi olan üniversiteli gençlik hareketi, akademisyenlerin saray faşizmi karşısında sergilediği direnişle ilişkilendirirken maalesef bu politik misyonuna denk düşmeyen bir pratik içinde olmuştur. Akademisyenleri sahiplenici kimi çıkışlar yaşansa da, öğrenciler ihraç edilen hocalarıyla birlikte sokakta olsa veya odalarını boşaltan hocalarını kitlesel uğurlama etkinlikleri düzenlense de, öğrenci gençliğin direnişin büyütülmesinde daha etkin rol alamaması bu hareketin önemli handikaplarından biridir. Bu durum, akademisyen kıyımının üniversitelerin faşist politik islamcı ideoloji ve kadrolar temelinde yeniden şekillendirilmek istenmesiyle bağının ya da üniversitelerden tüm demokratik öğelerin tasfiye edilmesi politikasının akademisyenlerden sonra öğrencilerle devam ettirileceğinin yeterince anlaşılmadığına işaret ediyor. Şimdiye değin dayanışmacı bir anlayış sınırlarında hareket eden öğrenci gençlik, üniversiteleri saraya teslim etmemek ve kazandığı demokratik mevzileri kaybetmemek için, akademisyenler mücadelesinin salt destekçisi değil dinamik bir öznesi olmak zorundadır. Alternatif ders etkinliklerinden üniversite işgallerine kadar her biçimde, sosyalist gençlik bu direnişin örgütlenmesinde aktif sorumluluk almaktadır. Gençliğin ortak eylem hattında birleştirilmesi konusunda önemli bir deneyime sahip olan sosyalist gençler, her üniversitede içinde akademisyenlerin de olduğu platformlar aracılığıyla, KHK'ları fiilen hüküm-

süz kılacak duruşlar ve oluşumlar örgütlemelidir. “Geri döneceğiz” ya da “KHK'lar gidecek, biz kalacağız” eylemlerini, “Gitmiyoruz, üniversiteler bizimdir” şiarında ifadesini bulan direnişlere dönüştürme iradesi, antifaşist mücadelenin üniversitelerde büyüyen örgütlenmesinin başlıca itilim kaynağı haline gelebilir.

Eylemlerin en önemli eksikliği, tüm canlılığına ve renkliliğine rağmen, kuşkusuz üniversiteleri ders yapılamaz hale getirememesi ve

**“Geri döneceğiz”
ya da “KHK'lar
gidecek, biz kalacağız”
eylemlerini, “Gitmiyoruz,
üniversiteler bizimdir”
şiarında ifadesini
bulan direnişlere
dönüştürme iradesi,
antifaşist mücadelenin
üniversitelerde büyüyen
örgütlenmesinin başlıca
itilim kaynağı haline
gelebilir.**

sarayın “akademik eğitim sürüyor” algısı oluşturmasının önüne geçemesidir. İhraç edilen akademisyenlerin boş geçen dersleri fiilen boykotun başlangıç noktası olarak değerlendirilip öğrencilerin iradi biçimlerde örgütlediği bir genel boykota çevrilememiş, bunca akademisyen kıyımı yaşanır ve devrimci-demokrat öğrenciler art arda tutuklanırken sanki olağan bir dönemmiş gibi dersler devam etmiştir. Bu durum üniversitelerde akademisyen ve öğrenci ayrı-

mının tarihsel köklerinden bağımsız değildir elbette. Ancak içinden geçtiğimiz dönemin özgün yanlarından biri, Erdoğan'ın topyekûn saldırıyor ve ama birleşik bir direnişi engellemek için saldırı dalgalarını sırasıyla yoğunlaştırıyor olmasıdır. Bu nedenle her potansiyel direniş odağının, sıranın kendisine gelmesini beklemeksizin, saray diktatörlüğüne karşı ortak bir direniş hattı geliştirmesi belirleyici önemdedir.

Politik özgürlük mücadelesinin salt savunma psikolojisinden çıkıp antifaşist hareketi büyütme perspektifiyle hareket etmesi dönemin en önemli ihtiyacıdır. Saray-AKP faşiz-

mi güçsüzlüğünü saklamak için giderek saldırganlaşıyor ve her direniş onu daha da zayıflatıyor. OHAL hukuksuzluğunun politik kitle ajitasyonu ile teşhir edilmesinden fiili sokak direnişlerinin gerçekleştirilmesine kadar bir dizi eylem ve etkinlikle bu hattı büyütme zorundayız. Demokratik içerikteki hayır kampanyasıyla birleştirilecek her politik mücadele gündemini, hem referandum saflaşmasını hem de referandum sonrası halkın mücadele iradesini örgütlemenin bir aracı yapmalıyız.

Emekçiler ve ezilenler nasıl ki saraya biat etmeyeceklerse, akademi de sarayın kölesi olmayacaktır!

Birleşik Mücadelede "Gençlik Var"

Özgen Sadet

Her yerde tartışılan, her gençlik örgütün sürekli çağrısını yaptığı net bir politik amaç vardır: sokağı örgütlemek, faşizmin saldırılarına birlikte ve güçlü karşı koymak, faşizme karşı genç kitleleri örgütleyebilmek ve saflaştırabilmek. Gençlik Var, bu amaç doğrultusunda, İstanbul'dan başlayarak varlığını diğer kentlere de hızla yaymıştır. Adalet kampanyasının birikimini arkasına alarak ve tüm gençlik örgütlerine amaç açıklığı ve güven ilişkisiyle yaklaşarak, birlikte hareket fikrini yaymayı önüne hedef koymuş, bulunduğu kentlerde gençliğin devrimci-demokratik sesi olmaya çalışmıştır.

Türkiye ve Kuzey Kürdistan topraklarında gençlik hareketinin temelini özgürlük için, toplumsal eşitlik ve adalet için mücadele oluşturmaktadır. On yılları kapsayan tarihiyle demokratik gençlik hareketi, bunca yıl boyunca birikmiş tecrübe ve geleneklere, süregelen politik tartışmalara dayanarak, yeni atılımlar gerçekleştirme çabası içindedir. Tabii ki bu gerçeklik, bugünün devrimci ve antifaşist gençlik örgütlerini, örgütlü bireylerini, ilerici politikayla bireysel bağ kuran yüzlerce veya binlerce genci ifade etmektedir. Ancak Erdoğan faşizminin saldırganlığı, mevcut gençlik hareketinin taleplerini, nesnel olarak, yüzbinlerin ve milyonların özlemleriyle özdeşleşmeye doğru genişletmektedir. Gençliğin,

kadınların, emekçilerin, tüm ezilenlerin Gezi-Haziran ayaklanmasında kendisini dışavuran derin saflaşmasının bir benzeri, elbette güncel özgünlükler üzerinde, bugün yeniden mayalanmaktadır.

Çok değil birkaç ay önce, barış imzacısı akademisyenler başta olmak üzere, Eğitim-Sen üyesi olan ve demokratik duruşu bilinen yüzlerce akademisyenin, politik kimliği, dili, inancı nedeniyle fişlenen binlerce kamu emekçisinin işine KHK'larla son verilmiştir. Kürsüleri boşaltılan akademi ve hocasız kalan öğrenciler gerçeği kampüslerde üniversite gençliğinin başlıca gündemlerinden biri olmuştur. "Proje okul" adı altında kapanan liseler ve 15 Temmuz'un ardından Erdoğan faşizminin liseli

gençliği de diktatörlüğü altına alma gayreti, geçen dönemi “sırtımızı dö-nüyoruz” eylemleriyle kapatan lise-liler bakımından, politik saflaşma-yı daha da artırmaya yol açmıştır. AKP’li vekillerin alenen tecavüzü savunmaları, kadın düşmanı saray iktidarının kadının bedenine, yaşa-yışına ve benliğine ilişkin saldırgan dili, şort giyen genç kadından park-ta gezen hamile kadına uzanan er-kek şiddetinin meşrulaştırılması ve bunun hükümet tarafından sessizce onaylanması genç kadınların öfkesi-ni perçinlemiştir.

**Özgürlük ve adalet
yoksunluğunun
acısını çeken, gündelik
yaşamlarına böylesine mü-
dahaleyi kabul etmeyen,
Erdoğan diktatörlüğünün
tüm çıplaklığıyla daha
fazla yüzleşen yığınlar,
şimdi daha hızlı bir
politik saflaşma zeminine
basmaktadır.**

Fakat elbette ki asıl dikkat çe-kilmesi gereken nokta, antifaşist gençlik kitlelerinin AKP iktidarı ve Erdoğan faşizmine karşı öfkelerini yükselten tüm bunların ve sayamadı-ğımız diğer saldırıların hedefinin bir bütün halinde gençlik oluşudur. Dün esasen örgütlü devrimci gençliği he-def alan ve kendi boyunduruğu altı-na tutmaya çalışanlar, bugün bir bü-tün olarak genç kadınların kimliğini, tüm gençliği ve akademiye faşist tahakküm altına alma çabasındalar.

Özgürlük ve adalet yoksunluğunun acısını çeken, gündelik yaşamlarına böylesine müdahaleyi kabul etme-yen, Erdoğan diktatörlüğünün tüm çıplaklığıyla bugün daha fazla yüzleşen yığınlar, şimdi daha hızlı bir politik saflaşma zeminine basmaktadır.

Genel olarak gençlik yığınlarının politik ve psikolojik tahlili bu ger-çeklere işaret ederken, demokratik gençlik hareketinin örgütsel tab-losuna ilişkin değerlendirmedeysen paralel olumlamalar yapmak daha zordur. Antifaşist kitle hareketinin geri çekilişi, bire bir aynı olmasa dahi, öğrenci kitlelerine de etki etmiştir. Yine de, bu süreç içerisinde gençlik dinamik ve canlı politik duruşunu korumuş, öğrenci gençlik hareketi yer yer politik öncü mis-yonunu yerine getirme çabasında olmuştur. Sokağı tutmaktaki ısrarı, politik olaylara hızlı müdahale edişi, kitlelerin değişen duygu ve düşüncelerini kavrayıp farklı yollar-dan dile getirme arayışı bunun yan-sımlarıdır. Ancak bu çabaya karşın en büyük yetersizlik, gençlik hare-ketinde kitle örgütçülüğünün zayıf düşmüş olmasıdır. Gençliğin örgütlü bölükleri, politik söz ve eylemleri-yle geniş yığınlara hitap edebilecek olmalarına ve aslında bunun yarat-tığı olanaklara rağmen, genişleyen gençlik kitlelerini eylem üzerinden örgütlemek, devrimci ve demokratik örgütlenmelerini geliştirmek konu-sunda tutukluğu henüz aşamamıştır. Yukarıda söz konusu ettiğimiz yı-ğınlar, belki uzun bir süredir hiç ol-madığı kadar, bugün özgürlükçü bir “hayır” tutumu etrafında örgütlenme potansiyeline sahiptir. Fakat gençli-

ğın devrimci öğelerinin bu yığınları örgütleme, yenilenen ve gelişen örgütler sarmalında örgütsel düzeyini yükseltme pratiği toplam potansiyeli açığa çıkarabilecek bir gelişkinlikten henüz uzaktır.

Bu potansiyele devrimci tarzda müdahale etmenin biçimleri, devrimci öznelerin kendi iddialarını ve örgütlülüklerini büyütmelerinden ibaret değildir. Bununla beraber, mutlaka gençliğin birleşik mücadele ayaklarının kuvvetlendirilmesi ve cepheleşme politikasının ilerletilmesi gerekir.

Birleşik mücadele, çoğunlukla, faşizmin saldırılarını artırdığı dönemlerde daha güçlü karşı koyuşlar örgütleyebilmenin biçimi olarak algılanmaktadır. Fakat yalnızca saldırılara göğüs germek sınırlılığında bu algılayış, meseleyi son derece dar ele almakta ve geniş gençlik kitlelerini politik bakımdan saflaştırıp mücadele sahnesine çekmekte cepheleşmenin oynayabileceği rolü görmemektedir. Oysa birleşik mücadele büyük kitleleri saflaştırmada, öncülük iddiasındaki örgütlerin kitlelerle kurduğu ilişkiyi geliştirmede, devrimci süreci devrimin zaferiyle buluşturmada en etkili dayanaklardan biridir. Bugünün gerçekliğinde ise Erdoğan faşizminin duvarlarını alaşağı etmek için elimizde bulunan sert bir balyozdur.

Genç kadınları, üniversiteli ve lisesli gençliği, işçi-işsiz gençleri kendi özgün kulvarlarından hareketle yan yana getirebilmek, hitap ettiği kitlelere giderken görünür ve etkin, esnek ama ilkeli olan mücadele birlikleriyle bunu başarabilmek bugün belirle-

yici önemdedir. Mesela "Suruç için Adalet Herkes için Adalet" kampanyası, dönemsel eylem birlikteliğinin ileri itici bir örneği olmuştur. Kampanya taleplerinde ifadesini bulan somut amaç etrafında yan yana gelmiş 18 gençlik örgütü, İstanbul'dan Amed'e ve Samsun'dan Mersin'e pek çok kentte, adalet kampanyasını sokaklarda örmüşlerdir. Kampanyanın taleplerinden hareketle yakalanan bu birliktelik, esasında gençliğin birleşik mücadele ihtiyacına yanıt olmak, faşizmin saldırılarını yoğunlaştırdığı bir süreçte sokakları daha etkili tutmak, antifaşist kitlelerin tereddütler yaşadığı bir dönemde en yaygın tarzda kitlelere gitmenin araçlarını yaratmak ve faşist saray cuntasına karşı gençliğin güçlü duruşunu örmek için ilk pratik adımdır. Suruç katliamının birinci yıldönümü anmalarının 15 Temmuz'un hemen sonrasına denk gelmesi tesadüftür, ancak 15 Temmuz'un ardından sokaklar halen politik islamcı sivil faşistlerin kuşatması altındayken sokakta olma iradesini göstermek, adalet kampanyasının, bu kampanyada buluşan politik öznelerin yan yana gelişin sokağı tutma hedefiyle bağını doğru algılayışlarıyla alakalıdır.

Adalet kampanyasına gelene kadar, öğrenci gençlik hareketi kendi kulvarında eylem birliktelikleri, hatta cephesel ittifak girişimleri gerçekleştirmiştir. Belirgin bir örnek olarak, kampüslerde sivil faşist-ÖGB-polis saldırılarına karşı ortak direniş tutumları alınması gösterilebilir. Başka bir örneğe, yine kampüslerde düzenlenen ortak etkinlikler, anmalar, kutlamalar ve gösteriler

formundaki eylem birlikleridir. 1 Mayıs'ta Taksim'e çıkan yollardan Haziran ayaklanmasında barikatlara değin, önemli bazı anlarda da devrimci-demokratik gençlik güçlerinin yan yana gelişleri olmuştur. Fakat bunların hiçbiri demokratik gençlik hareketinde birleşiklik ihtiyacını karşılama öznel iddiasına, ufkuna ve yeteneğine sahip değildir. İlk kurulduğu dönemden bugün çok başka bir noktada olan Genç-Sen'in ortaya çıkışıysa, aynı zamanda birleşik mücadeleyi geliştirme niyeti ve çabasının bir ürünü sayılabilir. Bundan daha farklı örnekler olarak, HDP ve HDK Gençlik Meclisleri ile Haziran Gençliği çatıları altında çeşitli gençlik örgütlerinin birlikte mücadele yürütme çabaları da belirtilebilir. Ancak sosyal-şoven yaklaşımların ve dar grupçu anlayışların etkisi, sürecin politik gereklerinden kopuk sekterce tutumlar sergilenmesi, örgütsel çıkarların hareketin genel çıkarlarının üzerinde görülmesi gibi pek çok politik ve ideolojik zaaf, gençlik hareketi içinde geniş ve işlevli birliktelikler kurulmasının önünde engel meydana getirmiştir. Kampüslerde sivil faşistlerin ya da polisin saldırılarına karşı

üniversitelerin savunulması bunca aciliyet taşırken bile, bu halkadan tutularak üniversite gençliğini kucaklayacak daha geniş eylem birlik-teliklerinin kurulması aynı nedenlerle henüz mümkün olamamıştır. Özellikle Kürt özgürlük hareketiyle politik ilişkilenebilen duyulan kaygı, gençliğin devrimci-demokratik cephesinin geliştirilmesinde ciddi sınırlılıklar oluşturmuştur.

Dünün tahlilini yapma hevesinde değil de bugünün sorununa çözüm üretme gayretindeyse, saydığımız ve sayamadığımız bunca tecrübe üzerinden, içinden geçmekte olduğumuz dönemde demokratik gençlik hareketine somut pratik bir yol açmaya odaklanmamız gerekir. Gençliğin Erdoğan diktatörlüğüne karşı direngen tutumunun politik potası olarak "Gençlik Var" çalışması işte bu gözle incelenmelidir.

Gençlik Var, altı gençlik örgütünün yan yana geldiği ve başta Erdoğan diktatörlüğü olmak üzere faşizmin tüm saldırılarına karşı gençlik var diyerek yola koyulduğu bir çalışmadır. Sokağı tutma, gençlik kitlelerine gitme ve kitleleri politik bakımdan kucaklama gayretini birleşik mücadele perspektifiyle buluşturmuştur. Emekçi soldan neredeyse tüm siyasi öznelerin, gençlik örgütlerinin ve kadın örgütlerinin uzunca bir dönemdir kendilerine göre tartışma gündeminde duran birleşik mücadele fikri ve eyleminin bugün gençlik alanında pratikte ilerleyen biçimi olarak Gençlik Var, esasen yıllara dayanan tecrübelerden beslenmektedir. Yakın tarihimizde en belirgin tecrübe kaynağı olarak 7 Haziran seçim süreci vardır.

HDP-HDK Gençliği ekseninde güçlerini birleştirmiş örgütlü yapıların, bağımsız bireylerin ve örgütsüz antifaşist kitlelerin belirli bir anda cepheleştirilmesinin, sokağın birleşik tarzda örgütlenmesinin, gençliğin kendi özgün demokratik politikasını yapmasının en somut örneği olarak durmaktadır, 7 Haziran seçim kampanyası. Her ne kadar o dönemde kayda değer bir başarı elde etmişse de, dar grupçu kaygıları dışta bırakmak, örgütlü güçleri ortak çalışmaya seferber etmek, kitlelerle birlikte politika yapmak, yeni alanlar ve olanaklar örgütlemek boyutlarıyla tek tek gençlik örgütlerinin sonuçlar çıkarttığı bir birleşmedir. Ardından yaşanan Suruç katliamı karşısında farklı gençlik örgütlerinin SGDF etrafında kenetlenişi, 7 Haziran tecrübelerinin sindirilmesine katkı sunan ve devrimci dayanışmayı yeşerten en iyi örneklerden biri olmuştur. Katliamın ardından yan yana gelen gençlik örgütlerinin bu birliktelikteki samimiyetleri ve karşılıklı kurulan güven ilişkisinin giderek gelişmesi, bu defa 10 Ekim katliamının ardından, kendisini kampüslerde örgütlenen boykotlarda göstermiştir. Hedefe yönelmiş, esnemeye açık, ancak ilkeler konusunda netliğin olduğu bu birliktelik, aynı zamanda katliam sonrasında gençlik örgütlerinin sokakları öncü tarzdaki fiili meşru eylem biçimleriyle donatması açısından ileriye doğru bir adım olmuştur. Kısa süreli eylem birliktelikleri, devamında ise, en somut olarak adalet kampanyasında cisimleşmiştir. Bahsettiğimiz tüm bu süreçlerin kimi özgün yanları elbette vardır. Fakat, dar

grupçu anlayıştan sıyrılma, esnek ve kapsayıcı örgütler kurup geliştirme ihtiyacı bir yana, yalnızca merkezi düzeydeki ilişkilerle yürüten değil, pek çok kentte merkezi karar doğrultusunda bir araya gelen, ama en önemlisi, bulunduğu her kentte birleşik mücadeleyi yerelde büyütme azmini gösteren bir birleşik örgütlenme ihtiyacı belirginleşmiştir.

Genç kadınları, Üniversiteli ve liseli gençliği, işçi-işsiz gençleri kendi özgün kulvarlarından hareketle yan yana getirebilmek, hitap ettiği kitlelere giderken görünür ve etkin, esnek ama ilkeli olan mücadele birlikleriyle bunu başarabilmek bugün belirleyici önemdedir.

Gençlik Var çalışması, tüm bu örneklerden beslenerek doğmuş bir çalışmadır. Referandum kampanyasında görünürlük kazanmasına rağmen, ilk eylemliliği Kasım ayındadır. Kasım ayında Gençlik Var adı altında yan yana gelen gençlik örgütleri, birleşik mücadelenin pratik bir formunu kurmak için buluşabilecekleri her noktayı ortak havuza toplamış, örgütlerin ilkelerinden taviz vermedikleri ancak diğer her konuda ola bildiğince esneme payı bıraktıkları bir ilişki tarzına yönelmişlerdir. Her yerde tartışılan, her gençlik örgütünün sürekli çağrısını yaptığı net bir politik amaç vardır: sokağı örgütlemek,

faşizmin saldırılarına birlikte ve güçlü karşı koymak, faşizme karşı genç kitleleri örgütleyebilmek ve saflaştırabilmek. Gençlik Var, bu amaç doğrultusunda, İstanbul'dan başlayarak varlığını diğer kentlere de hızla yaymıştır. Adalet kampanyasının birikimini arkasına alarak ve tüm gençlik örgütlerine amaç açıklığı ve güven ilişkisiyle yaklaşarak, birlikte hareket fikrini yaymayı önüne hedef koymuş, bulunduğu kentlerde gençliğin devrimci-demokratik sesi ol-

Kampüslerde sivil faşistlerin ya da polisin saldırılarına karşı üniversitelerin savunulması bunca aciliyet taşırken bile, bu halkadan tutularak üniversite gençliğini kucaklayacak daha geniş eylem birlikteliklerinin kurulması henüz mümkün olamamıştır.

maya çalışmıştır. Gençliğin birleşik mücadelesinin gelişiminde bir özne oluşu, gençliğe özgü başlıca özellikleri de atfetmiştir ona. Gençlik Var politikada hızlı ve atak olmada, kendini eylemiyle ortaya koymada gitgide iradeleşmektedir. Referandum çalışmaları henüz hiçbir alanda başlamamış ama referandum politik gündemde bir yer tutmaya başlamışken, Gençlik Var Ocak ayında "Başkanlığa Hayır Gençlik Var" çalışmasına girişmiştir. Güne uygun propaganda ve ajitasyon araçlarıyla

sokaklarda ve kampüslerde var olma kaygısı gütmüştür. Gençlik kitlelerinin genel durumu ve Gençlik Var çalışmasının bugünkü yerinden bahsettiğimizde, kitleleri akın akın örgütleyen ve politika yapışın fazlasıyla seri olduğu bir çalışma düzeyinin akıllara gelmesi elbette subjektivizm olur. Fakat, gerek geçmiş dönemlerin örneklerindeki gerekse bu çalışmadaki temel bazı eksikliklerin üzerinde durmak gerekir. Nitekim Gençlik Var çalışmasının kimi yönleriyle adalet kampanyasının ilerisine geçmesi gerekir ve beklenirken, bunun halen neden gerçekleşmediği sorusu yanıtlanmalıdır.

Niteliksel ve niceliksel gelişme pratiğine baktığımızda, gerek kendi tarihimizde gerekse başka bazı politik öznelerin tarihinde, üretkenliğin belirli sınırlara dayandığını söylemek olanaklıdır. Ancak bu sınırlar, genel olarak politikayı kavrama ve politik söylem üretmede değil, üretilen politikayı yerellere ve kitlelere taşımada, geniş kitleleri politik söylemin etkisiyle ve örgütlü pratikle buluşturmada görülmektedir. Hem Gençlik Var çalışması hem de örnekledebileceğimiz diğer birliktelikler benzer tutuklukları yaşamıştır ve yaşamaktadır. Bunun kimi nedenleri sayılabilir. Başta gelen neden olarak, birleşik mücadele örgütlenmesinde var olan siyasi öznelerin harekete geçme tarzlarındaki tek yanlılık vurgulanmalıdır. Gençlik Var örneğinde, birlikteliğin bileşeni olan gençlik örgütleri, bu ortak çalışmayı tecrübe, güç ve olanaklarının ağırlıkta bulunduğu kanallardan büyütülmektedir. Kimi örgütler sokak

eylemselliği alışkanlıklarını hayata geçirirken, kimileri ise aydınlar ve sanatçılar arasındaki olanak ve ilişki ağını ortak çalışmanın gelişimine katmaktadır. Ancak çalışmanın bütününe sahiplenmek, birikimin olduğu alandan katkı sunmakla yetinmeyip çalışmanın diğer alanlarıyla da ilgilenmek söz konusu olduğunda, istenen verimin ne kadar alınabildiği bir soru işaretidir. Bu eksikliği yalnızca Gençlik Var çalışmasında değil, Genç-Sen'den 7 Haziran öncesi HDP-HDK Gençliği çalışmasına uzanan yolculuk boyunca da değerlendirmek mümkündür.

Birleşik mücadelenin kuvvetlendirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması bakımından tartışmamız gereken başkaca bir boyut da, kendini tekrar eden çalışma tarzı ve ezberlerdir. Gençlik hareketi içerisinde birleşik mücadele ihtiyacına dair tartışmalara sıklıkla rastlamak mümkündür. Burada bahsi geçen örnekler ve daha başka çabalarla denemeler de olmuştur. Ancak birleşik mücadelenin etkili ve işlevsel araçlarını yaratmak konusunda alışlagelenin ve ezberlerin ötesine geçememe sorunu gözler önündedir. Alışılmış tarzda kitlelere birleşik mücadele iddiasını deklare eden örgütler, birlikte mücadele adına ezberlenmiş salon ya da sokak açıklamalarını yine alışlagelen tarzda dar sokak eylemlerinin takip etmesi, bunlarla yetinen iddiasız ve kendiliğindenci bir politik anlayış... Devrimci yaratıcılığın sınırlarını zorlamaya ihtiyaç olduğu açıktır. Ezbere dönüşmüş bu tarza müdahale ihtiyacı hissetmemek ise, Adana'da ya da İstanbul'da aynı tipten ve bir-

birini tekrar eden çalışmaların gitgide politik patinaja dönüşmesi anlamına gelmektedir. Teknik bakımdan, tüm kentlerde merkezi kararların hayata geçmesi olumlu bir yandır. Fakat bütün bir politik kampanya boyunca birbirinden farklı alanlarda ve kentlerde, çalışmalar hep birbirine benzer tarzda ve aynı biçimlerde yürütülüyorsa, orada hemen sorulması gereken soru, çalışmanın işlevli yerel ayaklarının oluşturulup oluşturulmadığı, genç kitlelere giderken özgün

Gençlik Var adı altında yan yana gelen gençlik örgütleri, birleşik mücadelenin pratik bir formunu kurmak için buluşabilecekleri her noktayı ortak havuza toplamış, örgütlerin ilkerinden taviz vermedikleri ancak diğer her konuda olabildiğince esneme payı bıraktıkları bir ilişki tarzına yönelmişlerdir.

bir örgütlenme ve çalışma tarzının yaratılıp yaratılmadığı olmalıdır. Bugün görünen tabloda, kitle ajitasyon ve propaganda araçlarımızı kullanmamız yerellere uyarlanmamış ve ortalama bir düzeydedir. Gerek yerelin özgünlüğüne uygun tarzda pratik çalışmalarını çeşitlendirmek gerekse yerelden politika üretebilmek için daha fazla kafa emeği sarf etmeye, buna ilişkin merkezin ve yerellerin politik rotalar oluşturmasına ihtiyaç vardır.

Dikkat çekilmesi gereken noktalardan biri de, ortak çalışmanın politik gündemler bakımından sürekli kendini yenilemesinin ve böylelikle uzun ömürlü bir nitelik kazanmasının önemidir. Birleşik mücadele örgütlenmesinin ilk ortaya çıktığı andaki politik atmosfer dahilinde çalışmalarına şekil vermesi, somut politikasını buradan üretmesi elbette anlaşılmalıdır. Ancak, birleşmenin temel politik halkalarını gözden kaçırmadan, politik olayların akışına göre politika yapma esnekliği sergileyebilmek de şüphesiz gereklidir. Kurulan politik birliktelikler tek bir güncel politik talep doğrultusunda yan yana geliştiğinde, yani aslında bir eylem birliği sınırlarında kaldığında, o politik gündemin geride bırakılması sonucu, mücadelenin durmaksızın güncellenen politik ihtiyaçlarına yanıt olmaktan atıllık yaşanması kaçınılmazdır. Gençlik Var çalışmasının bu gelip geçiciliğin üstesinden gelme potansiyeline burada dikkat gösterilebilir. Gençlik Var çalışmasının ortaya çıkışı, başkanlığa hayır kampanyası etrafında değil, gençliğin sorun ve talepleri gündemli politik mücadele yürütmek ekseninde olmuştur. Ancak gelişen politik sürecin öncelikleri, yan yana gelen gençlik örgütleri toplamını başkanlığa hayır gündeminde kenetlenmeye götürmüştür. Bu tabii ki bileşen örgütlerin

iradesi doğrultusunda olmuştur. Öte taraftan, referandumda Erdoğan'ın diktatörlüğüne hayır tutumunda birleşmiş olmanın tek başına gelecek sürecin politik görevlerini kavramaya yetip yetmeyeceği, yeni politik hamleler gerekip gerekmeyeceği sorusunun sorulması, birleşik mücadelenin güncel politikasını ve dönemsel planlarını oluştururken bunun da hesaba katılması gerekmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, Suruç İçin Adalet kampanyasında da, Gençlik Var çalışmasında da ortaya çıkan en belirgin gerçeklik, hak alıcı bir mücadelenin birleştirici etkisidir. Bugün hedeflerine kilitlenmiş, bu doğrultuda yerel ve merkezi düzeylerde politik ve pratik ayaklarını oluşturmuş bir çalışmanın serpilip gelişmesi konusunda engelleri aşma kararlılığı bu sayede daha yüksektir. İleri sıçramak için yaslanmamız gereken gerçeklik de, işte hak alıcı tarzdaki bir mücadelenin bu birleştiriciliğidir. Kuşkusuz ki, gerek bugünün devrimci durumuna öznel müdahaleler gerekse yarının daha kapsamlı mücadele biçimlerinin şekillenmesi birleşik mücadele pratiklerinin birikimi üzerinde yükselecektir. Bu bakımdan gençlik hareketinin yaratacağı enerji genel siyasi atmosferin ruhunu değiştirici, sergileyeceği pratik de öğretici olacaktır.

Estetize Edilmiş Şiddet: Tupamarolar*

Zeynep Yeter

Tupamarolar, 1963'ten 1972'ye, kesintisiz bir eylem çizgisiyle silahlı mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Eylemler çok çeşitli ve kapsamlı, en az 9 ve en çok 100 militanın katıldığı devrimci operasyonlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. İlk dönemler varlığı dahi kabul edilmeyen Tupamarolar, sonrasında neredeyse devletle siyasi denge durumu yakalamıştır. Hükümet artık bir iç savaşın içinde olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır.

Latin Amerika deyince, aklımıza ilk olarak sömürgecilik, işgal, katliam ve tüm bu saldırılara karşı halkların gerillada somutlanan direnişi gelir. Latin Amerika'nın hemen her ülkesinde gerilla hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerden biri de Uruguay'daki MLN/T'dir (Ulusal Kurtuluş Hareketi/Tupamarolar). Tupamarolar, açığa çıkardıkları enerji, halka güçlü bir umut taşıyan eylem pratikleri ve gerillayı şehirlerde örgütlemeleri bakımından özgün bir pratik sergilemişlerdir.

Tupamarolar'ın Tarih Sahnesine Çıkışı

Uruguay'da 1960'lara kadar demokratik mücadele daha çok sendikal örgütlerde ifadesini bulmaktadır.

Kırda ise köylülerin ayaklanmaları politik bir dinamizm taşımaktadır. Bir köylü ayaklanmasına önderlik eden sendikacı avukat Raul Sendic, ayaklanmada MLN/Tupamarolar'ı kurar ve kuzeyde başlayan isyan başkent Montevideo'da Tupamarolar hareketiyle birleşir. Tupamaro ismi, Latin Amerika'da bir halk önderi olan Tupac Amaru'dan gelir. Tupac Amaru Peru'da İspanyol sömürgeciliğine karşı ayaklanmış, ayaklanmanın yenilgisinin ardından yakalanmıştır. Ve ondan başkalarının adını isteyen işkencecileri, "İki kişiyi tanıyorum, biri siz bana işkence edenler ve diğeri ben, başka kimseyi tanımıyorum" sözleriyle yanıtlamıştır. Bu, onun son sözleridir aynı zamanda. Dili koparılır, kollarından ve

*Yazının başlığı, Mephisto Kitaplığı tarafından yayınlanan Estetize Edilmiş Şiddet - Tupamarolar isimli kitaptan alınmıştır.

bacaklarından dört ata bağlanır. Dört parçaya bölünen bedeni, korku yaymak ve gözdağı vermek için Latin Amerika'nın dört bir yanına asılır. Fakat, sömürgecilerin umduklarının aksine, o artık boyun eğmemenin ve direnişin ilham kaynağı olur. 1960'lara gelindiğinde ise devrimci bir hareketin isminde bayraklaşır.

Yine o dönem, "iktidarın nasıl alınacağı" konusuna yoğunlaşan tartışmalarla birlikte, silahlı müca-

Tupamaro ismi, Latin Amerika'da bir halk önderi olan Tupac Amaru'dan gelir. Tupac Amaru Peru'da İspanyol sömürgeciliğine karşı ayaklanmış, ayaklanmanın yenilgisinin ardından yakalanmıştır. Başkalarının adını isteyen işkencecileri, "İki kişiyi tanıyorum, biri siz bana işkence edenler ve diğeri ben, başka kimseyi tanımıyorum" sözleriyle yanıtlamıştır.

dele fikri gelişmiş ve güçlenmiştir. Uruguay'da silahlı mücadeleyi "delilik" olarak görenler ise daha en başından ayrılmışlardır. Başta Sendic olmak üzere, halka ve devrime inanmış dokuz cesur yürek "kelimeler ayrıştırır, eylem birleştirir" diyerek harekete geçmiştir. Kimi örgütsel ve teorik sorunları da, eylem içerisinde çözmeyi kararlaştırmışlardır.

Eylem yapmaya karar verdiklerinde, yanlarında bir-iki çakı dışında

hiçbir "silah" yoktur. Doğal olarak, önce silah sorununu çözmeye odaklanırlar. Orduya ait bir kulüpteki silahları kamulaştırmayı planlarlar. Tam burada, 1963'te "süper legalci" bir ülkede silahlı mücadelenin düşüncesinin bile, sol tarafından "küfür" olarak karşılandığını hesaba katmak gerekir. Zira okuma-yazma oranının hayli yüksek olduğu, burjuva-demokratik kimi yasaların işlediği, belirli aralıklarla seçimlerin yapıldığı Uruguay, bunlardan kaynaklı "Amerika'nın İsviçre'si" olarak tanımlanmaktadır.

"Zayıf olanaklara sahip olan bir grup, yine kendisi gibi sayı ve olanak bakımından oldukça güçsüz olan diğer gruplarla ilişki halindeydi... O zamanlar Uruguay'da böyle bir eyleme girişmek, bir fili küçük bir porselen dükkanına sokmayı denemekten başka bir şey değildi..." Bir Tupamaro militanının yukarıdaki aktarımı, yapılacak eylemin anlamını ve etkisini kavramaya yardımcı olacaktır. Eylemin sonunda cephanesandıkları, silah koleksiyonları, av tüfeği, otuzdan fazla horozsuz mazer ele geçirilir. Yapılan bu ilk eylemi diğerleri izler.

Gerilla deyince, genellikle akla dağ başlarını ve kırları mesken tutmuş, karşısındaki düşmanı vur-kaç eylem tarzı ve yöntemleriyle yıpratmayı amaçlayan bir kuvvet gelir. Fakat Tupamarolar, dünya devrim tarihinde ilk olarak Cezayir ulusal kurtuluş savaşında sivrilmiş ve onun tanınmış önderi Ahmet Bin Bella tarafından sistemleştirilmiş olan şehir gerillacılığını kullanırlar. Bu tarzı kullanmalarının nedeni basittir as-

ında. Uruguay'da gerillanın barınabileceği, eylem yapıp çekilebileceği, özgür alanlar olarak değerlendirilebileceği ne dağ vardır, ne de orman. Düz arazilerden başka hiçbir şey yoktur. Ki, buna rağmen belirli bir zaman boyunca kırdaki keşif çalışması da yapılır. En nihayetinde, 3 milyona yakın Uruguay nüfusunun yarısından çoğunun yaşadığı Montevideo başta olmak üzere, şehirlerde üslenilir.

Şehir gerillasının en avantajlı yanı, düşman hedeflerinin her an elinin altında oluşu ve bunun uygun anda eylem yapmayı kolaylaştırmasıdır. Ayrıca halkın içinde üslenmesinden ve tüm faaliyetini öyle örgütlediğinden, şehir gerillası güçlü illegalite olanaklarıyla denizde balık gibi yaşar. Tupamarolar'ın pratiği bu bakımdan oldukça iyi bir deneyim sunar. Elbette bu başarının ardında, inanç ve kararlılığın yanı sıra, sıkı bir disiplinin de etkisi vardır. Örneğin şu dikkate değerdir: Hareketin ilk oluşumu 1960'ların başlangıcına denk gelir. Fakat ilk eylem 1963'te olmuştur. Geçen bu zaman diliminde hem yöntem ve tarz tartışması yapılmış, hem de teorik kimi sorunlar çözüm-

lenmiştir. Hazırlık süreci tamamlandıktan sonra, eylemler birbirinin ardı sıra gelmiştir. Sıkı bir illegalite, sıkı kurallar dizisi ve kadroların disiplinli eğitimi hareketin temel özelliklerinden biri olmuştur.

Tupamarolar, 1960'ların ortalarına geldiklerinde, her ne kadar devlet tarafından politik kimlik olarak kabul edilmeseler de, halk tarafından sevilen, onlarca hücresi ve yüzlerce militanı olan bir harekete dönüşmüştür. Birçok farklı eylem şeklini devreye sokarak, devlet üzerinde yıpratıcı bir etki sağlamıştır. Bu eylemlerden bazıları şunlardır: İş adamlarının rehin alınması, işkenceci polislerin kaçırılıp cezalandırılması, Brezilya büyükelçisinin kaçırılması, ABD kontrgerilla ve darbe uzmanının kaçırılıp cezalandırılması, Uruguay merkez bankasının kamulaştırılması, ordu merkez karargahının ve piyade karargahının basılması, birçok defa yapılmış cezavi baskınlarıyla politik tutsakların özgürleştirilmesi, büyük market araçlarının kamulaştırılıp içindekilerin yoksul halka dağıtılması...

Tupamarolar'ın eylem tarzlarını daha somut ve canlı anlamak bakı-

mından, Pereira Reverbel'in kaçırılmasını anlatabiliriz: İşçi ve öğrencilerin başlattığı sokak eylemleri devlet tarafından bastırılmaya ve sönmelenmeye başlamıştır. Tupamarolar, bu saldırılara karşı, hükümette etkili olan bir ismi kaçırmanın manevi ve moral etki yaratacağını hesaplamıştır. Fakat bu eylemi yapmak baskının daha fazla artması ve kaçırılan rehineyi -"kuş"u- bulmak için devletin Montevideo'daki tüm evleri basma-

Hareketin oluşumu 1960'ların başlangıcına denk gelir. Fakat ilk eylem 1963'te olmuştur. Geçen bu zaman diliminde hem yöntem ve tarz tartışması yapılmış, hem de teorik kimi sorunlar çözümlenmiştir. Hazırlık süreci tamamlandıktan sonraysa, eylemler birbirinin ardı sıra gelmiştir.

sı anlamına da gelmektedir. Bundan dolayı, eylem konusunda sendikalı militanların fikirleri alınır ve olumlu bir yaklaşımla karşılaşılır. Ardından yönetim eylemi karar altına alır. Eylem gerçekleştirilmeden önce tüm ayrıntıların doğru hesaplanması için tatbikat yapılır. (Tatbikat esnasında rehineyi canlandıran kişi ufak tefek çiziklerle kurtulur!) Böylece, eylemi gerçekleştirecek militanlar hangi aşamada neyin devreye gireceğine hakimdir. Ekibin içerisinde sağlıkçı bir militan da bulunmaktadır. Rehinenin -"kuş"un- nereye gittiğini an-

lamaması için bayıltılması gerekir. Ama bayıltılma esnasında rehinenin dili boğazını tıkar ve rehine sağlıkçı tarafından kurtarılır. Orada böyle bir ayrım vardır: yanı başında yoldaşı vurulduğu halde, sağlıkçı tarafından ilk müdahale rehineye yapılır. Üsse ulaşıldığıdaysa, yerle ilgili hiçbir fikir oluşmaması için tüm tedbirler alınmıştır. Eylemci Tupamarolar, düzenli olarak radyodan haberleri takip ederek, eylemin politik etkisini ve düşmanın olası hamlelerini anlamaya çalışırlar. Keza eylemle ilgili dağıtılan bildirimlerin halk üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülür. Reverbel'i bulmak amacıyla üniversiteye yapılmak istenen polis baskınına karşı öğrenciler direnişe geçmiştir. Halk eylemi kutlamak için sokaklarda kadeh kaldırmakta, öğrenciler MLN'yi yücelten marşlar eşliğinde yürüyüşler yapmaktadır. Birkaç gün sonra polis baskınları rehinenin tutulduğu sokağa kadar gelir. Alınan güvenlik tedbirleri sayesinde sorun yaşanmaz ve polis kuvvetleri mahalleyi terk eder. Sonrasında, eylem amacına ulaştığı için, rehine olarak tutulan Başkan Pacheco'nun danışmanı ve UTE'nin (1931'den beri enerji üretim ve dağıtım tekeli) güçlü temsilcisi Dr. Ulysses Pereira Reverbel serbest bırakılır. Başarıyla gerçekleştirilen bu eylemin Tupamarolar'a ciddi politik ve örgütsel katkıları olmuştur. Eylem, halkın sempati ve ilgisini kazanmanın yanında, harekete birçok militan da kazandırmıştır. Tupamarolar'ın, ülkedeki sol ve devrimci örgütlerin önüne geçmesini sağlayarak, Latin Amerika çapında tanınmasını getirmiştir.

Diğer bir eylem ise Panda Operasyonu'dur (Panda 15.000 nüfuslu bir şehirdir). Eylemle, bir yandan etkili bir propaganda yapmak ve mali sorunları çözmek planlanırken, mücadeleyi başka bir düzeye taşımak da hedeflenmiştir. En önemlisi de, Tupamarolar, halka gidilecek yolu ve MLN'nin eylem gücünü göstermeyi, düşmanaysa meydan okumayı amaçlamışlardır. 50 savaşıyla aynı anda altı hedefe yönelik yapılacak kapsamlı bir operasyondur bu. Eyleme katılacaklar birbirlerini fular, mendil gibi eşyalardan tanıyacaktırlar. Karakol, itfaiye kışlası, telefon santrali, Panda Azucar, Republique ve Panda barakaları eylem yapılacak hedeflerdir. İlk olarak karakolun ele geçirilmesi, ardından aynı anda diğer noktalara yönelmesi planlanmıştır. Şehre bir cenaze konvoyuyla girilir. Yaklaşık 30 km'lik bir kuyruk vardır. Şehre girilmesinden sonra ilk iş olarak, cenaze işleriyle ilgilenen şirket elemanları etkisiz hale getirilir. Önce karakola, ardından diğer hedeflere aynı anda hamleler yapılır. Arada çıkan olumsuzluklar pratik zekayla aşılırken, zaman kaybetmeye de yol açar. Bundan dolayı, şehrin planlanandan önce terk edilmesine karar verilir. Tupamarolar toplam on dakikadır şehrin merkezindedir, halk sokaklarda kalabalık öbekler oluşturmaya başlamıştır. Çekilme esnasında polisle küçük çaplı çatışmalar yaşanır. Buna rağmen savaşçılar, kararlaştırılan buluşma yerine başarıyla ulaşırlar. Orada ikiye ayrılırlar. Birinci grup sorunsuz bir şekilde Montevideo'ya varmayı başarır. İkinci grup ise yaptığı hatadan kay-

naklı vakit kaybeder ve şehrin çıkışında kontrollere denk gelir. Yoldan çıkıp tarlalardan ilerlemeye çalışır, fakat köylülerin yardımına rağmen yolu bulamaz. Olası bir tersliğe karşı şeker kamışı tarlalarına saklanan paralar da çocuklar tarafından bulunacak ve polis korkusuyla teslim edilecektir. Savaşçı grup, tepelerinde uçan helikopterlerin de etkisiyle, tahttan kurtulmayı başaramaz. Polisle girilen çatışmada üç devrimci mi-

Panda Operasyonu'yla, etkili bir propaganda yapmak ve mali sorunları çözmek planlanırken, mücadeleyi başka bir düzeye taşımak da hedeflenmiştir. En önemlisi de, Tupamarolar, halka gidilecek yolu ve MLN'nin eylem gücünü göstermeyi, düşmanaysa meydan okumayı amaçlamışlardır.

litan ölümsüzleşir, 18 savaşçı yaralı olarak yakalanır. Hareket, bu devrimci operasyondan çıkan sonuçları mücadelenin konusu haline getirir.

Tupamarolar'ın halkla güçlü bağlar kurmuş olmasının, istihbarat, teknik ve lojistik ihtiyaçlarının çözülmesinde ciddi bir katkısı olmuştur. Kitleleri örgütlemeye, emekçileri politikleştirmeye, halka moral vermede önemli bir rol oynamıştır. MLN saflarında burjuva veya orta sınıf ailelerin çocuklarının oluşu şartı değil. Örneğin, istihbarat bakımından MLN'ye polislerden

gelen bilginin önemi büyüktür. Öyle ki Tupamarolar, ABD tarafından Teksas'ta yapılandırılan uluslararası polis akademisine kaç polis şefinin gittiğine ve bunların hangi eğitimlerden geçtiğine varıncaya kadar bir dizi istihbarata ulaşabilmektedir.

1970 Ağustos'unda, ABD vatan-daşı ve darbe tezgahlama uzmanı Dan A. Mitrione Tupamarolar tarafından kaçırlır ve Uruguay'daki siyasi tutsakların Meksika, Peru ya da Cezayir'e gönderilmeleri karşılığında serbest bırakılacağı kamu-

Tupamarolar'da hücre tipi örgütlenme esastır. Hiçbir hücrenin başka bir hücreyle doğrudan bağlantısı yoktur. Sıkı bir illegalite ve disiplin örgütlenmeyi yöneten anlayıştır. Eylem esnasında bir araya gelen hücreler, eylem sonrasında dağılır.

oyuna duyurulur. Fakat devletin bu talebe yanıtı, "Bu ülkede siyasi tutuklu yoktur... Anarşiye karşı mücadeleimiz sonuna kadar sürecek..." şeklinde olur. Ardından gerçekleşen polis saldırılarında birkaç militan yakalanır. Verilen sürenin dolması ve talebin karşılanmaması sonucu Mitrione'nin ölüm cezası uygulanır.

Tupamarolar'ın Örgütlenme Tarzı Ve Sorunları

1963'ten sonra MLN, örgütsel ihtiyaçlara bağlı olarak kimi değişimler

geçirmiştir. İlk yıllar MLN federatif bir yapıya sahiptir. Bu, "kelimeler ayrıştırır, eylem birleştirir" sloganının belirleyici olduğu, öyle ki yapılan eylemlerin bir yandan örgütlenmeyi doğurduğu ve diğer yandan teoriyi şekillendirdiği dönemdir. 1965 Haziran başında, Tupamarolar örgütsel birliği oluşturmaya karar verirler. 1966'da ise örgütün yapısı belirlenir. Örgütün programı, tüzüğü, stratejisi ve temel taktikleri saptanır, yönetici kadrolar seçilir. MLN devrimci partinin bir nüvesi olarak ele alınır. 1968'e gelindiğinde, demokratik merkezîyetçilik ilkesi kabul edilir.

Tupamarolar'da hücre tipi örgütlenme esastır. Hiçbir hücrenin başka bir hücreyle doğrudan bağlantısı yoktur. Sıkı bir illegalite ve disiplin örgütlenmeyi yöneten anlayıştır. Eylem esnasında bir araya gelen hücreler, eylem sonrasında dağılır. Kararlar kolektifin gücüyle alınır. Hareket içindeki etkili yoldaşlık ilişkileri ve devrime olan büyük inanç, ortaya çıkan olumsuzluklarla başa çıkma-larına yardımcı olur. İşletilen eleştiri-özeleştirme mekanizması, kadroları olası risklere hazırlamanın yanı sıra, yeni insanın yaratılmasına da hizmet eder. Her militanın devrimci sadeleşmesi, proleterleşmesi için çaba harcanır. Bunlara ayak direyen bazı bireylerin, böylesine bir politik-askeri çalışmada yer almak yerine, ayrılmayı tercih ettikleri de olur.

"Kır gerillasından farklı olarak, şehir gerillası geniş bir arazide mücadele yürütmez. Etrafı ajan, muhbir vb. unsurlarla çevrilidir. Bu dezavantajlı durumun yarattığı yıpratıcı etkiyle başa çıkma gücünü devrime

ve halka olan sarsılmaz inancından alır. Yine bu güç gizlilik kurallarına bağlı, sabırlı, soğukkanlı, disiplinli bir panzehir etkisi yapar; bu saflarda sağlıklı ne varsa yok eder.” Daha önce belirttiğimiz gibi, Tupamarolar’ın en güçlü özelliği sıkı bir disiplinle hareket etmeleridir. Ki, zaten belirlenen kuralları uygulamasalar, sıkı yönetim koşullarında böylesine etkili eylemler yapmalarının, artan polis baskınlarını boşa çıkarmalarının, tüm bu kuşatmaya rağmen 1972’ye kadar 192 eylem gerçekleştirmelerinin mümkün olması düşünülemez. Ülkenin kararnamelerle yönetildiği, her gün gazetelerin toplatıldığı, şarkıların yasaklandığı, kitlelere yasal demokratik örgütlenme şansının tanınmadığı koşullarda, Tupamarolar eylemleriyle halka umut olurlar. Artık Tupamarolar’la doğrudan ya da dolaylı bağı olmayan bir sendika ya da mahalle yoktur. Devlet baskısının anlaşılması bakımından şu örneği verebiliriz: Basında Tupamarolar’la ilgili haberler yasaklanmıştır. Haber yapılacaksa bile, Tupamarolar yerine “hırsız” ve “katil” denilmesi istenmiştir. Basının, bunun yerine, “adı bilinmeyen” demeyi tercih etmesi sansürün delinmesini sağlamıştır.

Tupamarolar’da Kadın

Tupamarolar’da kadının yeri, dünyanın değişik ülkelerinde ortaya çıkmış gerilla hareketlerinde olduğundan farklı değildir. Savaşçı kadınlar istihbarat toplanması, kurumlaşma gibi alanlarda etkindirler. Geleneksel işbölümünün devrimci saflarda yansması olan bu tablo, kadını yok saymasa da edilgen kılmıştır.

“Kadın, kendisinin erkekler tarafından inşa edilen bir tarihin seyircisi olmasına neden olan eğitime ve kültüre karşı mücadele vermek zorundadır. Bu zorluklar, politikayla uğraşmak için üstesinden gelmesi gerekenlerden daha büyüktür. Kendini politik ve askeri bir örgütün içinde bulduğunda kadın, böylesi bir toplumda kadının koşullarına uygun yargıları yıkmak için de mücadele vermelidir. Tam anlamıyla mücadele vermesi, çalışmanın önyargılardan uzak, kadınların ve erkeklerin görevleri arasında ay-

Tupamarolar’da kadın irade olabildiği, kararlı bir şekilde mücadele ettiği oranda, bu tabloda değişimler yaşanır. Hareketin özellikle yükseliş döneminde, kadın savaşçılar her eylemde farklı nitelik ve düzeyde yer alırlar.

rim yapmadan örgütlenmiş bir ekip çalışması olması isteniyorsa, devrimci çalışmalarda tamamlayıcılığı gerçekleştirmek aranıyorsa, adamın onun eğitim eksikliğini kabul etmesi kadın açısından çok önemlidir. Özetle söylemek gerekirse, kadın iki cephe- de savaş vermek zorundadır. Birincisi, örgüte gereken politik durumu yükseltmek için öz eğitime karşı savaşmak; ikincisine gelince, devrime hizmet etmek için imkanlarını kullanarak şekilde, eğitimdeki eksiklikleri gidermeye çalışmak...”

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı gibi, politikayı erkeğin doğal alanı olarak değerlendirince, kadın savaşçının politikayla/mücadeleyle buluşmasını erkeğin çizeceği çerçeveye sığdırmaya çalışan bir yaklaşım ortaya çıkar. Kadının eksik yanlarını ona gösterecek ve onu eğitecek olan “adam” a uyum sağlaması gelişimin anahtarı gibi yansıtılır. Halbuki kadının geleneksel rollerinin ardındaki erkek egemen zihniyetin varlığı tartışmasız bir gerçektir. Ve kadının buna karşı mücadele vermesi, özgürleşmesi bakımından temel bir yerde

Darbe dönemi Tupamarolar'ın yenilgi aldığına tanıklık eder. Hemen hemen bütün MLN hücreleri açığa çıkarılmış, devrimci militanlar CIA uzmanları tarafından aylarca süren işkenceli sorgulardan geçirilmiş, tutuklanmış ya da katledilmiştir.

durur. Kadın ile erkek arasındaki toplumsal eşitsizlik devrimci saflarda biçim değiştirerek devam eder. Devrimci kadınların stratejik alanlardan uzak tutulması, erkeğin geleneksel ayrıcalıklarına yaslanarak kadının gelişimine sınır koyması bu anlayışın yansımasıdır. Tupamarolar'dan kadın savaşçılar diktatörlüğe karşı savaşında kararlı ve militan bir duruş sergilerken, örgüt içinde erkek egemenliğine karşı mücadelede aynı etkin tablo çıkmaz karşımıza. Ka-

dınların büyük bedelleri göze alarak yer aldıkları mücadelede “devrimciliğin erkek hali”ni sorgulama, kendi özgücüne dayanarak özneleşme ve irade olma pratikleri zayıf kalır. Şu bir gerçektir ki, devrimci kadınların mücadeleye katılımı ve etkinleşme süreci daha sancılı ve zordur. Bundan dolayı da, kendi sorunlarını bilince çıkararak, özgürleşme yolunda adım atmaları ciddi bir iç mücadele gerektirir.

Tupamarolar'da kadın irade olabildiği, kararlı bir şekilde mücadele ettiği oranda, bu tabloda değişimler yaşanır. Hareketin özellikle yükseliş döneminde, kadın savaşçılar her eylemde farklı nitelik ve düzeyde yer alırlar. Kadınların eylemlere kattıkları nitelik, disiplin anlayışları, ayrıntıları hesaba katarak yaptıkları başarılı eylem planları, aynı zamanda onların daha güçlü tanımlanması sürecidir. Yine de bunlar, erkek egemen zihniyetin kadını en başarılı olduğu alanda dahi ikincil görme, “yardımcılık”la sınırlandırma yaklaşımını değiştirmeye yetmez. Bu tabloyu Latin Amerika'daki kadın özgürlük mücadelesi gerçeğinden bağımsız düşünemeyiz.

1973 Askeri Faşist Darbe Dönemi

Tupamarolar, 1963'ten 1972'ye, kesintisiz bir eylem çizgisiyle silahlı mücadeleyi sürdürmüşlerdir. Eylemler çok çeşitli ve kapsamlı, en az 9 ve en çok 100 militanın katıldığı devrimci operasyonlar şeklinde gerçekleştirilmiştir. İlk dönemler varlığı dahi kabul edilmeyen Tupamarolar, sonrasında neredeyse devletle siyasi denge durumu ya-

kalamıştır. Hükümet artık bir iç savaşın içinde olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Keza 1972'den itibaren Tupamarolar'ın önderliğini hedefleyen saldırılar olmuş ve devlet bu açıdan başarılar kazanmış, 40 bin kişiye hapse atılmıştır. Takvim yaprakları Haziran 1973'ü gösterdiğinde, askeri faşist darbeye ABD inisiyatifi doğrudan ele almıştır. Bu durumun salt Uruguay'la sınırlı olmadığını, aynı yılın Eylül ayında Şili'de gerçekleştirilen darbe de göstermiştir.

Darbe dönemi Tupamarolar'ın yenilgi aldığına tanıklık eder. Hemen hemen bütün MLN hücreleri açığa çıkarılmış, devrimci militanlar CIA uzmanları tarafından aylarca süren işkenceli sorgulardan geçirilmiş, tutuklanmış ya da katledilmiştir. Bu faşist baskı ve şiddet, sadece Tupamarolar'a dönük değil, tüm emekçileri ve ezilenleri kapsayan boyuttadır. Saldırımın ağırlığını anlamak için Uruguay'da her 54 kişiden birinin hapiste olduğu gerçeğini düşünmek yeterlidir.

Ve eylemler artık "Liberty (özgürlük) Hapishanesi"ne taşınır. Yakalanan dokuz Tupamaro lideri "devlet özel tutuklusunu" ilan edilir. Birbirle-

riyle konuşmaları, yemek ya da su istemeleri, hatta tuvalet talebinde bulunmaları yasaktır ve işkence nedenidir. Tam tecridin uygulandığı, tek bir haberin dahi ulaşmadığı koşullardır. Gökyüzünün yasaklandığı, hücrelerin parlak ışıklar altında gece ile gündüzün belirsizleştiği, sürekli gardiyan denetimi altında ve uyumunun bile engellendiği bu koşulların tek bir amacı vardır: tutsakları insanlık onurundan, devrimci değerlerden vazgeçirmek. Bunun başarılmadığı oranda, militanların delirtilmesi hedeflenir. Ki, bu faşist terör sürecinin sorumlularından biri olan binbaşı, kamuoyuna, "Madem onları yakaladığımızda öldürmemize izin verilmedi, o halde biz de onları çıldırtırız" diyerek bu hedefi açıklamıştır.

Tutsaklar bu faşist baskılara boyun eğmezler ve yasakları etkisiz kılmanın yolu olarak el-kol hareketleriyle anlaşılır. "Merhaba" demenin bile cezalandırıldığı bir hapisanede, sıfır numara traşlı bir kafaya elle tıp tıp vurmak "merhaba" ya da tırnakların tırmalamak istercesine yanakta gezdirilmesi "iyi değilim" anlamına gelir. Tutsakların bedenleri bir süre sonra hücreler arası iletişim aracına dönüşür ki, politikadan günlük yaşama, öyküden şiire kadar pek çok şeyi bu yolla paylaşırlar.

Hapishanede bunlar yaşanırken, halka dönük faşist devlet terörü tırmandırılmıştır. Örneğin, öğrenciler üniversiteye giderken, "eğitim dışında herhangi bir etkinlikte bulunana ele vereceklerine" yazılı yemin ederler. Bir öğrenci şahit olduğu her olayın sorumluluğunu paylaşır. "Bu uyurgezerler toplumunda

her yurttaş hem kendisinin hem de başkalarının polisi olmak zorundadır... Uruguay'da yüz bin polis ve askerin dışında yüz bin de muhbir bulunmaktadır. Yüksek sesle hayat pahalılığından söz eden biri kendini hapishanede bulur. Suçu 'silahlı kuvvetlerin manevi değerine yönelik bir suikast' düzenlemiş olmaktadır ve cezası 3 yıldan 6 yıla kadar hapistir..." Bu tabloya rağmen halkın politikayla bağını kesemediklerini, nüfusun % 37'sinin halen politikayla

Tupamarolar'ın açıkça gösterdikleri gibi, gerilla mücadelesi illa dağların, ormanların ve geniş köylü nüfusunun varlığını gerektirmez. Kentlerin belirleyici olduğu bir ülkede de, şablonculuğa düşmek-sizin, şehir gerillacılığı temelinde sarsıcı bir devrimci savaş pekala yürütülebilmiştir.

uğraştığını bizzat faşist diktatör başkan Aparicio Mendez itiraf etmiştir.

Halkın darbe karşıtı antifaşist mücadelesi 1984'te sonuç vermeye başlamıştır. Yapılan yerel seçimlerde Tupamarolar'ın da içinde bulunduğu Frente Amplio (Geniş Cephe) ilk başarısını kazanır. Montevideo'da % 20 üzerinde oyla belediye başkanlığı alınır. Belediye başkanlığının öneminin anlaşılması için, cumhurbaşkanından sonra gelen ikinci önemli politik mevki olduğunu belirterek

geçelim. Frente Amplio'nun tarihi 1968 yılına dayanır. İçerisinde kendisini sol ve demokratik güçler olarak tanımlayan 15'e yakın kurum ve kuruluş vardır. Keza cephenin başkanı Liber Serengi, 1973 askeri darbesi sonrası başka demokrat subaylarla birlikte "anayasayı değiştirmek" iddiasıyla tutuklanmış, uzun yıllar hapistedir.

Halkın cuntacıların yönetimi seçilmiş hükümete devretmesi, seçimlerin yapılması ve genel af çıkarılması talebiyle yaptığı sokak gösterileri sonuç verir. 1985'te cunta görevi hükümete devreder ve ardından genel af ilan edilir. Tupamarolar işkenceci generallerin yargılanması amacıyla mücadele yürütmeye başlarlar. Bunun yanı sıra, toprak reformu yapılması, sosyal hakların kullanılması önündeki engellerin kaldırılması ve politik özgürlük sorunu eksenli faaliyetlerle örgütlenmeye yönelirler. Hapishanelerde başlayan tartışmalarla şekillenen, sadece yasal mücadeleyle sınırlandırılmış siyasi faaliyet yürütme kararı uygulamaya konulur. ("Yasal siyaset yapma olanakları varken bunu neden reddedelim? Bu yollar kapatılmadığı sürece böyle davranmaya devam edeceğiz. Ama bu yollar kapatılırsa yeniden eskiye döner, silahları elimize alırız." -Tupamaro liderlerinden) Yasal mücadelede propaganda ve örgütlenme araçları olarak gazete, dergi ve Uruguay'ın en çok dinlenen radyosunu kullanır.

Sonuç

Tupamarolar'ın tarihe düştükleri not son derece önemlidir. Devle-

ti yıpratma, kitleler nezdinde umut, güç ve güven olma konusunda ciddi bir rol oynarlar. Buna rağmen yenilgiye uğramalarının nedenlerine dair kimi sorular sormak ve tartışmalar yapmak yararlı olacaktır.

Birincisi; Tupamarolar'ın askeri pratiği, kısa bir zaman dilimindeki -1963-1972 arası- etkili eylemlerin yanı sıra, politik, örgütsel, stratejik ve taktiksel planların yapıldığı dönemi kapsar. Keza teorik sorunlar da eylem içerisinde çözümlenmeye çalışılmıştır.

İkincisi; Tupamarolar ideolojik olarak homojen bir yapıya sahip değildir. Farklı ideolojik görüşlerden militanlar silahlı devrim savaşını yürütmek amacıyla birleşmiştir.

Üçüncüsü; Tupamarolar'ın açığa gösterdikleri gibi, gerilla mücadelesi illa dağların, ormanların ve geniş köylü nüfusunun varlığını gerektirmez. İktisadi, sosyal ve siyasal hayatta kentlerin belirleyici olduğu bir ülkede de, şablonculuğa düşmeksizin, şehir gerillacılığı temelinde sarsıcı bir devrimci savaş pekala yürütülebilmiştir.

Dördüncüsü; devrimci cüret politik-askeri mücadelenin başlıca yol açıcı gücüdür. Hiçbir silahın olmadığı bir başlangıç durumunda, Tupamarolar öncelikle devrimci cüretleri sayesinde büyük eylemlere kalkışabilmişlerdir.

Beşincisi; sıkıyönetim sürecinde sürekli faşist baskı, işkence ve katliam vardır. Küçük bir ülkenin tek bir şehrinde merkezileşmiş devrimci çalışmanın kayıpları da fazla olmaktadır. Tupamarolar, en başta da,

önderlik kadrosunu bu saldırılardan korumayı başaramamışlardır.

Altıncısı; 1960'lardan itibaren ABD'nin Latin Amerika'ya dönük emperyalist müdahalesi daha da yoğunlaşır. Kontrgerilla yöntemlerinde uzmanlaştırmak amacıyla polis şeflerinin ABD'de eğitilmesinin yanı sıra, ABD'li kontrgerilla şeflerinin tarım uzmanı adı altında Latin Amerika ülkelerine gelip sürecin bizzat başında olmaları önemli bir etkidir. ABD diğer ülkelerde biriktirdiği karşıdevrimci deneyimle süreci yönetmiştir.

Yedincisi; Tupamarolar tarih sahnesine çıkıncaya kadar, gerilla mücadelesi konusunda Uruguay'a bir rol biçilmemektedir. Uruguay, diğer Latin Amerika gerilla hareketleri bakımından, sakin ve güvenli bir "geri cephe" olarak görülmüştür. Kısa sürede neredeyse düşmanla siyasi denge durumunu yakalayan Tupamarolar'ınsa, devrimci mücadeleyi başka bir düzeye taşımaları şart olmuştur.

Sekizincisi; Latin Amerika'da ABD güdümlü askeri faşist darbeler tarihi başlamıştır. Ve buna karşı, Latin Amerika devrimci örgütlerinin de ortak hareket etmeleri, emperyalist saldırıyı kıta çapında boşa çıkarmanın yol ve yöntemlerini aramaları gerekmiştir.

Dokuzuncusu; Tupamarolar, iktidarın silahlı mücadele ve devrimci zor yoluyla alınması için ortaya çıkmış bir hareket olmalarına rağmen, yenilgiden sonra kendini reformist talepler uğruna yasal mücadeleye sınırlandırmıştır. *"Tabii serbest bırakılmamızdan beri, halka mücadelesinde eşlik etmek için, onun*

deneyimleri ve gücüyle kurumları yeniden kazanmak ve hareket alanı yaratabilmek için etkinliğimizin yasal olması gerektiğini savunuyoruz. İlk amaç var olan kurumsal sistem içerisinde mümkün olan en büyük ekonomik ve politik iyileştirmelere ulaşmaktır..." sözlerinden de anlaşılacağı gibi, yenilgiyi politik irade kırılması ve reformizme kayış takip etmiştir.

Tupamarolar kısacık bir zamanda öylesine güçlü bir miras yaratmıştır ki, Almanya'da ortaya çıkan RAF'a (Kızıl Ordu Fraksiyonu) ilham kaynağı olmuştur. Tıpkı Tupamarolar'ın Cezayir'i örnek almaları gibi. Yine gerçekleştirdikleri pratik, devrime inançla beraber doğru örgüt biçimleri ve mücadele araçlarıyla bütün engellerin aşılabilirliğini göstermiştir. Tupamarolar, eşitsiz politik güçlerin mücadelesin-

de devrimci iradenin sürecin gidişatını nasıl değiştirebileceğini, özgün bir deneyimle, ezilenlerin tarihine altın harflerle nakşetmişlerdir.

İşte tam bu yüzden, MLN/Tupamarolar'ın lideri Raul Sendic 1989'da yaşamını yitirdiğinde yüzbinlerce Uruguaylı tarafından uğurlanırken, 1981-85 arası iktidarda kalan son diktatör Gregorio Alvarez 2016'nın sonunda öldüğünde sadece basında küçük bir haber olmuştur.

Kaynakça

- 1- Cihan Çabuk, Estetize Edilmiş Şiddet - Tupamarolar, Mephisto Kitaplığı, 2004
- 2- Eduardo Galeano, Latin Amerika'nın Kesik Damarları, Sel Yayıncılık, 2014
- 3- Mauricio Rosencof, Tupamarolar - Gerilladan Yasal Siyasi Mücadeleye, Pencere Yayınları, 1990
- 4- Sıkıyönetim, Yönetmen: Costa Gavras, 1972

